

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ฯ

ห้องขจร
อ
959.36
จ657จ3

จดหมายเหตุพระราชาธิราชวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 101 โทร. 3921575, 3915058

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

พระราชทานพระบรมราชานุญาต

ให้เจ้าพนักงานพิมพ์ขึ้นในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระปฏิจเวทย์วิศิษฐ์ (สาย เทขยานนท์)

ณ เมรุวัดธาตุทอง

วันเสาร์ ที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓

หอสมุด
แห่งชาติ
กรุงเทพฯ

คำนำ

ถวายทายาทของพระปฎิเวทย์วิศิษฎ์ มีหนังสือมายังราชเลขาธิการ ขอให้
นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตพิมพ์
จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ฉบบี้ ปีเถาะ เอกศก พ.ศ. ๒๔๒๒ เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระปฎิเวทย์วิศิษฎ์ ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีฉบบี้เก็บรักษาไว้ที่สำนักราชเลขาธิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๒๐
จนถึงปีสิ้นรัชกาล แต่บางปีก็ขาดหายไปค้นหาไม่พบ ต้นสมุดเหล่านี้เป็นสมุด
สำหรับจดบันทึกประจำวัน ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระยาเทวะวงศ์วโรปการทูลเกล้าฯ
ถวายในการขึ้นปีใหม่ เล่มแรก คือ เล่มปี พ.ศ. ๒๔๒๐ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกเองเกือบตลอดทั้งเล่ม ต่อจากนั้นจึงโปรดให้
ผู้อื่นบันทึกถวาย

ถึงรัชกาลที่ ๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ตรัสสั่ง
ให้คัดขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การคัดใน
ครั้งนั้นเป็นอักษรพิมพ์ดีดมีจำนวน ๑๐ เล่ม กำหนดเล่มละ ๑ ปี ตั้งแต่ปี
ฉลู จุลศักราช ๑๒๓๙ (พ.ศ. ๒๔๒๐) ถึงปีกุน จุลศักราช ๑๒๔๔ (พ.ศ.
๒๔๓๐) แต่ขาดปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑ ไปปีหนึ่ง หนังสือที่คัดจาก
พระราชกิจรายวันนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต
แล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระ
ราชทานหอพระสมุดหลวงให้เป็นสมบัติของหอพระสมุดสำหรับพระนคร ซึ่ง

(ก)

ได้เปลี่ยนมาเป็นหอสมุดแห่งชาติบัดนี้ และหอสมุดแห่งชาติได้อนุญาตให้จัดพิมพ์ขึ้นในโอกาสต่าง ๆ เป็นลำดับมา โดยแบ่งออกพิมพ์เป็นภาค ๆ จนหมดฉบับ

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ซึ่งทางหอสมุดแห่งชาติได้จัดพิมพ์ โดยแบ่งออกเป็น ๒๔ ภาค จนหมดฉบับของหอนั้น ปรากฏว่าภาค ๘ จบลงในปีชวด สัมฤทธิศก จุลศักราช ๑๒๔๐ และขึ้นภาค ๙ ปีมะโรง โทศก จุลศักราช ๑๒๔๒ ถึงขาดปีเถาะ เอกศก จุลศักราช ๑๒๔๑ ถึงกล่าวแล้วเมื่อเจ้าภาพคำวี่ที่จะจัดพิมพ์จดหมายเหตุฉบับปีเถาะ เอกศก จึงเป็นการสมควรยิ่ง ถ้ายะจะเป็นการจัดทำให้จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันที่ขาดไปนั้นครบบริบูรณ์ เป็นหลักฐานสืบต่อไป

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันชุดนี้ ผู้ที่ได้เคยอ่านมาแล้วย่อมจะมองเห็นพระราชกรณียกิจ รัฐประศาสน์นโยบายทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับการต่างประเทศและภายในประเทศว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนำประเทศหลบลัดเกาะแก่ง และมรสุมมาด้วยความลำบากยากยิ่งเพียงไรสมควรที่จะเป็นหลักฐานคติของอนุชนชั้นหลังได้อย่างดี

จึงหวังว่าหนังสือนี้คงจะเป็นที่พอใจและอำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่ได้รับ

สำนักกราชเลขาธิการ

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๑๓

จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ปีเถาะ จุลศักราช ๑๒๔๑

วันที่ ๓๗๘๕ วัน ๑๖ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๒๓ มีนาคม ๒๔๒๑)

เวลาเช้าเสด็จพระสัปทกพระบรมอัฐิ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
ตามเคยเป็นงานปี แล้วสัปทกพระบรมอัฐิในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
เจ้าอยู่หัวในการทำบุญวันสวรรคต แลพระราชก้าดอักษรพระนามแด่พระ-
บรมวงษานุวงศ์ข้าราชการด้วยแลทรงรับก้าดของผู้ที่ถวายขึ้น
หนังสือ

- (๑) เจ้าพระยาสุรวงษ์ ถวายร่างตราพระยามนตรีพระราชวังสรร
เรื่องเงินฆ่าพระอิศราธิไชยตาย ร.ญ.ที่ ๑
- (๒) เจ้าพระยาสุรวงษ์ ร่างหนังสือไปรเวทของสมุหพระกระลาโหม
เอง ร.ญ.ที่ ๒
- (๓) กองชุดเยอรมันถวายไชยมงคลในวันปีใหม่ และถามพระอาการที่
ทรงพระประชวร ร.ญ.ที่ ๓
- ตอบ ป. ที่ ๕๑

(๔) กรมขุนบดินทร์^๓ ถวายรีโปตศาลเจ้า

* พิมพ์ตามฉบับเดิมโดยไม่ได้แก้ไขตัวสะกดการันต์

๑ วันที่รัชกาล

๒ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค)

๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๓ กรมหลวงบดินทร์ไพศาลโสภณ ทนราชสกุล สิงหราช

- (๕) พระราชหัตถเลขาตอบกงซุลเยอรมัน ป. ๕๓ ต่อ ร.ญ. ๕๓
- (๖) พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าพระยา^๑ เรื่องพระยา
กระสาป^๒ มาที่วังสมเด็จกรมพระ^๓ กับเรื่องที่จะ ต่อ ร.ญ. ๖๘๘
เปลี่ยนตัวนั้นจะให้พระรัตนโกษาเป็นผู้ทำต่อไป ต่อไป ร.พ. ๔
กับเตือนเรื่องท่านจะไปฟังกงซุลอังกฤษ
- (๗) กรมหมื่นนเรศวรธวายเป็นเรื่องราวเงินเกียฮีน ที่ ๒ โปรดให้
ขอประมูลเงินเรื่องห่วยอีก ว่าใหม่เช่นไป
ใบที่ ๑
- (๘) กรมหมื่นนเรศวรธวายเป็นแผนก ที่ ๓

วันที่ ๓๗/๘๖ วัน ๒ ๕ คำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิ์ศก ๑๒๔๐
(๒๔ มีนาคม ๒๔๒๑)

เสด็จออก กรมหมื่นนเรศวรธวายเป็นกราบทูลว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ถามว่าการถือน้ำพรุ่นนั้น จะเสด็จออกที่ไหน แต่งกันอย่างไร เวลาที่กรม
หมื่นนเรศวรกลับไปทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

มีการสวดมนต์ถือน้ำที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้านายมีกรมขุนเจษฎา
ผลพุลสวัสดิ์ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ พระองค์เจ้ากระษेत्रมสันต์^๑ พระองค์เจ้า

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

๒ โหมก อมาตยกุล

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๒ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ต้นราชสกุล
มาลากุล

๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมพระนเรศวรฤทธิ ต้นราชสกุล กฤดากร

๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๓ กรมขุนเจษฎาผลพุลสวัสดิ์ ต้นราชสกุล ชมพูนุช

๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ต้นราชสกุล เกษมสันต์

กมลาคณ์^๑ พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่^๒ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงษ์ พระ-
องค์เจ้าสวัสดิประวัติ^๔ พระองค์เจ้าโสณบัณฑิตย เทานั้น แต่สมเด็จพระ
พระท่านประชนจึงหาได้เสกไม่.

หนังสือ

- (๑) สมเด็จพระยาตอพระยาหัตถ์ว่า พระยารัตนโกษาที่จะให้ไป
ทำทองนั้นก็แล้วกับกงซุลกำหนดจะมาพรั่งนี้ ร.พ.ที่ ๔
ท่านจะลงไปเยี่ยมเองกับเรื่องความในคำ ต่อ ป. ที่ ๕๑
ปลุกษาว่าด้วยเรื่องทำทองท่านได้เติมมาให้ เหนจะใช้ได้ คำนั้น
ติดมากด้วย ต่อไปร ที่ ๕๑

วันที่ ๓๗๘๗ วัน ๓ ๖ ๕ คำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๒๕ มีนาคม ๒๔๒๑)

เวลาเช้า สมเด็จพระบารามประทับเสด็จไปเป่นอธิบดี พรหมณ์
แข่งน้ำแล้วข้าราชการแต่งเตมยศรีบ พระราชทานน้ำพระพัฒน์สัตยาแล้ว มา
คอยเฝ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เวลาบ่ายโมงเสด็จออกพระบรมวงษา
นุวงษทรงเครื่องตามธรรมเนียมรับพระราชทานน้ำพระพัฒน์สัตยาแล้วเสด็จ
ประทับที่พระที่นั่งสนามจันทร์ถวายบังคมพระบรมอัฐิแล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย
เสด็จออกกรุหนึ่ง เวลาค่ำเสด็จออกพระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงษพระยาภาส-
กรวงษเฝ้า ทรงร่างพระราชสาส์นถึงกวินตอเรีย โปรดให้เอาตาบห้วนาค

- ๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร ต้นราชสกุล กมลาคณ์
- ๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ต้นราชสกุล ทองใหญ่
- ๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ต้นราชสกุล เทวกุล
- ๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ต้นราชสกุล สวัสดิกุล
- ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมขุนพิทยลาภพฤฒิศาคร ต้นราชสกุล โสณกุล
- ๖ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค)

ผักทองคำไปทำหีบ สำหรับพระราชทานปรินซ์ออฟเวล^๑ กับกาทองพระ
ราชทานปรินอาเทอ^๒ คำวัน^๓สวคมนต์พระราชพิธีคเชนทร์สวสนาน.

หนังสือ

- (๑) สมเด็จพระเจ้าเฟรเดอริกที่ ๙ แห่งเดนมาร์ก เรื่องจะเอาช้างขึ้นจะสวคมนต์ ฟรังก์มึน^๔
จะเอาขึ้น ร.ม.ที่ ๕
- (๒) พระองค์เจ้ากาพย์กระนกรัตน์^๕ ถวายหนังสือว่าจมีนวิจิตจับ
หลวงวิทธยาภิรมภักภรรยา ซึ่งเป็นชู้กันมาส่งไว้ที่ออฟฟิศว่า
จับได้ที่บ้านหม่อมราชวงศ์ราชวงศ์คำลงนอนอยู่ด้วยกัน ได้รับตัวไว้
แล้ว แต่จมีนวิจิตจะแต่งเรื่องราวถวาย
- (๓) พระราชหรรณพเจ้าพระยาภาณุวงศ์^๖ เรื่องทูตจะไปกับให้เจ้า
ปฤษฎางค์^๗ เป็นล่าม. ร. ที่ ๕๑
- (๔) พระราชหัตถ์ถึง หม่อมเจ้าปฤษฎางค์ ร. ที่ ๒๕๑

วันที่ ๓๗๘๘ วัน ๔ ๕ คำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๒๖ มีนาคม ๒๔๒๑)

แสดงออก พระยาศรีสังห์เทพเฝ้าอ่านบอกพระยาประจักษ์มาแต่เมือง
เชียงใหม่ ๖ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าด้วย เจ้าเมืองมรเมนมีหนังสือมาว่าด้วยออฟฟิศ-
เชออังกฤษจะเข้ามา ได้มีหนังสือถึงเจ้าราชสัมพันธ์วงษ์ให้จัดการแลข้างม้า

๑ พระเจ้า เอคเวิร์ค ที่ ๗

๒ Prince Arthur, Duke of Connaught.

๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔

๔ เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกศาธิบดี (ท้วม บุนนาค)

๕ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าปฤษฎางค์ (ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมขุนราชสีหวิกรม)

๖ หลุน ศรีเพ็ญ

๗ พระยาประจักษ์ประจานารถ (แก้ว)

๘ โอรสพระเจ้ามโหตรประเทศราชคันทรา (มหาวงศ์)

รับรอง ฉบับ ๑ ว่าเจ้าราชสัมพันธ์ขอขึ้นโปสิสไปเปลี่ยนใหม่ว่าสั้น ๆ ยาว ๆ คุไม่งาม ขอให้เสมอกัน ฉบับ ๑ ว่าด้วยตรวจดูความกว้างเก่า ๆ ไม่มี มีเรื่องเดียวแต่ความมองอดีตอยู่ที่เมืองมรแมนต์ ฉบับ ๑ ว่าด้วยออกไปตั้ง เมืองเชียงแสนเมื่อเดือน ๓ ให้เจ้าบุรืร์ตันไป ฉบับ ๑ ว่าด้วยเงินค่าตอไม้ จะให้หลวงสิงห์หลวงมาส่งกับเจ้าราชบุตรก็ติดการออฟฟิศจะมาเป็นเสีย ฉบับ ๑ ว่าด้วยมีทราน้อยไปให้ส่งบุตรมองชอยอัคให้มองบันทอนางคำทิพย์ไม่ยอม ส่ง เวลาเช้าเลี้ยงพระที่พระที่นั่งสุทธัยสวรรค์แล้วสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหาดลามาตรพระบารามประทับเสด็จไปให้เจ้านายเจ้าจอมที่ทรงครรภ์ เสวยน้ำ พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ๑ เจ้าจอมบัว ๑ เวลาเย็นแห่คเชน- ทรวสันดาน.

หนังสือ (๑) เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เรื่องได้รับบอกเมืองจันทบุรีว่าพระยา จันทบุรีเป็นไข้ตาย แล้ววัน ๕๖๔ คำ แล้วท่านมีตราไปให้ปลัด ว่าราชการกว่าจะมีเจ้าเมืองใหม่ ร.ม.ที่ ๖

(๒) เจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายสำเนาพระยาสยามบอกข่าวราชการที่ ยุโรป ร.ม.ที่ ๗

(๓) ท้าวราชกิจถวายคำแปลหนังสือพิมพ์เมืองพม่า สมเด็จพระเจ้าพระยา ส่งมาถวาย ร.ม.ที่ ๘

(๔) จมื่นวิษิตถวายเรื่องราวกล่าวโทษหลวงวิฑิตยาว่า เป็นชู้กับมรกฎ ภรรยา ทรงเซนพระราชทานให้ พระองค์เจ้ากาพย์ } ชำระ
พระยาอนุรักษ }
ที่โรงทหาร ร.ม.ที่ ๙

๑ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยิกาเจ้า

๒ พระยาอนุรักษราชมณฑลเชียร (เผือก เสวกนันท์)

วันที่ ๓๗๘๙ วัน ๕๕๕ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๒๗ มีนาคม ๒๔๒๑)

เวลาเช้า ๓ โมง พระปรีชาภรณ์มาถึงกรุงเทพฯ มาตัวเรือชนบีม
ใหญ่ของเขา

เวลา ๔ โมง สมเด็จพระเจ้าพระยาสั่งให้ท้าวราชกิจมากราบบังคมทูลเตือน
ว่าควรจะให้หาตัวมาทำเสีย ถ้าเข้าไปปัญญาจะออกจะเกินไปเสีย อยากเฝ้า
รับสั่งว่ารอก่อนทำเสียก่อนจึงมา รับสั่งให้หาพระพิเรนทร์เทพีเข้าไปข้างในให้
ตำรวจไปหาตัวพระยากระสาปณ์พระปรีชาเข้ามาในวัง พระพิเรนทร์ออกไป
เวลาบ่าย ๒ โมง แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้ากาพย์กระนกรตันนั่งคอยฟัง
ความ ตำรวจไปหาตัวพระยากระสาปณ์พระปรีชาเข้ามาเวลาบ่าย ๔ โมง
แล้วโปรดให้กรมหมื่นนเรศวรเขียนกาตให้พระไกรศรีเชษฐเสนาบดีแลเกณฑ์
ออกฟสเทศ ปิริวิเกานชิลประชุมที่แก่งวราชสภาภิรมย์เวลาพຼ່งนี้ ๔ โมงเช้า
แล้วร่างคำปฤกษาหาสั่งให้ท้าวราชกิจไปตามสมเด็จพระเจ้าพระยาเข้ามาเฝ้า เวลา
บ่าย ๕ โมง สมเด็จพระเจ้าพระยาเฝ้าพระราชทานคำปฤกษาให้ดู แล้วโปรดเกล้าฯ
ให้ไปเชิญเสด็จ สมเด็จพระกรมพระมาปฤกษาราชการ สั่งให้ตำรวจนอนประจำ
ในพระบรมมหาราชวัง การข้างนอกให้พระยามหามন্ত্রীเตรียมทหาร ข้าง
ในให้พระองค์เจ้ากาพย์กระนกรตันเตรียมแต่อย่าให้เป็นการตื่นต้น.

หนังสือ (๑) มีพระราชหัดถึงพระพิเรนทร์ว่า พระปรีชาภรณ์ทำการดูถูก

กูหมื่นอาณาแผ่นดินนักให้พระพิเรนทร์ ร. ที่ ๕๒ ต่อ

เอาตัวจำเสีย ร.ม.ที่ ๔ ต่อไป ๑๐

๑ สำนาง อมาตยกุล

๒ พระพิเรนทร์เทพ (จ้อย ภูมิรัตน์)

๓ พระยามหามন্ত্রী (อ่ำ อัมรินทร์)

- (๒) สมเด็จพระเจ้าพระยาให้นายสรรพวิไชยไป ร.ม.ที่ ๑๐ ต่อ
 รับหนังสือที่วังหน้า ถวายสมเด็จพระเจ้าพระยา ร.ที่ ๓ ต่อไป
 ให้วังนำไปชมมิสนอกซ์ที่ปากน้ำได้
 หนังสือขึ้นมามีถวายว่า มิสนอกซ์ขอไม่ให้ทำโทษ
 ว่าทำไมไม่ทำเสียแต่แรก ร.ม.ที่ ๑๑
- (๓) พระยามหามนตรีถวายหนังสือเรื่องจัดการ ร.ม.ที่ ๑๑ ต่อ ๑๐
 รักษา.
- (๔) พระพิเรนทร์เทพ วิโปรตพระปรีชาพูดในที่ขัง ร.ม.ที่ ๑๒ ต่อ ๑๑

วันที่ ๓๗๙๐ วัน ๖ ๕ ค่ำ ปีมะเส็ง ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๒๔ มีนาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมงเศษ กรมหมื่นนเรศรเข้ามาในวังเช้า ๓ โมงเศษ แสดง
 ออกทรงกับด้วยการจะปรึกษาทำโทษนายปรีชา.

รับคำโทรเลขเรื่อยมา ๒ ลำ ๆ หนึ่ง อิตเซนนอร์เว ๒ เสาคึ่ง ๒๗๔
 ยูเลียนสิงคโปร์ลำหนึ่ง แอควันซ์, กรุงเทพฯ ๒ เสาคึ่ง ๓๓๖ จีน, สิงคโปร์,
 เรือออกลำหนึ่งชื่อกรมท่า ไฟ, อังกฤษ, ๖๕๔, วินเซอร์เรลิก, สิงคโปร์.

พระพิเรนทร์ถวายวิโปรตพระปรีชา มีหนังสือไปบ้านว่าการครั้งนี้แข็ง
 แรงนักเหนจะไม่พ้นถูกเขียน เหนอยู่แต่สมเด็จพระเจ้าพระยาคนเดียวให้เร่งคิดเสีย
 (ร.ม.ที่ ๑๓ ต่อที่ ๑๒ ต่อไปที่ ๑๔)

เวลา ๔ โมงเศษนิลมาพร้อมกัน สมเด็จพระเจ้าพระยาก็มาคอยอยู่ที่
 ประตูพรหม รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศรเอาคำปรึกษาไปส่งให้ขุนหลวงพระไกรศรี

๑ มิสเตอร์ทอมัส จอร์จ นอกซ์ กงสุลอังกฤษขณะนั้น ภายหลังได้เป็นเซอร์

อ่านให้แก่นัซิดฟัง กรมหมื่นนเรศออกไปถึงประตูพรหม พบสมเด็จพระเจ้าพระยา
ท่านขออ่านคำปฤกษา แล้วท่านให้กรมหมื่นนเรศออกไปก่อน ท่านตามไป
ภายหลัง ท่านไปนั่งอยู่หลังวังหน้า นัซิดที่เก่งกรสภาพิรมย์ เราเอาคำปฤกษาให้
พระไกรศรี (ร.ม.ที่ ๑๔ ตอนที่ ๑๓ ต่อไปที่ ๑๕)

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ไปพุดกษาร่วมกันรวมแก่นัซิด ๓๐ กรม
หลวงวรศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กรมขุนบดิน กรมขุนเจริญ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ
กรมหมื่นนเรศ กรมหมื่นพิชิต กรมหมื่นอดิศรี กรมหมื่นภูเรศ พระองค์
เจ้าสาย เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยามหินทร พระยากระสาปน์ พระยา
ภาษกรวงษ์ พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาราชภักดี พระยากระลาโหมราชเสนา
พระยามหามนตรี พระยารองเมือง พระยานนารถ เจ้าหมื่นสรรพเพชร
เจ้าหมื่นศรี พระพิเรนทร พระสุนทร พระไพรัช รวม ๓๐ คน เสนาบดี
คือเจ้าพระยาสุรวงษ์ เจ้าคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษี เสนาบดี ๑ เจ้า ๑ เวลา
นั้นมิศเตอกลุ่กมาก็ไม่มีใครห้าม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯทูลลาหนีกลับไปก่อน เจ้า
พระยาสุรวงษ์ก็ไป เจ้าพระยาภาณุวงศ์เรียงคำแล้วกลับไปไม่เชื่อนซื่อว่าขอยู่
ในเสนาบดีเชื่อนซื่อกันแล้วเรากลับไปข้างใน ท้าวแพทูลเรื่องมิศเตอ นอก
กลุ่ก

เจ้าพระยาภาณุวงศ์โปรดให้ไปพุดกษาสมาเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯเรื่องร่างคำสั่ง
ทำโทษแล้วเราเฝ้า

-
- ๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมหลวงวรศักดิ์เทพพิบาล ทันราชสกุล อรุณวงศ์
  - ๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทันราชสกุล คัคณางค์
  - ๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ทันราชสกุล สุขสวัสดิ์
  - ๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ ทันราชสกุล ทวีวงศ์
  - ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนธิวงศ์
  - ๖ แยม บุนนาคพันธุ์
  - ๗ ทองคำ สุวรรณทัต
  - ๘ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ
วรเดช ทันราชสกุล ภาณุพันธุ์

With most respectful and best
affection This diary was presented by
Your Most Glorious Majesty's
most loyal and devoted
servant and subject

Swainundaywongse

Bangkok
27th Dec
1878.

วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ทั้งทศ ๗ วิธีพิมพ์ ๑๖
วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ ๑๖ ๕๐
วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ ๑๖ ๕๐
วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ ๑๖ ๕๐
วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ ๑๖ ๕๐
วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ ๑๖ ๕๐
วิธีพิมพ์ คณิตศาสตร์ ๑๖ ๕๐

ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค
๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐
๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐
๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐
๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๔๑	๔๒	๔๓	๔๔	๔๕	๔๖	๔๗	๔๘	๔๙	๕๐
๕๑	๕๒	๕๓	๕๔	๕๕	๕๖	๕๗	๕๘	๕๙	๖๐
๖๑	๖๒	๖๓	๖๔	๖๕	๖๖	๖๗	๖๘	๖๙	๗๐
๗๑	๗๒	๗๓	๗๔	๗๕	๗๖	๗๗	๗๘	๗๙	๘๐
๘๑	๘๒	๘๓	๘๔	๘๕	๘๖	๘๗	๘๘	๘๙	๙๐
๙๑	๙๒	๙๓	๙๔	๙๕	๙๖	๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐

หน้าต้นสมุดจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ทรงเทียบปฏิทินสุริยคติกับจันทรคติถวาย

ก.ศ. ๑๘๗๕

รับคำปรึกษาเคาน์ซิลเห็นพร้อมกัน ขุนหลวงพระไกรศรีถวาย (ร.ม.ที่ ๑๕ ต่อที่ ๑๔ ต่อไปที่ ๑๖)

กรมพิชิตเอาคำเคาน์ซิลปรึกษาพร้อมกัน รังเกียจพระยากระสาปน์ พระนายศรีเรื่องทำอุบายอ่านคำปรึกษา ขอให้ออกจากเคาน์ซิล ลงชื่อ ๑๘ คน (ร.ม.ที่ ๑๖ ต่อที่ ๑๕ ต่อไป ป. ๓/๕๑) แล้วท้าวแพเอาร่างเข้ามาถวาย

ป. ๓/๕๑ มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาให้ท่านเข้ามาเผ้าจะได้ทำโทษต่อ (ร.ม. ที่ ๑๖ ป.ร. ๔/๕๑)

สมเด็จพระเจ้าพระยาเข้ามาทรงปรึกษาที่ตึกระลาการรับบุญชี้ ท่านทูลสมเด็จพระมหาลงวิ กรมหมื่นนเรศ พระยาราชภักดี เจ้าพระยามหินทร แต่การที่เคาน์ซิลร้องพระยากระสาปน์ พระนายศรีนั้นขอยกไว้ก่อนจะทำโทษ เพราะเรื่องนี้ใหญ่โตไปแล้วให้พระพิเรนทรเข้ามาสั่งให้ลงพระราชอาญา แต่ให้ปิดประตูเสียก่อน

ร.ที่ ๔/๕๑ มีพระราชหัตถ์สั่งให้ลงพระราชอาญาว่า พระปรีชากลการประพฤติกการกำเริบหมิ่นประมาทหนักไม่มีความยำเกรงต่อผู้ใหญ่ ให้พระพิเรนทรเทพย์เอาตัวออกมาเขียนเสียยกหนึ่ง ๓๐ ที่ อย่าให้ข้าราชการประพฤติดตามสืบไป (ต่อ ป.ที่ ๓/๕๑) ต่อไปที่ ๕/๕๑ ได้เอาตัวลงพระราชอาญาที่หน้าโรงทอง

รับหนังสือกงสุลเยอรมันว่าด้วยวันประสูติเอมเปรอเยอรมัน เคยโปรดให้ท่านกาพย์ไปพระราชทานพร ครั้นนี้เห็นหายไปแล้วเชิญท่านกาพย์ไปกินเนอในวันนั้น ก็ตอบโดยแรงไม่ลงไปด้วย (ร.ม.ที่ ๑๖ ต่อไป ป.ที่ ๕/๕๑)

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดัย กรมพระจักรพรรดิพงษ์ ต้นราชสกุล จักรพันธุ์

วันที่ ๓๗๔๑ วัน ๗^๕ ค่ำ ปีมะเส็ง ยังเป็นสมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๒๔ มีนาคม ๒๔๒๑)

ท้าวแพ้วมิศนอกซ์โกรธ

กรมหมื่นนเรศราชวรฤทธิ เข้าไปเฝ้ารับสั่งให้ไปหาสมเด็จพระเจ้าพระยาว่า ท้ายการจะตั้งผู้รับบัญชี ถ้าจะเอาเจ้าพระยามหินทร^๒เข้าไปกลัวจะเป็นเส้าหาทางท้ายไม่ใช่พนักงาน ประการหนึ่งบัญชีจะชำระครั้งนี้ ที่จะจับเหตุจับผลเหนจะยังไม่ไ้ หยากจะให้เปนแต่เพียงเจ้าพนักงานรับบัญชีตรวจไปพอเปนแต่มี ช้อยู่ในพนักงานคลังเอง ท่านก็เห็นด้วยตามพระกระแส

ร. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$ จึงมีพระราชหัตถเลขาสมเด็จ ให้เจ้าพนักงานตรวจบัญชี (ต่อ ร. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$ ต่อไป ร.ม. ที่ ๑๘)

รับหนังสือสมเด็จพระเจ้าพระยาให้นายสรพรวิไชย ถือว่าท่านได้รับหนังสือกงสุลฝรั่งเศสมีขึ้นเป็นไปรวเขต เวลาบ่ายโมงท่านได้ร่างตอบ ส่งเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายจะตอบพรง^๕นี้เข้า (ร.ม. ที่ ๑๘ ต่อ ร. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$ ต่อไป ป. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$)

หนังสือกงสุลฝรั่งเศสเตือนสติสมเด็จพระเจ้าพระยาฉบับ ๑ (ร.ม. ที่ ๑๘)

สมเด็จพระเจ้าพระยาร่างตอบ^๕แจ้งการฉบับที่ ๑ (ร.ม. ที่ ๒๐)

ป. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$ มีพระราชหัตถ์ตอบสมเด็จพระเจ้าพระยาฉบับที่ ๑ ให้ขยายความ (ต่อ ร.ม. ที่ ๒๐ ต่อไป ร.ม. ที่ ๒๑)

ป. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$ มีพระราชหัตถ์ตอบหนังสือกงสุลเยอรมันเมื่อวานนี้ จะให้ท่านภาพ^๕ไปให้พรวันจันทร์ (ต่อ ร.ม. ที่ $\frac{๕๗}{๕๑}$)

๑ ท้าวราชกิจวรพัฒน์ (คุณหญิงแพ) เป็นธิดาสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศบุญนาท) เป็นพนักงานกำกับเครื่องเสวย

๒ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง) ต้นสกุล เพ็ญกุล

รับหนังสือมิสเทออลบาสเตอิดถวายเตือนในการเรื่องนี้ ขอให้ทำการ
ซ้ำๆ (ร.ม. ที่ ๒๑ ต่อ ป. ที่ ๕๓ ต่อไป ร. ที่ ๖)

พระยาภาณุเกล้าถวายคำแปลหนังสือเกรฮาน พระยาสยามมกุฎราช
๓ ฉบับๆ หนึ่งว่าด้วยตราไทย ที่จะพระราชทานคนฝรั่งเศสในการเอกษธิ-
เซน จดบาญชีคนที่กองใต้เขามา (ร.ม. ที่ ๒๒) ฉบับ ๑ ขอให้พระราชทาน
ให้แมกมาฮอนเปรีซิเอนเก่า (ร.ม. ที่ ๒๓) ฉบับ ๑ ถวายไชยมงคลปีใหม่
๑๘๘๗ (ร.ม. ที่ ๒๔)

พระยาภาณุเกล้าว่าคำปรึกษาเคาน์ซิลที่กรมทำไปแปลนั้นดูเหมือนไม่ว่า
ทรงพระราชดำริพร้อมด้วยท่านเสนาบดี จึงมีพระราชหัตถ์ให้จ่ายออกไปขอคำ
ปรึกษาที่แปล เป็นคำปรึกษาที่แปลเป็นอังกฤษเข้ามา

จ่ายวกลกลับมาถวายคำแปลเป็นอังกฤษทรงตรวจความนั้นมีแล้ว แต่
ความข้างท้ายที่ว่าพระราชอาญาเป็นล้นเกล้าฯ โทษนั้น จะควรประการใดแล้ว
แต่จะโปรดเกล้าฯ นี้ยังไม่มี กับที่ส่งลงพระราชอาญานั้นยังไม่ถูกต้อง

ร. ที่ ๖ จึงมีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่า ออลบาสเตอ
ยังแปลความขาดอยู่ โปรดเกล้าฯ ให้ท่านเทวัญไปหามิสเทออลบาสเตอให้
แก้ความหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาจะถึงกงสุลฝรั่งเศสส่งคำปรึกษานั้น ขอให้
ส่งให้ถูกต้องด้วย (ต่อ ร.ม. ที่ ๒๑ ต่อไป)

รับหนังสือวิโปรตพระพิเรนทรว่าพระปรีชา มีหนังสือแพ้นือยาให้เป็น
ทุกขด้วยลงพระราชอาญาแล้วก็หาย ว่าขุนนายไปตัวจะผิด ถ้ารักษแล้วให้
อ้อนวอนในหลวง ฤๅสมเด็จเจ้าพระยา (ร.ม. ที่ ๑๕ ต่อ ร. ที่ ๖ ต่อไป
ร.ม. ๒๖)

๑ นายเซรียอลบัสเตอร์ ชาวอังกฤษ เข้ามาประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นสกุล
เศวตศิลา

๒ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ ต่อมาได้เฉลิมพระยศขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ต้นราชสกุล เทวกุล

วันที่ ๓๗๔๒ วัน ๑ ฐี ๕ ค่ำ ปีมะเสาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๓๐ มีนาคม ๒๔๒๑)

ทำวราชกิจเอาหนังสือถ้อยคำมิสเตอร์ออลอฟแจ้งความกับเจ้าพระยา
ภาณุวงษมาทูลเกล้าฯ ถวาย ว่ามิสเตอร์นอกซ์ไปพูดการเรื่องนี้กับกงสุลฝรั่งเศส
ๆ บอกกับเขา ๆ จึงมาเล่าให้ฟัง (ร.ม. ที่ ๒๖ ต่อที่ ๒๕ ต่อไปที่ ๓๓)

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงษฉบับ ๑ ส่งร่างท้องตราถึงเมืองสงขลา
ว่าด้วยราชการเมือง {กลันตัน เมือง {ธานี ๔ ฉบับ เข้ามาขอเรือทหารหัก
ระแงะ ยะหริ่ง
ศัตรูให้พระยาสมบัติพิรมย์ เชิญตราไป (ร.ม. ที่ ๒๗) ตราถึงเมืองสงขลาว่าด้วย
เขตรแดนเมือง {กลันตัน ฉบับ ๑ (ร.ม. ที่ ๒๘) ตราน้อยถึงเมืองกลันตันเรื่อง
ระแงะ
เขตรแดน (ร.ม. ที่ ๒๙) ตราถึงสงขลาเรื่องเมืองธานี (ร.ม. ที่ ๓๐) เมือง
ยะหริ่ง (ร.ม. ที่ ๓๑)

รับหนังสือหม่อมแมกฟลาแลนด์ ว่าด้วยสกุลหลวงที่วังนั้นท์ (ร.ม. ที่ ๓๒)
พระพิเรนทรวิปคที่จำพระปรีชาว่าด้วยแขกเอากับเข้ามาส่งพุดองกฤษ
กับพระปรีชาว่าลงพระราชอาญา {เขียน ก็แล้วขอให้ได้ออกเร็ว ๆ เถิด (ร.ม. ที่
จำ
๓๓ ต่อที่ ๒๖ ต่อไป ร.ม. ที่ ๓๔)

วันที่ ๓๗๔๓ วัน ๒ ฐี ๕ ค่ำ ปีมะเสาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๓๑ มีนาคม ๒๔๒๑)

เวลาเช้า ๓ โมง ๓๘ นาที เจ้าจอมมารดาแสงประสูติพระราชบุตร^๒
มีพระราชหัตถ์ถึงเสด็จที่วัด^๓ ขอวงพระชันษา (ป.ที่ ๒/๕๑)

๑ พระยาสมบัติพิรมย์ (ชุ่ม ณ สงขลา) ภายหลังเป็นพระยาวิเชียรคีรี

๒ พระองค์เจ้าหญิงเจริญศรีชนมายุ สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๖ เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม
๒๔๕๕ พระชันษา ๓๘ ปี

๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์

ท่านถวายมาลงเวลาผิดลงเป็น ๓๖ นาที ทรงสอบดู นววงศ์ตรียางค์ ไม่เคลื่อนจึงพักเลขแก้

ป. ที่ $\frac{๗}{๕๑}$ จึงมีพระราชหัตถ์ไปที่ท่าน ไปให้ท่านทราบ

ท้าวแพทวายคำพระยาจางษรไตรย มาแจ้งกับสมเด็จพระเจ้าพระยา เรื่อง มีศนอกซ์ไปวังนำ ว่าด้วยเรื่องพระปรีชา (ร.ม. ที่ ๓๔ ต่อที่ ๓๓ ต่อไป ร. $\frac{๗}{๕๑}$)

แล้วแกทูลเรื่องได้ทราบว่ามีศนอกซ์จะคิดแก้การเรื่องนี้ ท้ายจะให้ พระองค์มกลาศแต่งงานกับลูกสาวคนเล็ก จะให้ขออนุญาตก่อน สมเด็จพระเจ้าพระยาท่านให้ทูลว่าควรจะยอมให้แต่ด้วยความเรื่องเราทำนั้นจะได้สูงขึ้นเพราะ ไม่ขออนุญาต ทรงพระราชดำริว่าควรจะยอมจริง แต่เห็นเสียอยู่สองอย่าง จะลวงใส่ในวังอย่างหนึ่ง พวกฝักขะโน้นขอแต่งงานจะลำบาก จึงทรงจะให้ มี ข้อบังคับ ๓ ข้อ

ร. ที่ $\frac{๗}{๕๑}$ มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยา ถึงเรื่องที่จะยอมให้พระองค์ มกลาศแต่งงาน จะต้องออกประกาศความ ๓ ข้อ (ต่อ ร.ม. ที่ ๓๔ ต่อ ร.ม. $\frac{๓๕}{๓๖}$)

เช่นบาญแผนกภาษีเยื่อเคย ภาษีพริกไทย ฉบับ (ที่ ๔)

รับสั่งกับท้าวราชกิจให้ไปบอกสมเด็จพระเจ้าพระยาให้คิดจัดเรือไฟให้ใคร ไปรับหนังสือที่พระยาจำแสน สมเด็จพระท่านมีหนังสือมาขอหลวงๆ ที่สมเด็จ

วันที่ ๓๗๔๔ วัน ๓ ๖ ๕ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๑ เมษายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าก่อนโมงสมเด็จพระท่านรับสั่งให้หลวงสิริยามาศย์ ไปหา สมเด็จพระเจ้าพระยา ๆ สั่งให้พระยาศรีมีหนังสือไปถึงพระยาจำแสนเป็นหนังสือ

๑ พระยาจำแสนบค (เคช)

รับสั่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้รับส่งความเข้ามาฉบับ ๑ มีถึงพระปราจิณ ปลัดให้หาความฉบับ ๑ กับหนังสือพระยาศรีธำมาสน์ฉบับ ๑ หลวงสุรียามาตย์ไต้ลงเรือไปทวนนิกรรอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ลงไปตามน้ำ ไปลงเรือบุศยาเวลา ๓ โมงเช้า

ท้าวราชกิจนาหนังสือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า กว้างวังนำให้พระยาจำนงมาบอกความขึ้นถวายว่า พระยากระสาปน์ขอแผ่นดินไว้ในบ้าน ไม่ให้ไป (ร.ม. ที่ ๓๖ ต่อที่ ๓๔ ต่อไปที่ ๔๒)

เจ้าพระยาภาณุวงศ์เฝ้าถวายหนังสือพระยาอภัยวงศ์ว่า ได้รับเทลิกราฟเมชันมีมาว่าฟอเรนออฟฟิศลอนดอนว่าการที่จะจัดทูตเชิญตราไปนั้น เกิมได้ทราบว่ามีสเตนออกซ์จะเอาไปเห็นว่าไม่ต้องจัดการเปลี่ยนใหม่ ส่งสำเนาเทลิกราฟมา (ร.ม. ที่ ๓๗) เทลิกราฟ (ร.ม. ที่ ๓๘) แล้วทูลว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่สู้สบาย ได้ยินว่านอกซ์จะมีหนังสือมา บ่นว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไม่ช่วยหาความมาให้ บานูซีซาร์ก็ซ้า ได้ยินพระยารองเมืองว่าอินชเนียนนอกว่าทำทองพระปรีชาเอาเข้ามาแต่ก่อนมาได้ทองวันละเท่านั้นเท่านั้น ขอให้ทรงส่งทูตกระหม่อมพระองค์ใหญ่ เอามาไล่เลียงดูควรจะจับได้จะจับเอา แล้วว่าได้ยินว่า เรื่องความอ้ายเกิดนั้นเป็นพี่น้องพระโอรสได้หาตัวไปว่าให้ร้องก็ว่ากลัวเจ้าคุณทหารสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้สั่งให้ไปหาพระยามหามนตรี ให้ทำเรื่องรายื่น

ได้รับสั่งให้หาทูตกระหม่อมพระองค์ใหญ่เข้ามาสั่งให้เอาพระยารองเมืองมาไล่เลียงดูเหนืมนั่งควรถามอินชเนียนได้จึงให้ถาม

รับสั่งให้กรมหมื่นนเรศไปทูลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า แล้วให้ท่านหาพระยามหามนตรีมาถามเรื่องความอ้ายเกิดด้วย

พระยาภาณุวาทยนาถหนังสือพระยาอัครมุนีบอกมาเรื่องรับเทลิกราฟเรื่อง
ทูตควัย (ร.ม. ที่ ๓๙)

รับหนังสือพระยาสุรพาหทวยพระยาภาณุส่งเข้ามาว่า

รับหนังสือกงสุลเยอรมันตอบพระราชหัตถเลขาขอบพระ { เกษ ที่ให้ท่าน
คุณ }
กาพย์ไปถวายพรเอมเปรอเยอรมัน (ร.ม. ที่ ๔๑)

รับหนังสือพระยามหามุนีไปรเวท ว่าสมเด็จพระเจ้าพระยา เจ้าพระยา
ภาณุวงษ์ให้พระโอรสเลขภานายรักษน้องอ้ายเกิด ที่พระปรีชาเขียนตาย ให้มา
ทำเรื่องราวฟ้องพระปรีชา ได้ส่งเรื่องราวเข้ามาถวาย (ร.ม. ที่ ๔๒ ต่อที่ ๓๖
ต่อไป ร.ม. ที่ ๔๔) เรื่องรวานายรัก (ร.ม. ที่ ๔๓ มากับที่ ๔๒)

มีพระราชหัตถ์ลอกโนต ถึงพระยามหามุนี สั่งให้คัดเรื่องราวใหม่
ให้ยื่นพระพิเรนทรเย็นวันนั้น แล้วให้ท้าวแพนนำเรื่องราวไปให้สมเด็จพระเจ้า-
พระยา

ท้าวแพนกลับมาว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาส่งเข้ามาว่าให้ตั้งตระลาการเสีย
ตามตัวที่เจ้าพระยาภาณุวงษ์กราบบังคมทูลพระกรุณา แล้วถวายต้นหนังสือ
มิตเตนอกซ์มีมาเมื่อบ่าย ๕ โมงนี้ ต้นหนังสือมิตเตนอกซ์คัดไว้ (ร.ม. ที่
๔๔ ต่อที่ ๔๓)

รับหนังสือเจ้าพระยาสุรวงษ์ฉบับ ๑ ส่งบอกพระยามนตรีว่าควัยจีน
เจียงจงจีวบุตรจีนเจียงเปก้อ ไปผูกกับจีนเจียงเปก้อฉบับ ๑ กับสำเนา ๗ ฉบับ
บอกเรื่องไปเยี่ยมเจ้าพระยาไทรฉบับ ๑ ถวายหนังสือมิตเตนอกซ์ข้อคำ ^{หา} _{พญา}
ฉบับ ๑ (รวม ๑๐ ฉบับ ร.ม. ที่ ๔๕) บอกพระยามนตรีเรื่องจีนเจียงจงจีว
ผูกกับจีนเจียงเปก้อ (ร.ม. ที่ ๔๖) หนังสือมิตเตเออรวังถึงพระยามนตรี
(ร.ม. ที่ ๔๗) กงสุลเกาะหมากถึงพระยามนตรีที่ ๑ (ร.ม. ที่ ๔๘) พระยา

มนตรีตอบกงซุลเกาะหมากฉบับที่ ๑ (ร.ม. ที่ ๔๙) คำจีนเจียจงจิวพูดกับ
บิคา (ร.ม. ที่ ๕๐) หนังสือพระยามนตรีถึงกงซุลเกาะหมากฉบับ ๒ (ร.ม.
ที่ ๕๑)

สำเนากงซุลเกาะหมากมีฉบับ ๒ (ร.ม. ที่ ๕๒) สำเนากงซุลเกาะ
กับเลบเตอแนนคอเวอเนอเกาะหมาก (ร.ม. ที่ ๕๓) บอกพระยามนตรีเรื่อง
ไปเยี่ยมเจ้าพระยาไทโร (ร.ม. ที่ ๕๔) หนังสือกงซุลอังกฤษขอคำ^{หา}
ความเรื่องฆ่าพระอิสรา (ร.ม. ที่ ๕๕) (ตั้งแต่ ๔๖ ถึง ๕๕ มากับ ร.ม. ที่
๔๕ ทั้งนั้น)

พระพิเรนทรรับเรื่องราวอ้ายเกิดแล้วส่งเข้ามาถวาย แล้วพระอมรเอา
หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงษมาถึงทำวราชกิจให้ทูลให้กำชับพระพิเรนทร กลัว
พระปรีชาจะกินยาตาย (ร.ม. ที่ ๕๖ ตอนที่ ๔๔ ต่อไป ป. ที่ ๕๕)

ป. ที่ ๕๕ มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาเรื่องจะตั้งตระลาการให้ท่าน
เลือกร่างคำสั่งไปถวาย (ต่อ ร.ม. ที่ ๕๖ ต่อไป ร.ม. ที่ ๕๗)

เวลา ๔ ทุ่ม รับหนังสือทูลกระหม่อมพระองค์ใหญ่ ว่าด้วยเอาพระ-
ยารองเมืองมาไล่เลียงได้ความก็เหลวไหล (ร.ม. ที่ ๕๗ ต่อ ป. ที่ ๕๕
ต่อไป ป. ที่ ๕๕)

ป. ที่ ๕๕ มีพระราชหัตถ์ตอบสมเด็จพระมหาลวงฉบับ ๑ ให้ระวังให้คิ
อย่าให้พูดล้าตัวให้ ไ้สำคัญจึงพูด (ร.ม. ที่ ๕๗ ต่อไป ร.ม. ที่ ๕๘)

พระอมรนำหนังสือสมเด็จพระเจ้าพระยาส่งมาถวายว่าให้ตั้งตระลาการ ๒
คราวครั้งนี้ชำระแต่ความราษฎรก่อน (ร.ม. ที่ ๕๘) ต่อ ป. ที่ ๕๕ ต่อไป
ป. ที่ ๕๕ ให้กรมหมื่นนเรศไปปรึกษาสม ติกรมพระ ยังไม่ยอมให้ชำระ

ป. มีที่ ๑๐ มีพระราชหัตถ์ถึงพระยามหามุนี เรื่องจะตกความยังไม่ให้ชำระถ้าสมเด็จพระเจ้าพระยาธาม ให้ตอบความว่าโจทก์ยังไม่มั่นคง ต่อ) ร.ม. ที่ ๕๘ ต่อไป ป. ที่ ๑๑)

ป. ที่ ๑๑ มีถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาด้วยเรื่องความยังไม่มั่นคงจะไม่ถึงตระลาการก่อน (ต่อ ป. ที่ ๑๑ ต่อไป ๕๙)

รับริโปดพระพิเรนทรที่จะจำพระปรีชา (ร.ม. ที่ ๕๙ ป. ที่ ๑๑ ต่อไป ร.ม. ที่ ๖๐)

วันที่ ๓๗๙๕ วัน ๔ ๗ ๕ คำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๒ เมษายน ๒๔๒๑)

รับหนังสือสมเด็จพระเจ้าพระยาตอบพระราชหัตถ์เลข ว่าความที่จะชำระนั้นคงไว้ก่อนเหนจะชอบตามพระกระแส (ร.ม. ที่ ๖๐ ต่อที่ ๕๙ ต่อไป ป. ที่ ๑๒)

พระองค์ท้าวชัยเข้ามาได้แะเฝ้าสมเด็จพระกรมหลวงที่หอรัษฎาท่านถวายสมุทความเหนของท่านที่คิดจะจัดชำระเข้ามาถวาย

ป. ที่ ๑๒ มีพระราชหัตถ์ถึงท่านฉบับ ๑ ว่าการที่จะจับนี้ต้องจับให้มันจึงจะดีอย่าให้ลื่นไป ถ้าหลุดไปได้เหมือนบอกบริสุทธิให้เขา เราจะทำตีกียาก เป็นการพาลใส่ความไซ้ ให้ท่านกับพระยาราชภักดีไปหาสมเด็จพระเจ้าพระยาให้ท่านชี้แจงสู่ทางให้ (ต่อ ร.ม. ที่ ๖๐ ต่อไป ๖๑)

กรมท่าส่งร่างตอบมิสเอนอกซ์ทอกพระเนตรแล้วยังไม่โปรดความกลาตข้อไป (ร.ม. ที่ ๖๑ ต่อไป ๑๒ ต่อไป ร. ที่ ๘๔๑)

แล้วรับสั่งให้กรมหมื่นนเรศไปเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทูลความเรื่องที่
ชำระกับท่านเห็นทางหนึ่งจึงจะไม่เป็นการพาโลโสคลุมให้รับگویโรงคงจะจับ
บาปชี้ได้เมืองสงของตรวจบาปชี้ กรมหมื่นนเรศกลับมาทูล ทรงพระราช
ดำริห์เห็นด้วย

ร. ที่ $\frac{๑๑}{๕๑}$ มีพระราชหัดถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ให้แก้ร่างตอบมิสเตอร์
นอกซ์ (ต่อ ร.ม. ที่ ๖๑ ต่อไป ป. ที่ $\frac{๑๓}{๕๑}$)

ป. ที่ $\frac{๑๓}{๕๑}$ มีพระราชหัดถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามความคิสมเด็จพระ
พระที่กรมหมื่นนเรศทูลให้กรมหมื่นนเรศนำความไปหาฤาท่าน (ร.ม. ที่ $\frac{๑๑}{๕๑}$
ต่อไป ร.ม. ที่ ๖๒)

เจ้าพระยาสุรวงษ์ จกหมายถึงเจ้าเชียงใหม่บอกพระยามนตรีกับสำเนา
หนังสือต่าง ๆ ที่ถวายวานนี้ คืบโดยเร็วว่าจะตอบไปให้กงซุลแล้วจะต้องแปล
เป็นอังกฤษการจะช้าอยู่ เรือเมล์จะออกขอให้กราบทูลขอพระราชทานคืนไป
โดยเร็ว

เจ้าหมื่นสรรพเพชรถวายบาปชี้เพชรจัดใหม่ขึ้นคลังเพชร ๖๖๕๒ ชีก
กรัตละ ๓๕ บาท รายหนึ่งหนัก ๗/๑, ๔/๑ กรัตละ ๓๓ บาท ๒ รายหนัก ๓๗/๒
๑/๒ รวมหนัก ๔๔๓ ๓/๔ เงิน $\frac{๑๖๖}{๑๖}$ จะเบิกเงินคลัง

กับถวายบาปชี้ซ่อมตำหนักแฉกตำหนักเจ้าจอมบัว (มิหรี) จะประสูตร
ชื่อของ $\frac{๑๑}{๑๑}$ ค่าจ้าง $\frac{๒๑}{๑๑}$ รวมเงิน $\frac{๓๑}{๑๑}$ (ไปใช้วัน ๕ ๗ ๕ คำ)

๑ พระองค์เจ้ายี่แข่งพระเจ้าหลานเธอในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงเป็นสนอง
พระโอรส

กรมหมื่นนเรศถวายหนังสือพระปรีชา มีถวายสมเด็จพระเจ้าจรี เป็นคนให้คนนำไปถวายพระนายศรีฝากมาในหนังสือขอโทษให้ช่วย ท่านจึงตอบถึงพระนายศรีฉบับ ๑ ว่าหนามยอกให้เอาหนามบ่งจึงจะถูกทาง ถ้าผิดทางหนามยอกให้เอาหอกบ่งไม่เป็นการ ถ้าเชือกช่วยได้ถ้าไม่เชือกช่วยไม่ได้

รับรีโปตพระพิเรนทรที่จำพระปรีชา ว่าค้ายนายหนูว่าหนังสือไปแล้ว ฤยยังว่าให้คนไปแล้ว ถามลางใช้ฤบณใช้ว่าลางใช้แล้วใช้คนมาบอก แล้วว่าบนไปแล้วแต่เวลาบ่ายถามว่าเมื่อไรจะกลับตอบว่าวันนี้เย็น พระปรีชาว่า เหนจะไม่ทันกับแฟนนี้ มีหนังสือมาฉบับ ๑ ว่าไต่ยินว่าในหลวงไม่กลัวมาก

ทรงตรวจดูในรีโปตพระพิเรนทรไม่มี จึงให้มาถามก็ไม่ได้ความไปไล่เลี้ยงดูแล้ว

พระพิเรนทรรีโปตมาว่าผู้คุมที่ทราบไปกินเข้าเสีย ได้ความว่าไปเอากระดาคมาแต่บ้าน เขียนถึงเจ้าจรีว่าให้ทูล เจ้าจรีว่าทูลไม่ได้ ให้จดหมายทูลเอาเอง เขาจึงได้เขียนไป (ร.ม. ที่ ๖๒ ต่อ ป. ที่ ๖๕ ต่อไปที่ ๖๕)

วันที่ ๓๗๔๖ วัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๓ เมษายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าโมงหนึ่งกรมหมื่นนเรศไปบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา ไปหาท่านบนห้องหลังบ้าน เจ้าคุณทหารอยู่นั้นด้วย เอาพระราชหัตถเลขาให้ท่านดู แล้วท่านพูดว่าการบ่อทองนั้นจะทำต่อไปไม่ได้ทองไม่มีแล้ว อินชเนียก็กลับไปหมดยังเหลืออยู่คนเดียวเท่านั้น แต่เขาไม่อาจกราบบังคมทูลกลัวจะมีความ

๑ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์ (ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรบักษ์)

๒ แฟนนี้ ลูกสาวกงสุลนอกซ์ ภรรยาพระปรีชาถลการ

ผิด แล้วปลุกษาเจ้าคุณทหารฯ ว่าควยโรงจะไปตรวจอย่างไรเปนของคอเวอนแมนต์ เปนแต่ให้จัดข้าหลวงในมหาดไทยฤกคลังมหาสมบัติไปตรวจของที่มีอยู่เหนจะดีกว่า ด้วยพระปรีชามาตคอยู่ของจะเสียหายอย่างไร ให้รวมเสียจะได้ทำการต่อไป แต่อย่าให้ในหลวงทรงสั่งให้สมเด็จพระกรมพระเจ้าของกรมฯ มหาดไทยสั่งสมเด็จพระยาท่านก็เหนด้วย คนที่จะเอาไปให้สมเด็จพระกรมพระเจ้าเลือกดูเพราะท่านว่าอยู่ทั้ง ๒ กรม แล้วให้กรมหมื่นนเรศกลับมากราบทูล

เวลาบ่ายโมงกรมหมื่นนเรศกลับมากราบบังคมทูลรับสั่งให้กลับไปทูลสมเด็จพระกรมฯ ท่านเหนทางใหม่อีกทางหนึ่ง ให้เปนคอนเวอนแมนต์มีความสงสัยด้วยทองจะมีฤกไม่มี ถ้ามีจะทำได้ทำไป ถ้าไม่มีจะได้คิดการต่อไปเมื่อข้าหลวงไปตรวจกลับมาแล้ว ถ้าทองมีเราก็ปรับเอาว่าพระยากระสาปน์ซื้อทองไม่ส่ง ถ้าไม่มีก็ว่าปลเอาเงินไปเปล่าซื้อข้าหลวงที่จะไปท่านเหนว่าเจ้าพระยาภาณุวงษฤกเจ้าพระยามหินทร เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ กรมหมื่นนเรศกลับมาทูลทรงพระราชดำริห์เหนด้วย โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นนเรศไปหาสมเด็จพระยาอีก ไปพบท่านชี้รถกลับแต่สวนท่าน เจ้าพระยาภาณุวงษพูดกับท่านบนรถท่านเหนด้วย ว่าเจ้าพระยาภาณุวงษต้องเอาไว้ใช้ราชการกรุงเทพ ฯ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ก็มีนัยก เอาเจ้าพระยามหินทรเถิด ให้ทรงสั่งกับเขาเสียพระยากระสาปน์ก็เรียกเข้ามาสั่งด้วย ฯ เขายังไม่มีความผิดอันใด การนี้ต้องค่อยๆ ทำ จะรวบรัดเอาเราไม่ได้

กรมหมื่นนเรศกลับมาทูลทรงพระราชดำริห์ว่าที่จะสั่งเปนพระราชหัตถ์จึงจะดีจะได้อ้างปลุกษาพร้อมกัน ได้สั่งไปให้สมเด็จพระกรมฯ ให้ท่านสั่งอีกทีหนึ่ง จึงทรงสั่งทำวราชกิจให้ไปปลุกษาสมเด็จพระยาท่านก็เหนด้วย ตามพระกระแส

รับโทรเลขฉบับ ๑ เรือมาลำหนึ่ง ปากน้ำ, ไฟ อังกฤษ ๓๕๙, โล
บันเสง, สิงคโปร์, เรือออกลำหนึ่ง ไปโฮ, เยอรมัน, สองเสาครึ่ง, ๒๕๑,
สิด, ห้างกง

พระยาไพบูลย์สมบัติถวายเรื่องราวกล่าวโทษพระยาการเมืองเรื่องตลาด
ตำบลสำเพ็ง เติมออกหมายให้แก้มาแล้ว ต่อมาเมื่อเดือน ๔ หลวงสวัสด์
นักรับเงินล่วงหน้าจำนวนนี้เกาะให้แก้ทำต่อไปแล้ว กลับให้เงินไปตั้งทำในที่
ของแก่อีกต่อไป (ร.ม. ที่ ๖๓ คัดไว้) ถวายหมายตัวใบเสร็จที่หลวงสวัสด์
นักรับ รับเงินเข้ามาด้วย (ร.ม. ที่ ๖๔ คัดไว้) เช่นท่ายเรื่องราวให้พระยา
การเมืองแจ้งความเรื่องนี้มาถวาย (เรื่องราวนี้ ไม่ได้ส่งไปเพราะท่านเทศา
บดีเสีย หลงอยู่แต่การเรื่องนี้ ทรงกับพระยาราชการเมืองเป็นการตกลงให้
พระยาไพบูลย์ทำไป แล้วคืนหมายกับตัวพระราชทานพระองค์เจ้าสุขุมลย์
ไปวัน ๆ คำ)

รับคำแปลคำปฤกษาเคาน์ซิล คำเคาน์ซิลทูลเกล้าฯ ถวาย คำสั่งลง
พระราชอาญาเป็นคำอังกฤษ เจ้าพระยาภาณุวงศ์ส่งมาทูลเกล้าฯ ถวาย
(คำแปล ร.ม. ที่ วัน ๖ ๖ ๕ คำ)

พระพิเรนทรวิปิตพระปรีชาพูดในที่จำ ความเหมือน ร.ม. ที่ ๖๒
(ร.ม. ที่ ๖๕ ต่อ ๖๒ ต่อไป ร. ที่ ๕๑)

วันที่ ๓๗๔๗ วัน ๖^{๓๓} ๕ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นสมณฤทธิศก ๑๒๕๐

(๔ เมษายน ๒๕๒๒)

รับคำโทรเลขฉบับ ๑ เรือออกลำหนึ่ง กงซีเรือไฟ, อังกฤษ, ๖๙๕,
 มากวน,

๑ พระองค์เจ้าสุทธมลมารศรี ในรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า-
สุทธมลมารศรี พระอัครราชเทวี

ร. ที่ ๕๕ มีพระราชหัตถ์สั่งสมเด็จพระเจ้าพระยามหินทร
พระยาสมบัตยาภิบาลไปตรวจแร่ทอง สั่งให้พระยากระสาปน์ส่งไปถึงอินชเนีย
ถ้าเจ้าพระยามหินทรบังคับการอย่างไรให้ฟังบังคับ (ต่อ ร.ม. ที่ ๖๕ ต่อไป
ร.ม. ที่ ๖๖)

พระพิเรนทรถวายรีโปตพระปรีชาพุทในที่จำ นายหนูว่าเรือได้แล้วคำ
๒ คำ เปนแน่ พระปรีชาบ่นคอยหนังสือตอบสมเด็จ (ร.ม. ที่ ๖๖ ต่อ ร. ที่
๕๕ ต่อไป ร.ม. ที่ ๗๒)

วันที่ ๓๗๔๘ วัน ๗ ๕ คำ ปีเถาะ ยังเปนสัมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๕ เมษายน ๒๔๒๒)

รับหนังสือพระยาภาษถึงหม่อมเจ้าแข่งไ้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า
เวลาวานนี้โพตบุตรชายถึงแก่กรรมเปนชาง กับส่งความเหนื่อจะไปทูตที่จะ
มีผู้ถามถึงการกรุงสยาม แลจะได้พูคโต้ตอบเปนข้อ ๆ เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย
กับว่าด้วยการซื้อของทูลเกล้าฯ ถวาย มอบให้อุปทูตเปนธุระ แล้วร่างคำ
แอกเทรตตามแบบเก่าเข้ามาด้วยต้นหนังสือพระยาภาษ (ร.ม. ที่ ๖๗) คำถาม
เปนข้อ ๆ (ร.ม. ที่ ๖๘) คำตอบ (ร.ม. ที่ ๖๙) ร่างแอกเทรต (ร.ม. ที่ ๗๐)
ที่ ๖๘
๗๐

ป. ที่ ๕๕ มีพระราชหัตถ์ถามข่าว แล้วให้มาเฝ้าพรงนี้ด้วย

ท้าวราชกิจถวายสำเนาหนังสือหลวงสยามานุเคราะห์ หงชุลสยามเมือง
รางกูณมีมาถึงสมเด็จเจ้าพระยาตอบเรื่องที่ท่านถามไปด้วยข่าวเมืองพม่าฆ่า
เจ้านาย ทอบว่าอังกฤษเปนธุระด้วย เหนพม่าจับคนในเรืออังกฤษไม่บอกขอ
อนุญาตก่อน แลอังกฤษยกทหารไปที่เซตรแดนพม่าต่อกับอังกฤษ (ร.ม. ที่ ๗๑)

๒๕๖๕
ชงคคชนพมพครวน

วันนี้เสด็จออกหน้อยหนึ่งไม่มีราชการอะไร

รับรีโปตพระพิเรนทร ซึ่งพระปรีชาต้องจำว่าบ่าวมาหาว่าแฟนนี้ใช้ให้มาตุเขาๆกันว่าพระปรีชากินยาตาย พระปรีชาให้ไปบอกว่าย่าตกใจเลยไม่กินดอก แล้วเขียนหนังสือไปถวายใส่แปลที่ให้มาใหม่ใส่ตู้วันนี้เหนจะถูกสบาย กับพระพิเรนทรไปถามด้วยพระสวตมนต์เมื่อแต่งงานไม่บอก (ร.ม. ที่ ๗๒ ต่อที่ ๖๖ ต่อไปที่ ๗๗)

คำมีพระราชหัตถเลขาปรับทุกข์ถึงเสด็จที่วัดเรื่องพระเคราะห์ต่าง ๆ

วันนี้สมโภชสามวัน พระเจ้าลูกเธอประสูตรใหม่เสด็จลงกรมหมื่นนเรศ เข้าไปถวาย เมื่อเสด็จไปทอพระเนตรตำหนักพระองค์เจ้าสุนันทา^๒ ให้หากรมหมื่นนเรศไปถวาย

วันที่ ๓๗๔๔ วัน ๑ ๕ ๕ คำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐
(๖ เมษายน ๒๔๒๒)

พระองค์มณุษย์ ถวายหนังสือเสด็จที่วัดท่านเหนพ้นแล้วไม่เป็นอะไร
ต่อไป

รับสำเนาหนังสือกรมท่าส่งเป็นสำเนาหนังสือพระยาสยามรุธภาหว่า
ด้วยข่าวราชการในยุโรปต่าง ๆ (ร.ม.ที่ ๗๓) ฉบับ ๑ หนังสือหลวงสยามา-
นุเคราะห์ถึงซุลสยามเมืองรวงกว่าด้วยข่าวเมืองพม่า (ร.ม.ที่ ๗๔) ฉบับ ๑
หลวงทวีปสยามกิจกงซุลสยามเมืองบิ๊นัง ส่งสำเนาหนังสือเลบเตอแนคเวอ-
เนอเมืองบิ๊นังว่าด้วยเงินเจียจองจิวไปพบกับบิดาว่า ไทยทำการกตซึ่งต้องรับ

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕ พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ

๒ สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

(ร.ม.ที่ ๗๕) สำเนาหนังสือเลบเตอแนคออเวอเนอเมืองปีนัง (ร.ม.ที่ ๗๖)

วันนี้เสด็จออก พระยาภาณุเกล้าเรื่องจะไปทูต

พระพิเรนทร วิโปรกพระปรีชาอยู่ในเวรจำ ตามนายหนูว่าเรื่องจะได้ฤา
ไม่ได้ นายหนูว่าเขารับแข็งแรง ครั้นเวลาบ่ายบ่าวเอาเข้ามาส่งว่ามาแต่
ปราจิณ พระยาจำแสนออกไปถึง เอาคนโทษมาถามเป็นคำให้การใหม่ ครั้น
นายหนูมาพระปรีชาถามว่า พระยาจำแสนออกไปได้ความอย่างไรบ้าง นาย
หนูบอกเหมือนบ่าวว่า กับพระราชรินทรสืบได้ความว่า พระที่ไปสวทมนต์
เมื่อแต่งงานนั้น พระวัชรราชบุรณะ พระโพธิวงษ ๑ พระอมรโมฬี ๑ พระ
อันทับคณะพระโพธิวงษ ๓ รูป ครั้นสวทมนต์พระโพธิวงษอาพาธให้อันตบ
มาแทน สวทมนต์แล้วประนํน้ำมนต์ให้ทั้ง ๒ คน เขาถวายไตรของค์ละไตร
เงินองค์ละตำลึง เข้าไม่ได้ฉัน (ร.ม.ที่ ๗๗ ต่อ ๗๒ ต่อไปที่ ๗๘)

วันที่ ๓๘๐๐ วัน ๒๓ ๕ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๗ เมษายน ๒๔๒๒)

วันนี้เข้าไม่มีการอะไร บ่ายเสด็จออก แต่พระแผลยังไม่สู้จะหายก็
รับวิโปรกโบสถ์กรมภูเรศ กับพระยาอนุชิตถวายสารบรรณรับฟ้องศาลหลวง

เจ้าพระยามหิธรเฝ้าทูลลาไปราชการ ทรงชี้แจงการเป็นไปรวเทให้
เจ้าพระยามหินทรมา แล้วเจ้าพระยามหินทรถวายจดหมายเป็นจดหมายเรื่อง
ราวเมื่อประชุมเคาน์วิล วัน ๖ ๕ ค่ำ ว่าการที่ประชุมเคาน์ซิลนั้น เกลิก
เป็นคนใหม่วิตกไปว่าจะไม่ได้จดถ้อยคำเคาน์ซิลพูดในเมื่อเวลาประชุม การที่
คิดไว้พร้อมกับเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ พระยาราชวรานุกูลว่าทรงปรึกษาแล้ว
จะว่าโทษเป็นลวงสาบาลต้อน้ำขี้ที่คนไทยต่างค้าวท้าวต่างแค้น ให้แรงไว้แล้ว

๑ พระยาราชวรานุกูล (รอก กัลยาณมิตร) ภายหลังเป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร์

จึงทูลเกล้าฯ ถวายให้ทรงทักตรอน แก่การที่ไปครั้งนั้นผิดกับความคิดที่เดียว จึงได้จดถ้อยคำไว้ เพื่อการต่อไปภายหน้าเป็นเหตุอย่างไร จะได้เอาคำเกณท์ซิล ที่ปลุกษาแรงนั้นขึ้นยกพุกบ้าง (ร.ม.ที่ ๗๘ ตอนที่ ๗๗ ตอนที่ ๗๘) แล้ว ถวายจดหมายข้อความแก่สืบมาได้แต่คนยุโรปคือกัปตันเอ็ม.ๆ ได้มาแต่ริชแมน กงซุลออกสเตรีย ๆ ได้ความมาแต่มิสเทอเฟรนคนในกงซุลอังกฤษมากินเข้าที่บ้านเขา ว่าด้วยกงซุลมีหนังสือถึงคองเวนแมนต์ เรื่องทำโทษพระปรีชา แก่ เหนกควรว่าเราควรจะมีถึงเมชันให้ทราบไว้เพื่อเขาถาม (ร.ม.ที่ ๗๘ ตอนที่ ๗๘ ตอนที่ ๘๐)

ถ้า พระพิเรนทรเทพ รีไปทูลพระปรีชาพูกว่า นายสายบัวเข้ามา ส่งเข้าแล้วบอกว่าเขาพูกกันว่าโปรดให้เจ้าพระยามหินธกรออกไปเมืองปราจีน แล้วพระปรีชาถามแกเอง ว่าเจ้าพระยามหินธกรจะออกไปทำไมพระยาจำแสนก็ ไปคนหนึ่งแล้ว แก่ตอบว่าทราบแต่พระยาจำแสนไปคนเดียว แล้วพูกว่าท่าน ผู้ใหญ่ออกไปคงทราบการเหนการที่ใช้เงินมากแต่คุณิยาไม่สู้สบาย (ร.ม.ที่ ๘๐ ตอนที่ ๗๘ ตอนที่ ๘๑)

วันที่ ๓๘๐๑ วัน ๓๒๕ ถ้า ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิ์ก็ ๑๒๔๐

(๘ เมษายน ๒๔๒๒)

แสดงออก พระยาศรีถวายเป็นตราถึง { พระยาเจริญราชไมตรี ข้าหลวง
พระยาเทพประชน

เมืองเชียงใหม่ ว่าด้วยความพระปรีชา อย่าให้พระยาเจริญมีความหวาดหวั่น การที่ไปโทษคราวนี้ เป็นแต่ส่วนตัวพระปรีชาไม่ได้ถึงบิดามารดา ให้พระยาเจริญราชไมตรีทำราชการหาความชอบเด็ก กับอ่านบอกเมืองตากเมืองป่าไผ่

ว่ามีป่าไม้ซื้อป่าแม่ละ เติมเจ้ากาวิโลรสได้ถวายเรื่องราวที่ป่านี้เดิมเป็นแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองตากปกคลุมเข้าไป ก็ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานให้เป็นแขวงเมืองเชียงใหม่ กับว่าด้วยส่งพระยาเจริญขึ้นไปเมืองเชียงใหม่แล้ว

เวลา ๔ หุ่มนศศ รับสำเนาหนังสือกรมท่า ส่งเป็นสำเนาหนังสือมิตเตนอกซ์มีมาเรื่องความพระปรีชา ว่ามิตเตอกุลค์ถือมาส่งเวลา ๒ หุ่มนศศในข้อที่เรา ดูถูกดูหมิ่นเราทำการครั้งนี้เป็นการเกล้ง อธิบายความยืดยาว (ร.ม.ที่ ๘๑ ต่อที่ ๘๐ ต่อไป ๘๒)

พระยาภาษาจกหมายไปรเวทถวายด้วยเส้นดินสอเข้ามาฉบับ ๑ ว่า เมื่อคืนนี้มีเรือใบตอง ๔ แจว ผู้หญิงอยู่ในนั้นร้องสักรวาวแจวขึ้นข้างบนตั้งแต่ปากคลองโง่งอ้างไปจนหน้าบ้านเจ้าพระยามหินทร แล้วกลับมาอีกแล้วล่องลงไปล่าง ผู้ฟังเขาจำไว้ได้ สงสัยกันว่าจะเปน Calohne บุตรสาวมิตเตนอกซ์ ความว่า “สักรวาวนั้นพระปรีชา ต้องรับอาญาพระเจ้าอยู่หัว กำเวบจิตรคิดการห้ามเกินตัว ทั้งพันพัวราชทรัพย์กันับพัน กลับออกไปก็ไม่ได้บังคมบาทถืออำนาจผู้ใดกระไรนั้น ทรงการณชูปเลี้ยงถึงเพียงนั้น ฤ็หมายมันฟังใครให้ว่าเอย”

พระพิเรนทรวิปต พระปรีชาพูดในเวรจำกับผู้คุมว่า เจ้าพระยามหินทร พระยาจำแสนบตี ออกไปเมืองปราจิณ ก็เป็นที่บาดหมางในใจกันกับพระปรีชามาแต่ก่อนเวลานี้น้ำลงหลักตอกก็มีขึ้นการน้อยจะเป็นมาก อนึ่งผู้ร้ายที่รับเป็นสตัยจำไว้มีมาก ถ้าเอาตัวมาถามอีกก็จะให้การกลับคำหมด ทั้งแต่ทราบว่าเป็นเจ้าพระยามหินทรออกไป ดูกิริยาไม่สบาย (ร.ม.ที่ ๘๒ ต่อที่ ๘๑ ต่อไปที่ ๘๔).

วันที่ ๓๗๐๒ วัน ๕๖๕ คำ ปีเถาะ ยังเป็นสัมฤทธิศก ๑๒๔๐

(๔ เมษายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้ารุ่งวันนั้นเจ้าพระยามหินทร พระยาสมบัตยาธิบาลไปเมือง
ปราจีนไปด้วยเรือแหวกไปในคลอง

กรมทำส่งสำเนาหนังสือเข้ามาเป็นสำเนาคำแปลหนังสือพิมพ์สยาม-
วิกส์ แอทเวิตโตเซอ ลงวันที่ ๔ เดือนเอปริล ๑๘๗๔ ตรงกับวัน ๗ ๖ ๕ คำ
ว่าด้วยเรื่องเงินฆ่าพระอิศราริไชยที่ไทยชำระเงินเจียเปกอี ซึ่งเป็นเงินสับเยกต์
(ร.ม.ที่ ๘๓)

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ทูลเกล้าฯ ถวายฉบับ ๑ ว่าด้วยกงซุล
อเมริกันมาหาแจ้งความว่ากงซุลได้รับหนังสือเยเนอราลแกรนต์มีมาถึงกงซุลว่า
เยเนอราลแกรนต์จะออกจากสิงคโปร์ เข้ามาในกรุงเทพฯ ในวันที่ ๙ ฤฎันที่
๑๐ เดือนเอปริลนี้ จะมาด้วยเรือกงซี กงซุลว่าถ้าคอเวอน์เมนต์สยามจัดเรือ
กลไฟไปรับที่เมืองสมุทเป็นการเชื้อเชิญเหมือนคอเวอน์เมนต์เข้ามาแทนจะดี แต่
จะควรประการใดแล้วแต่จะโปรด ถ้าโปรดเกล้าฯ แล้ว กงซุลขอให้เรือลงไป
วัน ๗ ๖ ๕ คำ จะให้มิสเทอตอร์ลงไปด้วย (ร.ม.ที่ ๘๔)

ร.ที่ ๕๐ มีพระราชหัตถ์ตอบไปฉบับ ๑ ว่าการเมื่อครั้งรับคอเวอน์นั้น
เขามาทางราชการแล้วมาเรือรบเข้าไม่ได้ด้วย จึงต้องจัดเรือไฟลงไปรับ
เยเนอราลแกรนต์มาครั้งนี้เป็นไปรเวต แล้วมาเรือเมล์ก็จะเข้ามาจนถึงที่
ถึงจะไม่มีเรือไฟไปรับก็ได้ แต่เขาเป็นเปรซิเดนต์เก่า ไปที่ไหนเขาก็รับรอง
ก็ควรจะมีเรือไฟลงไปรับ ให้มีขุนนางกรมท่าแลทหารลงไป แล้วจัดที่บ้าน
ราชทูตให้เขาอยู่ รับเป็นการไปรเวตเผ้าเหมือนคราวเคาน์ซิจิกี้ได้ แต่การที่
จะเผ้าแทนให้ตามเขาก่อน เมื่อเขาจะเอาเกียรติยศอย่างไร จึงว่าให้ตกลงกัน

ออกขุนนาง พระนรินทรทูลบอกพระยามหามุนี ว่าได้รับท้องตรา
ที่สั่งให้ไปให้ตราพระยาภูเกศ ได้รับที่เมืองตรังแล้ว ได้ไปเมืองภูเก็ตพระ-
ราชทานตราแล้ว ราชการที่เมืองถลางพระพลสงครามถึงแก่กรรม ได้ให้หลวง
รองเมืองว่าราชการแทนไปก่อน แล้วตัวแก่กลับไปเมืองตรังกับเมืองชุมพรส่ง

เงินค่านาปีณัฐ นพศก เงิน $\frac{๑๗}{๒}$ เมืองกาญจนดิฐส่งเงินภาษี เงิน $\frac{๓๕}{๒}$
เมืองไชยา เมืองสงขลา ส่งเงินเข้ามาสมโภช พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์

สงขลาเงิน ๒๐๐๐ เหรียญ ไชยาเงิน $\frac{๑}{๒}$ โปรกเกล้าฯ ให้พระยาภาณุจักรของ
แถมพกส่งไป

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่า หลวงสุริยามาศย์
เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เวลา ๒ทุ่ม แล้วถือหนังสือพระยาจำแสนไปให้สมเด็จพระ
เจ้าพระยา กับว่าราษฎรเข้ามาพร้อมกันกับหลวงสุริยามาศย์ ๑๒ ราย มาทางใน
ที่หลวงสุริยามาศย์มาเข้าไปนั้น เพราะเรือไฟเสียที่เมืองปราจีนต้องทำอยู่ที่โรง
จักรถึง ๒ เวลา ครั้นมาถึงปากน้ำเรือเสียอีก บอกเตลิดราฟขึ้นมาทำนั้งจ้งจก
ให้เรือสกลมลงลงไปรับ กลับแต่บ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาแล้วได้ไปที่วังสมเด็จ
กรมพระ (ร.ม.ที่ ๘๕ ต่อที่ ๘๒ ต่อไป ป.ที่ ๕๕)

ฉบับ ๑ ว่าด้วยการรับเยอเนอราลแกรนต์ ท่านได้พูดกับกงซุลเยอรมัน
แล้วว่า จะรับเป็นการไปรเวต สมเด็จพระเจ้าพระยาท่านเห็นว่าที่รับคราวนี้ ต้อง
รับให้ค้อย่าให้เขาเป็นที่เสียใจในการรับรองเลยศัก็อย่าง ถวายจะได้อะไรไปเป็น
พวกของเรา การที่จะเผ้าให้รับอย่างใหญ่ แต่ให้นั่งเก้าอี้เผ้า (ร.ม.ที่ ๘๖)

ป.ที่ ๕๕ มีพระราชหัตถเลขา ตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าถวายหลวง
สุริยามาศย์เข้ามาตีพระไทย แต่การที่ให้ออกไปจะได้ถามได้ประการใด ทรง

พระวิตกอยู่ กับเล่าเรื่องที่อาลบาสเตอจดหมายมาถึงท่านเทวัญว่า อ้ายทอริ มาหาพูดว่า เยนอราลแกรนต์เหนจะยังไม่เข้ามา ว่ามีหนังสือถึงหมออเมริกัน คนหนึ่งว่าไดยินว่ามีศตอนอกซ์เรียกเรือบในเมืองไทย เหตุจะมีเหตุใหญ่จะ ลำบากไม่เข้ามา แต่เรื่องนี้อาลบาสเตอว่าเหนจะไม่จริง รับสั่งมาให้ทราบไว้ กับพระพิเรนทรส่งริโปคว่า พระปรีชาเรือบนัถ์ส่งริโปคไปให้ท่านกู แล้ว ให้คืนกลับมา (ต่อ ร.ม.ที่ ๘๕ ต่อไป ร.ม.ที่ ๘๗)

ร.ที่ ๘๘ มีตอบไปเรื่องเปรซิเตนแกรนต์ ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ทำ โปรแกรมกะการเสีย เอาตามแบบคองเวอเนอสิงคโปร์ แต่การที่ต้องลำบาก มากนั้นให้ยกเสีย แล้วจึงจะได้ทรงสั่งการไป ทหารนั้นจะให้จมนวิชิไชย- คักคาวุทไป

เสด็จลงไปซ้อมลครปีใหม่ที่โรงช้างพิมารรุธยาถ้านวันตกเวลา ๔ ทุ่ม กลับขึ้น ๒ ยาม

วันนี้พระเจ้าลูกเธอซึ่งประสูติใหม่ประชนพละ พระอาการมาก เจ้า จอมมารดาที่ไม่สู้สบายมักเปนลม โปรดเกล้าฯ ให้ไปรับหมอเคลยศักดิ์ช้อยาย เกตเปนคนเข้ารีตรักษาพละดี มารักษาพระอาการค่อยคลายแล้ว

ป.ที่ ๑๒ มีพระราชหัตถ์ พระราชทานพระนามในวันนี้ พระนามว่า พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ ตามวรคอายุ

พระพิเรนทรถวายริโปคพระปรีชาพูดวันนั้นกับผู้คุมว่า เมื่อคืนนี้ฝันว่า คนรูปงามมาบอกว่าอีก ๒ วัน จะออกได้ เวลาทุ่มเสคนายหนูมาว่าเรื่องจะ ได้วันศุกร์แน่ เมื่อนายหนูจะไปพระปรีชาสั่งว่า วันนี้มีความวิตกมากนักเหน แต่แม่แพนคนเดียวให้เป็นธุระมาก ๆ พระปรีชาพูดกับนายหนูพูดกันต่างคน ต่างน้ำตาไหลแล้วก็ไป (ร.ม.ที่ ๘๗ ต่อ ป.ที่ ๑๓ ต่อไป ร.ม.ที่ ๘๘)

วันที่ ๓๘๑๔ วัน ๒๖ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๑ เมษายน ๒๔๒๒)

รับคำโทรเลขเรือมาลำหนึ่ง แชนปีเตอ เรือเยอรมันสองเสาคีรี
๓๓๖, จีน, ห้องกง ท้าวราชกิจถวายความเหินสมเดจเจ้าพระยาที่จะตอบ
กงซุลอังกฤษที่มาทูลด้วยความ ๓ ข้อ ข้อ ๑ ที่จะให้ขอโทษให้ชดเจนนัน
เห็นว่า ที่เอาชื่อมาใส่ในคำปฤษา ก็เพราะจะให้เหินความผิดของพระปรีชา
ไม่ได้ดู หิมน แก่เขา ๆ เหนความว่าเป็นประจานนั้น ก็ได้ขอภัยโทษไปแล้ว
ข้อที่จะให้ปล่อยพระปรีชาปล่อยไม่ได้ ด้วยราษฎรมาร้องกล่าวโทษไว้หลาย
ราย จะต้องชำระเสียก่อน ข้อที่ให้เลือกตระลาการที่เป็นยุติธรรมนั้น ได้ให้
สมเดจกรมพระซึ่งเป็นพระราชวงษ์ผู้ใหญ่ เป็นผู้กำกับให้ชำระความโดยยุติ
ธรรม (ร.ม. ที่ ๑๖๔ ต่อที่ ๑๖๓ ต่อไป ร. ที่ ๒๓๓ มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้า
พระยาภาณุวงษ์ส่งความเหินสมเดจเจ้าพระยาที่จะให้ตอบกงซุลอังกฤษนี้ไป
ความข้อต้นที่ยกชื่อเขานั้น เขาก็พูดว่าถูกเขารำไป อย่าให้ออกชื่อเขอีก
ด้วยเขาว่าอยู่ว่าขึ้นออกชื่อเขาอยู่เสมอ ให้ว่าแต่เพียงว่า ยักชื่อเขขึ้นในคำ
ปฤษานั้น มิได้คิดหิมนประมาทต่อท่านเลย เมื่อเหินเป็นประจานไปดังนั้น
ก็ได้ชี้แจงไปแล้ว คำที่ว่าขอภัยโทษนั้น ต้องว่าแต่ขอภัย หน้อยเขาจะว่า
คำในหนังสือฉบับโน้นฉบับนี้ก็เหมือนกัน จะอธิบายคำขอภัยเสียว่าเป็น
คำผู้ใหญ่ทุกคน เมื่อเขาจะให้ว่าขอโทษ ก็ขอโทษให้ แต่ข้อที่จะไม่ปล่อย
พระปรีชานั้น เป็นข้อสำคัญต้องคิดเสียให้ตลอด ให้ท่านเสนาบดีไตรตรอง
เสียให้แน่ให้เหินพร้อม เมื่อควรจะตอบได้จึงให้ตอบไปความอื่นก็ดีแล้ว การ
ที่จะตอบนี้ได้ทรงรับว่าจะปฤษาท่านเสนาบดีให้เหินพร้อม ถ้าปฤษาเหิน
พร้อมกันแล้ว ให้ตอบเขาลงไปเถิด ต่อ ร.ม. ที่ ๑๖๔ ต่อไป ป. ที่ ๓๐

รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าคำซึ่งมิตเตอนอกซ์กราบบังคมทูล
พระกรุณานั้น ขอพระราชทานให้เรียงจดไว้ให้เลียบค ตั้งแต่มาจนไป ด้วย
ท่านเห็นว่ามิตเตอนอกซ์พูดการเหลือเกินมาก จะปิดไว้เป็นไปรวตไม่ได้
เพื่อมีการที่จะพูดจะยกจะได้เทออก ด้วยท่านเห็นว่าการที่เราเอาชื่อมิตเต
นอกซ์ใส่ในคำปฤชานิตเดียว ยังยกเอาว่าถูกถูกหมิ่นใหญ่โต คำที่ทรงชุล
อังกฤษพูดนั้น ถูกถูกขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย ยิ่งกว่าที่เราเอาชื่อใส่ในคำปฤชา
กับท่านได้นักให้ทรงชุลวิลันดาเฝ้าวันนี้น่า ๔ โมง (ร.ม. ที่ ๑๖๕ ต่อ ป. ที่ ๓๐
ต่อไปที่ ๑๖๖)

ป. ที่ ๓๐ แล้วมีพระราชหัตถ์ฉบับเลิกติดไปกับฉบับ ว่าด้วยความ
พระปรีชาที่ขอมานี้ ขอกับเอตเตอง ท่านกาพย์ตอบพูดไปกับนายหนูว่า
เป็นผู้หยอไม่ใช่ธุระไม่เคยทูล ๆ ไม่ได้ กับทรงด้วยหนังสือตอบนอกซ์ฉบับนี้
ที่ไม่ทรงแก้มาทีเดียว เพราะขยันกลัวคนจะไปบอกกลับมิตเตอนอกซ์อย่างมา
พูด แต่จะเป็นตีสองๆยังไม่ทราบ การนี้พูดกับแต่ท่านเรียงเถิด (ต่อ
ร. ที่ ๒๓ ต่อไป ร.ม. ที่ ๑๖๕ ต่อไปวัน ๓ ๖ ๒ คำ)

วันที่ ๓๘๓๙ วัน ๖ ๖ ๖ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๖ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๒ โมงเสด็จออก กรมหมื่นนเรศเฝ้าทูลเรื่องชำระความ
พระปรีชาที่เก่งวรสภาพิรมย์

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกเมืองมหาสารคามบอกส่ง
ส่วยเร็วฉบับ ๑ บอกเผาศพพระเจ้าเวียงราชเคษเจ้าเมืองขอมุขาคเป็นเจ้าเมือง
ราชวงษาเป็นอุปฮาด ราชบุตรเป็นราชวงษา ท้าวขัติย์เป็นราชบุตร ลงมาเฝ้า
ถวายชีฟ้า

วันนี้พระองค์เจ้ากาพย์อากรมากพระราชทานผ้าไตร ๓๐ ไตร

๑. รับหนังสือพระยาภาณุเรื่องความพระปรีชา (ร.ม. ที่ ๓๖๕)
๒. กรมท่าคัดสำเนาเทลิกราฟมีคำแปล (ร.ม. ที่ ๓๖๖)
๓. คำเห่นพระอัยยวงศ์ (ร.ม. ๓๖๗)
๔. หนังสือพระยาอัยยวงศ์ว่าด้วยรับรองพระยาภาณุ (ร.ม. ที่ ๓๖๘)
๕. หนังสือสมเด็จเจ้าพระยาเรื่องทรงโต้ตอบกับมิสเตอร์นอกซ์ซึ่งมาเฝ้า (ร.ม. ที่ ๓๖๙)
๖. พระยาอภัยรัตนฤทธิฉายาบัญชาขึ้นน้ำฝน (ร.ม. ที่ ๓๗๐)
๗. มหาศไทยถวายสำเนาออกพระยาเจริญ ๓ ฉบับ (ร.ม. ที่ ^{๓๗๑}_{๓๗๒}
๓๗๓)
๘. เจ้าหมื่นศรีถวายหนังสือพระยาเจริญมีมาถึงตัว ๒ ฉบับ (ร.ม. ที่ ^{๓๗๔}_{๓๗๕})
๙. รับหนังสือกงสุลอเมริกันขอพระ ^{เทศ} _{คุณ} ที่รับเยเนอรัลแกรน (ร.ม. ที่ ๓๗๖)
๑๐. หนังสือเจ้าพระยามหินทรเร่งให้ชำระ (ร.ม. ที่ ๓๗๗)
๑๑. พระราชหัตถ์ถึงพระยาภาณุเรื่องพระปรีชาตั้งแต่ออกไปแล้ว (ร. ที่ ^{๓๗๘}_{๓๗๙})
๑๒. กรมท่าส่งหนังสือพิมพ์เคลิไทม์ (ร.ม. ที่ ๓๗๘)
๑๓. รับหนังสือกรมท่าเรื่องคำทูลพระพิเรนทรกับเทลิกราฟถึงพระยาภาณุ (ร.ม. ๓๗๙)
๑๔. พระราชหัตถ์ตอบไปฉบับ ๑ (ร.ม. ที่ ^{๓๘๐}_{๓๘๑})
๑๕. ริโปตพระพิเรนทร (ร. ที่ ๓๘๐)

วันที่ ๓๘๔๐ วัน ๗ ๖ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๒)

วันนี้พระอาการพระองคกาศพมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับวังกรมหมื่นภูเรศรเสด็จเยี่ยมประชาชนเวลาเช้า ๒ โมงพระองคกาศพสิ้นพระชนม์

เวลาบ่ายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงนำพระศพพระองค์เจ้ากาศพกระหนกรัตน

วันหลังมือข้าราชการความพระปรีชาที่เก่งวรสภาพิรมย์

ท้าวแพทูลว่ากระลาสิเรือรบเมตามถนนค้อล้อเหมือนผัดข้าง

๑. รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าด้วยมิสเตอร์นอกซ์มาเฝ้า

(ร.ม. ที่ ๓๘๑)

๒. อีกฉบับหนึ่งว่ากับตันฮิกไป ได้เตลิกราฟมิสเตอร์นอกซ์มา

(ร.ม. ที่ ๓๘๒)

๓. คำเตลิกราฟ (ร.ม. ที่ ๓๘๓)

๔. มีพระราชหัตถ์ถึงพระยารองเมืองเรื่องกลาซี ร. ที่ ๘๐

๕. รับหนังสือกรมท่าเรื่องให้พระวิสุทไปที่เรือรบส่งคำแจ้งความมากับส่งหนังสือกงซุลอังกฤษทูลถามข่าวพระองค์กาศพ (ร.ม. ที่ ๓๘๔)

๖. คำพระวิสุท (ร.ม. ที่ ๓๘๕)

๗. หนังสือมิสเตอร์นอกซ์เรื่องพระองคกาศพสิ้นพระชนม์ (ร.ม. ที่ ๓๘๖)

๘. มีพระราชหรรดตอบมิสเตอร์นอกซ์ ร. ที่ ๘๑

๙. หนังสือมิสเตอร์อาลบาสเทอเรื่องพระองคกาศพสิ้นพระชนม์

(ร.ม. ที่ ๓๘๗)

๑๐. พระราชหัตถ์ตอบมิสเตอร์อาลบาสเทอ ร. ที่ $\frac{๕๒}{๕๑}$
๑๑. พระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาบอกระองค์กาพยสัน พระชนม์
ร. ที่ $\frac{๕๑}{๕๑}$
๑๒. หนังสือกงซุลเยอรมันถามข่าวพระองค์กาพยสันพระชนม์
(ร.ม. ที่ ๓๘๘)
๑๓. พระราชหัตถ์พระราชทานพรคุณหญิงพัน ทำบุญวันเกิด ป. ที่ $\frac{๔๖}{๕๑}$
๑๔. ริโปตพระพิเรนทร

วันที่ ๓๘๔๑ วัน ๑^{๓๓} ๖ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่มีราชการไร ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

๑. มีพระราชหัตถ์ตอบกงซุลเยอรมันเรื่องพระองค์กาพยสัน พระชนม์
ร. ที่ $\frac{๕๔}{๕๑}$
๒. มีพระราชหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาเรื่องไต่ลงมือชำระความ
พระปรีชาพุดจาแข็งแรงให้ท่านหาอุบายให้เรือรบกลับไป ร. ที่ $\frac{๕๕}{๕๑}$
๓. รับหนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ว่าช่วยสมเด็จพระเจ้าพระยาให้ความเข้า
มาตอบนอกซ์ส่งต้นสมเด็จพระเจ้าพระยาแลร่างเข้ามา (ร. ที่ ๓๙๐)
๔. สมเด็จพระเจ้าพระยาฉบับ ๑ (ร.ม. ที่ ๓๙๑)
มากับ ๓๙๐
๕. สมเด็จพระเจ้าพระยาฉบับ ๒ (ร.ม. ที่ ๓๙๒)
มากับ ๓๙๐

๖. ร่างตอบ

(ร.ม. ที่ ๓๙๓)

มากับ ๒๙๐

๗. มีพระราชหัตถ์ตอบส่งร่างไปฉบับ ๑ ร. ที่ $\frac{๕๖}{๕๑}$

๘. มีพระราชหัตถ์ถึงกรมหมื่นภูวเรศเรื่องนี้พระองค์กาพย์ ป. ที่ $\frac{๔๗}{๕๑}$

๙. มีพระราชหัตถ์ถึงทูลกระหม่อมพระองค์น้อยให้ช่วยดูแลการทหาร
ท. ที่ $\frac{๓}{๕๑}$

๑๐. มีพระราชหัตถ์ถึงจมีน วิจิตให้เป็นผู้แทนรับพระบรมราชโองการ
ท. ที่ $\frac{๔}{๕๑}$

๑๑. มีพระราชหัตถ์ถึงพระองค์คีให้ช่วยดูทหารม้าแลบ้อยหลวง
ท. ที่ $\frac{๕}{๕๑}$

๑๒. หนังสือสมเด็จพระองค์น้อยตอบรับฉลองพระเดชพระคุณ

๑๓. ริโปดพระพิเรนทร (ร.ม. ที่ ๓๙๔)

วันที่ ๓๙๔๒ วัน ๒๑ ๖ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๑๙ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันขึ้นพระอินทรเทพเฝ้าเรื่องพระปรีชา แล้วคลุניתเฝ้าเรื่องพระที่นั่ง
หลังพระที่นั่งหลังเล็ก ๖ เดือนจะให้แล้ว วันขึ้นไม่สู้มีราชการอะไรไม่ได้เสด็จ
ออกขุนนาง

เวลา ๔ ทุ่มเสกไฟไหม้ตลาดพลูเรือนโรง ๑๐๖ หลัง เตก ๑๐ ขวบติด
หน้าถึงตายคนหนึ่ง ต้นไฟเจ็กชั่วชั่วระสงไม่ได้ดับเชื้อ

๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ ต้นราชสกุล ทิศกุล

ท้าวแพทูลทว้ยเจ้าพระยาภาณุวงศ์จะมีปัติ

๑. มีพระราชหัตถ์ตอบเจ้าพระยาภาณุวงศ์จะมีปัติ ป. ที่ ๔๘
๒. มีพระราชหัตถ์ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์เรื่องพระอินทรเทพเฝ้า
ป. ที่ ๔๘
๓. เจ้าพระยาภาณุวงศ์ตอบมาฉบับ ๑ กับว่าออฟฟิศเซอร์ไปสวน
(ร.ม. ที่ ๒๕๕)
๔. สำเนาμισเตอร์นอกซมีมาถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ พระองค์เจ้าสร้อยสุพรรณิภากร
จะขอทำป่าไม้เมืองพิษณุโลก (ร.ม. ที่ ๓๙๖)
๕. ทูลกระหม่อมพระองค์น้อยว่าทว้ยเรื่องทหาร
๖. พระราชหัตถ์ตอบทูลกระหม่อมพระองค์น้อยเรื่องทหาร ท. ที่ ๖
๗. ริโปตพระพิเรนทรเทพ (ร.ม. ที่ ๓๙๗)

วันที่ ๓๘๔๓ วัน ๓ ๖ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๐ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่มีราชการอะไร

๑. รับหนังสือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ พระองค์เจ้าสร้อยสุพรรณิภากร
กับว่าทว้ยคิดจะให้เรือรบกลับไป (ร.ม. ที่ ๓๙๘)
๒. ริโปตไฟไหม้ตลาดพลู พระอินทรเทพ ฉบับ ๑ (ร.ม. ที่ ๓๙๙)
๓. ริโปตไฟไหม้ตลาดพลู นายจ่ารง ฉบับ ๑ (ร.ม. ที่ ๔๐๐)
๕. หลวงสัลยุทธถวายบาญชีทหารขาดตรวจไฟไหม้
๕. รับหนังสือหมอกินถามข่าวพระองค์เจ้าสร้อยสุพรรณิภากร
(ร.ม. ที่ ๔๐๑)

๖. มีพระราชหัตถ์ตอบหมอกิน ป. ที่ $\frac{๕๐}{๕๐}$
๗. รับหนังสือห้างมาวกลกอมปนีถามข่าวพระรองคกาศ์สนพระชนม์ (ร.ม. ที่ ๔๐๒)
๘. รับหนังสือมิกเตอมิซคิตคอตซอลสถามข่าว ,, (ร.ม. ที่ ๔๐๓)
๙. มีพระราชหัตถ์ตอบห้างมาวกลกอมปนี ป. ที่ $\frac{๕๑}{๕๑}$
๑๐. มีพระราชหัตถ์ตอบกุตซอลส ป. ที่ $\frac{๕๒}{๕๑}$
๑๑. รับหนังสือไปรเวตสมเฑาะพระองค์น้อยเรื่องทหารมหาดเล็กกล่าวโทษพระองค์คิกำเริบต่าง ๆ พระองค์ท่านจะฉลองพระเดชพระคุณให้แข็งแรงแต่น่าจะโปรดเกล้าฯ ให้ท่านบังคับการตำแหน่งไร
๑๒. ริโปดพระพิเรนทร (ร.ม. ที่ ๔๐๔)

วันที่ ๓๘๔๔ วัน ๔๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนาง พระราชเสนาอ่านสุภอักษรเมืองหลวงพระบาง ๒ ฉบับ ว่าด้วยที่ส่งสืลาคาบนักขึ้นไปและให้ราชวงษลงมารับสัญญาบัตรต่อราชบุตรไปกับท้าวขันตีไปอยู่เมืองญวน ฉบับ ๑ บอกเจ้าอุปราชถึงอาสัญกรรมส่งเครื่องยศคืน

กรมพระกลาโหมอ่านบอกพระยาเพชรบุรี ทำการแรกนาที่นาหลวงเขาเทพพนมชวค

พระยานนทขอพระราชทานโทษ (ร. ที่ ๔๐๕)

หนังสือเจ้าพระยาสุรวงษส่งร่างตราแลหนังสือสมเฑาะเจ้าพระยา (ร. ที่ ๔๐๖)

สำเนาหนังสือสมเด็จเจ้าพระยาถึงเจ้าพระยาสุรวงษ์ (ร. ที่ ๔๐๗)
 สำเนาสารตราตอบพระยามนตรีเรือเมืองกระบี่ (ร. ที่ ๔๐๘)
 หนังสือกงสุลอเมริกันถามข่าวพระองค์กาพย์สิ้นพระชนม์ (ร. ที่ ๔๐๙)
 อินภรรยาพระอินทรเทพกล่าวโทษพระอินทรเทพ (ร. ที่ ๔๑๐)
 หนังสือพระองค์โสภณกล่าวโทษอ้ายโก่งว่าวพระองค์สิงหนาท
 (ร. ที่ ๔๑๑)

หนังสือพระยามหามนตรีเรือมหาตเล็กองค์โสณไล่อ้ายโก่ง (ร. ที่ ๔๑๒)
 วิโปกพระพิเรนทร (ร. ที่ ๔๑๓)
 หนังสือพระเกษมขัดข้องเรื่องคนแซนขาวหัวเมือง (ร. ที่ ๔๑๔)

วันที่ ๓๘๔๕ วัน ๕ ๖ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๒๒ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายสามโมงทมนตพระนาคปรก พระสมาธิ เทวรูปพระเสาร พระ-
 พุทธสัณฑ์ ที่พระที่นั่งดำรงสวัสดิคือนัญวงษ์ พระสงฆ์ทมนต ๕ รูป
 วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

หนังสือตระลาการชำระความพระปรีชาแล

ถามพระประจันแลพยาน มีมา ร. ที่ ๔๑๔

หนังสือตระลาการชำระความถามอ้ายมากอ้ายสุกผู้ร้าย

ที่พระปรีชาถอดปล่อยทำนา ,, ร. ที่ ๔๑๕

วิโปกขุนหลวงพระไกรศรีเชิญพระบรมวงษานุวงษ์

ท่านเสนาบดีไกรณิลเลอปริวิไกรณิล ,, ร. ที่ ๔๑๖

สำเนาหนังสือกงสุลสยามเมืองเกาะบีนังถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์

เรื่องพระยาภาษาไปลอนดอน „ ร. ที่ ๔๑๗

สำเนาหนังสือหมอความที่สิงคโปร์ถึงพระยาภาษา

เรื่องความพระปรีชา „ ร. ที่ ๔๑๘

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายว่าเรื่องทูตญวน

ขอฝากเทศญวนไว้เรียนภาษาไทย „ ร. ที่ ๔๑๙

หนังสือเจ้าพระยาภาณุวงศ์ถวายว่าคัวยถามทูตญวน

เรื่องจะไปตอบแทนทางพระราชไมตรี „ ร. ที่ ๔๒๐

สำเนาหนังสือราชทูตอุปทูตญวนถึงเจ้าพระยาพระคลัง

เรื่องไทยจะไปตอบแทน „ ร. ที่ ๔๒๑

สำเนาพระราชสาสนญวนถึงกรุงสยาม พระราชสาสน

กรุงสยามถึงกรุงเวียตนาม „ ร. ที่ ๔๒๒

รีโปคพระพิเรนทร

„ ร. ที่ ๔๒๓

วันที่ ๓๘๔๖ วัน ๖ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๓ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จออกทรงปฏิบัติพระสงฆ์รับพระราชทานฉันครั้นฉันแล้ว
พอได้พระฤกษ์ ๕ โมงเช้า ๔๘ นาทีทรงเททองพระพุทธรูปเทวรูป เจ้าพนักงาน
งานประโคมพิณพาทย์แล้วเสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาราชเสนานำพระเสนานุชิตผู้ช่วยปลัด
ทบองกราบถวายบังคมลากลับไปบ้านเมือง พระนรินทรอำนบอกล้อมเมืองกาญจน-

บุรุษว่าด้วยผู้ร้ายทั้งพวกกำเริบที่บ้านเขารักษกุมเหงราช ภูวลักกระปือมาร้อง
หลายคน กรมการไปจับต่อสู้ได้ตัวบ้างหนีบ้างอ้ายสว่างหัวนำผู้ร้ายหนีไป
สุพรรณ ถ้าชำระได้ความประการใดจะบอกครั้งหลังรับสั่งให้ทูลสมเด็จพระม-
พระให้มีตราไปช่วย

พระไพล์ถวายหนังสือราชการกรมท่ามี ไปมากับกงซุลอเมริกัน เล่ม ๔.

วันที่ ๓๘๔๗ วัน ๗^๕ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๔ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันขึ้นทรงพระเครื่องใหญ่

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกจำเริญข้าหลวงเมืองพิไชย
บอกส่งทันหนังสือเมืองน่าน เมืองเชียงราย ๔ ฉบับ ว่าด้วยราชการเมือง
เชียงแสน เชียงราย

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสาครว่าด้วยผู้ร้ายปล้น พวกผู้ร้ายมาก
ประมาณ ๓๐ คน ว่าผู้ร้ายกำเริบนัก พระยาพิพัฒน์ทูลว่าเจ้าพระยาภาณุวงศ์
ให้รีบออกไปจับ

วันที่ ๓๘๔๘ วัน ๑^๕ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๕ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันนี้ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร โปรดให้พระยาศรีสอบใบบอกเมือง
น่านกับเมืองเชียงใหม่เรื่องเมืองเชียงตุง จับเจ้าราชวงษ์เมืองเชียงราย กับ
นายน้อยคำเจียง

พระยามหามุนีเจ้ามูลเรื่องความ

วันที่ ๓๘๔๙ วัน ๒๖ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันนี้ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกหลวงจินตารักษ์ หลวงอนุชิตพิทักษ์ หลวงภักดีณรงค์ พระยาโคราช ว่าความต้องกัน ว่าได้มีหนังสือให้คุม ข้างศรีปลาลงมาถึงเมืองโคราชแล้วได้วัชฌ์สูตรสูง ๓ ศอก ๑ คืบ ๕ นิ้ว ศรีท้าวผลว่าแก่ ได้ส่งขนทางเลียบขึ้นส่งลงมาทูลเกล้าฯ ถวาย ได้ทำวัน เลียงพระสมโภชภักข้างไว้โคราช

วันที่ ๓๘๕๐ วัน ๓๖ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกทรงวรสภาพิรมย ทรงหล่อเทียรพรรษา ออกขุนนางพระยาศรีอ่านบอกพระศักดิ์เสนีสั่งส่วยเร็วเมืองเขษุม แล ว่าราชการก็ว่างลงแล้ว ขอรับพระราชทานกลับเข้ามากรุงเทพ กับเมืองเขษุมขอตั้งผู้ร้อยคนหนึ่ง

วันที่ ๓๘๕๑ วัน ๔๖ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๘ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วันนี้เป็นวันพระไม่มีราชการอันใด เวลาเย็นเจ้าพนักงานคลังในซ้ายสุพรรณทันตั้งพิมพ์เทียรพรรษาแลเขียน ขีดที่พระที่นั่งทรงธรรมเวลาเย็นเสด็จลงเทพพิมพล่อเทียรพร้อมด้วยข้างใน

วันที่ ๓๘๕๒ วัน ๕^๑ ๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๙ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม พระบรมวงษานุวงษ
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าเบื้องบงกชบาทพร้อมกัน เจ้าพนักงานจึงนำราชทูต
อุปทูตขุนนางฝ่ายฉนวนเข้ามาเฝ้ากราบถวายบังคมลากลับไปกรุงเวียตนาม
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปฏิสันฐานตามธรรมเนียมแล้วเสด็จ
ขึ้น

วัน^๕กุ๋ย ๒ ครั้ง

วันที่ ๓๘๕๓ วัน ๖^๑ ๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๓๐ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

วัน^๕เวลาบ่าย ๔ โมง เจ้าพนักงานกรมท่ากรมวังนำมิสเตอร์ซิแมนผู้
ว่าการกงสุลออกเตรียมเฝ้าไปเฝ้าถวายพระราชสาสน์กรุงออกเตรียม

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองประทุมเศษพ
พระยานครอินทร์แล้วถวายพระราชกุศล.

วันที่ ๓๘๕๔ วัน ๒^๑ ๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๓๑ พฤษภาคม ๒๔๒๒)

ออกขุนนาง ไม่มีบอก ทรงพระกรุณาโปรดให้จกแบบประทับ
พระราชลัญจกรพระราชทานพระไพรัชไปไว้สำหรับออฟฟิศกรมท่า

พระมหาลกราบทูลพระกรุณาว่าได้ส่งฉนวน ๔ คนกลับไปกับทูตฉนวน

วันที่ ๓๘๕๕ วัน ๒^๒ ๗ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร.

วันที่ ๓๘๕๖ วัน ๒^๒ ๗ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

วันนี้ได้ข่าวว่าพระยาเจริญซึ่งขึ้นไปราชการเมืองเชียงใหม่ กลับลงมา
แต่ไม่ได้มีตราให้หา.

วันที่ ๓๘๕๗ วัน ๓^๓ ๗ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ออกขุนนางเวลาค่ำไม่มีราชการอะไร กริ้วพระยาเจริญว่ากลับมาเสีย
ไม่ได้ให้หา ให้มีพระกระตุ้มถาม.

วันที่ ๓๘๕๘ วัน ๔^๔ ๗ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๔ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ไม่มีอะไร.

วันที่ ๓๘๕๙ วัน ๕^๕ ๗ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๕ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรร ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้าทูล-
ลอองธุลีพระบาท พระยาสิงหเทพนำเจ้าราชบุตร แสนท้าวพระยาลาวเมือง
นครหลวงพระบางกราบถวายบังคมลากลับบ้านเมือง

พระราชทานตัวสำคัญสั่งเงิน ^๓ ให้เจ้าหมื่นสรรพเพชรสำหรับทำเบี้ย
เลี้ยงสามเณรไปเยอ.

วันที่ ๓๘๖๐ วัน ๖^๒ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๖ มิถุนายน ๒๔๒๒)

พระยาศรีนำหลวงเสนีพิทักษ์เฝ้าว่าด้วยเรื่องราชการเมืองเชียงใหม่
เสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกพระยาขุนคลังว่าโทษพระศักติ-
เสนีข้าหลวง

หลวงพิพิธภักดีอ่านบอก เมืองกำเนิดนพคุณส่งส่วยทองที่เก็บแต่
ราษฎรซึ่งร่อน.

วันที่ ๓๘๖๑ วัน ๗^๓ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๗ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการอะไร.

วันที่ ๓๘๖๒ วัน ๑^๔ ๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๘ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสด็จออกประพรมทรงพระราชยานไปประทับ
ทำราชวรศิฐ ทรงเรือพระที่นั่งกราบพร้อมด้วยกระบวนนำแลตามเสด็จไป
ประทับท่าฉนวน วัดสุวรรณาราม เสด็จประทับในเมรุ ทรงทอดผ้าไตรแล้ว

พระราชทานเพลิงศพ พระองค์เจ้าประถมพิศไสมยี้ แล้วเสด็จกลับพระบรม-
มหาราชวัง

วันที่ ๓๙๖๓ วัน ๒๖๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๙ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกจะเชิงเซาบอกว่าคน
อังกฤษ ฝรั่งเศส โปรตุเกส ไปตั้งซื้อโคกระบือผู้ร้าย ราษฎรเจ้าของไปขอ
ถ่ายไม่ให้กลับจะยิงราษฎรมาฟ้อง ฉบับ ๑ ว่าผู้ร้ายลักซื้อขายโคกระบือปลอม
เป็นชื่อผู้เจ้าของ ๆ มาตามจะตรวจก็ไม่ได้

พระนรินทรอ่านบอกเมืองพัทลุงบอก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งส่งบรรณาการ
ฉบับ ๑ ส่งเงินค่านา ฉบับ ๑ ขอสแตมค่านาเหลือไว้ใช้ปิ่นา รับสั่งว่าไม่ถูก.

วันที่ ๓๙๖๔ วัน ๓๖๗ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๐ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองพัทลุง ฉบับ ๑
ส่งเงินแทนส่วยทอง ฉบับ ๑ ส่งเงินอากรสุรา ฉบับ ๑ ขอตัวพิมพ์โคกระบือ
อีก ๕๐๐๐๐ ฉบับ ๑ ปิ่นเก่าสำหรับเมืองชำรุดคุมเข้ามาส่ง ๓๐๕ บอกขอเบิก
ใหม่ ฉบับ ๑ ถวายพระราชกุศลเผาศพปลัดแลส่งเครื่องยศคืน ฉบับ ๑ ขอ
หลวงภักดีโยธาเปนปลัด ๑ หลวงประชาชุมพลเปนพระมหาดไทย ๑ แล้วนำ
หลวง ๒ คนมาเฝ้าด้วย

วันนี้เรือบอังกฤษกลับไป.

วันที่ ๓๘๖๕ วัน ๕๗๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองราชบุรี ๒ ฉบับ ส่งเงิน
ค่านา ปีชวด เงินปีจีนปีชวด.

วันที่ ๓๘๖๖ วัน ๕๗๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๒ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการอะไร.

วันที่ ๓๘๖๗ วัน ๖๗๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองกำแพงเพชร ๑ ฉบับ
ส่งเงินค่านาปีชวด ฉบับ ๑ ขอเจ้าอธิการอินเป็นอุปชฌายสำหรับเมือง.

วันที่ ๓๘๖๘ วัน ๗๗๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ มิถุนายน ๒๔๒๒)

วันนี้ เวลาบ่าย ๔ โมง พวกเรือรบฝรั่งเศสเข้า
พระเจ้าลูกเธอประสูตรแล้วสิ้นพระชนม์.

วันที่ ๓๘๖๙ วัน ๑๗๗ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ไม่มีอะไร.

วันที่ ๓๘๗๐ วัน ๒^{๑๒} ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออก ทรงชูลออเมริกันเผ่าถวายหนังสือเยเน-
รอลแกรนด์

เสด็จออกขุนนางพระนรินทรอ่านบอกเมืองเพชรบุรี บอกส่งภาษีเข้า
เงิน ^{๓๐๖} — เข้า ๖๐๐๐ หาบ เมืองสมุทรสงครามบอก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งเรื่อง
จันหันบักอกคนตาย ฉบับ ๑ ฟีน้องฆ่ากันตายไม่ติดใจว่ากันเพราะพลาดพลั้ง
รับสั่งให้ลูกขุนว่า

พระยาจำแลนกลับมาแต่เมืองปราจีน พระศกคิเสนีกลับมาแต่เขมร
บ้างถวายเทวรูปต่าง ๆ กันข้างพลาย ๑ พัง ๑.

วันที่ ๓๘๗๑ วัน ๓^{๑๓} ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนางเวลาค่ำ ไม่มีใบบอก พระยาจำแลนนำหลวงสุริยา-
มาศย์ทูตลาไปเปลี่ยนพระราชเสนาเมืองปราจีน

พระยาเจริญเข้ามาเฝ้า.

วันที่ ๓๘๗๒ วัน ๔^{๑๔} ๗ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เจ้าพระยามหินทรเฝ้ากลางวัน.

๔๘

วันที่ ๓๘๗๓ วัน ๕^๑๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ออกขุนนางเวลาค่ำไม่มีราชการอะไร วันนี้เอาพระยากระสาปน์มาชำระ.

วันที่ ๓๘๗๔ วัน ๖^๒๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เจ้าพระยามหินทรเสนาบดีพระองคมนตรีคณาพทุลลาทรงพระผนวชภิกษุ
ออกขุนนางไม่มีราชการ.

วันที่ ๓๘๗๕ วัน ๗^๓๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เจ้าพระยามหินทรเสนาบดีขอพระยาสมบัตยาธิบาลช่วยชำระแขวงชั้นแล
อื่น ๆ เรื่องความพระปรีชา

เสด็จออกขุนนางเวลาค่ำ หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกพระยาเทพประสุน
ข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ บอกเรื่องพระยาเจริญขึ้นไปชำระความ.

วันที่ ๓๘๗๖ วัน ๑^๔๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๒ มิถุนายน ๒๔๒๒)

ออกขุนนางเวลาค่ำไม่มีราชการ พระนรินทร์ถวายข่าว เจ้าพระยา
ฤทธิสงคราม พระยาไทรบุรีถึงอสัญกรรม

พระยามหามนตรีถวายคำให้การพระปรีชา.

วันที่ ๓๘๗๗ วัน ๒๕ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๒๒๔๔
(๒๓ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงษานุ-
วงษ์ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถ้วนทุกตำแหน่ง
กรมมหาดไทยนำเจ้านายแสน ท้าวพระยาลาวเมืองน่านเข้าเฝ้าทูลละอองธุลี-
พระบาท แล้วอ่านสุกอักษรเจ้านันทวรฤทธิเดชเมืองน่านว่าถวายแต่งตั้งให้
เจ้านายคุมต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการลงมาทูลเกล้าถวาย ทรงพระ-
ราชปฏิสันฐานโดยควรแล้วเสด็จขึ้น.

วันที่ ๓๘๗๘ วัน ๓๕ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ มิถุนายน ๒๔๒๒)

พระยามหามন্ত্রীถวายคำกระทู้ถาม พระยากระสาป็น พระนายศรี
หลวงพินิตจักรภณท์
ไม่ได้ออกขุนนาง.

วันที่ ๓๘๗๙ วัน ๔๕ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลากลางวันพระวิสุทธิสารคิฐเฝ้า
เวลาค่ำออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองระนองส่งเงินภาษี.

วันที่ ๓๘๘๐ วัน ๕๕ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย โปรดให้สมโภชพระองค์-
เจ้ามุนษยนากมานพซึ่งจะทรงผนวชภิกษุพรรษา พระบรมวงษานุวงศ์
การเข้ามาพร้อมกัน

ทรงฉลองพระองค์อิฝนิงเตรสตราเครื่องราชอิศริยยศมหาวรณ^๑.

วันที่ ๓๘๘๑ วัน ๖^๑ ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^๒ ๑๒๔๑
(๒๗ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมง แล้วเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดารามประทับเกย
พลับพลาเปลื้องเครื่องค้ำหลังวัด โปรดให้พระองค์เจ้ามนุสยนาคนานพ ทรง
ทักทวนแล้วเสด็จเข้าในพระอุโบสถ พระองค์มนุสยทรงขอบรรพชาอุปสมบท
เป็นภิกษุ กรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์เป็นอุปัชฌา พระจันทโกจรคุณเป็น
กรรมวาจา แล้วทรงประเคนบริขาร แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันนั้นพระราชทานสิ่งของคือ ชันน้ำเสวยมีฝาครอบ พานรองทองลงยา
ราชวดี ๑ โต๊ะเงินขาวหวาน คู่ ๑ แก้วสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหา
วิชรุณหิศ ถ้วยพระชันษาครบปี ๑.

วันที่ ๓๘๘๒ วัน ๗^๑ ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^๒ ๑๒๔๑
(๒๘ มิถุนายน ๒๔๒๒)

วันนั้นบวชนาคหม่อมเจ้า.

วันที่ ๓๘๘๓ วัน ๑^๑ ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^๒ ๑๒๔๑
(๒๙ มิถุนายน ๒๔๒๒)

บวชหม่อมเจ้าเนตรบุษงค์^๒ เจ้าเนตรเปล่ง พระนรินทรแผ้วทูลข่าวเรื่อง
เจ้าพระยาไทรยถึงอาสัญกรรม

๑ คือ ประถมมหารณ ช้างเผือกในปัจจุบัน

๒ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ

วันที่ ๓๘๘๔ วัน ๒^{๑๒} ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๓๐ มิถุนายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จออกพระที่นั่งพุทไธสนิเวศ พระสงฆ
วัดเทพศิรินทรร ทำบุญวันสิ้นพระ
๑๐ รูปรับพระราชทานฉันแล้วสถาปนาแล้วเสด็จขึ้น ชนม์สมเ็จพระ
เทพศิรินทร

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกญาติพี่น้องศรีทวัน
กรมการเลือกที่เจ้าเมืองตานี เจ้าเมืองยะรัง เข้ามากรุงเทพฯ

หนังสือเมืองกลันตันว่าด้วยที่โตะเคะแลฝากทองเข้ามาถวาย

บอกเมืองสงขลาว่าด้วยที่ (โตะเคะ เมืองกลันตัน
มูโละ เมืองระแงะ) แย่งกัน พระยาสมบัติ
พิรมย์ไปตัดสินแบ่งกันคนละครึ่ง ตกลงกันแล้ว

พระยาราชวังสร ๑ พระยาสมบัติพิรมย์ ๑ นายสว่างมหาเกลือกบุตร
พระยาสมบัติพิรมย์เข้ามาเฝ้า เสด็จขึ้น

เวลายามเสด็จออกพระพุทไธสนิเวศ พระสงฆที่รับพระราชทานฉันเมื่อ
เช้าสวดมนต พระอริยมุนีถวายเทศนาถันฑ ๑

วันที่ ๓๘๘๕ วัน ๓^{๑๓} ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนนมัสการ
พระสงฆราชาคณะถานาผู้ใหญ่ผู้น้อยสวดมนตฉลองเทียนพรรษา แล้วทรง
ถวายพระอมโรฬีถานาอันคับซึ่งไปอยู่วัดบพิตรพิมุข

พระนรินทรอ่านบอกพระจตุรราชโกศการเมืองหลวงส่งเงินภาษี
พระยามนตรีข้าหลวงบอกว่าการค้าขายเมืองภูเก็จรุ่งโรยมาก แล้วพระนรินทร
นำพระยาสมบัติพิรมยทูตลาไปเมืองไทย

วันที่ ๓๘๘๖ วัน ๕ ๑๕ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออก เสด็จประทับทรงประเคนพระสงฆ์ที่สวด
มนต์คือนั้นมารับพระราชทานฉันแล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๓๘๘๗ วัน ๕ ๑๕ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๓ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

วันนี้เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงพระ
กรุณาโปรดให้เจ้านายถวายพุ่มแลเทียนร้อยพระครูฐานาเปรียญที่พระระเบียง
เสด็จเข้าพระอุโบสถทรงประเคนพระสงฆราชาคนผู้ใหญ่ผู้น้อยรับพระราชทาน
ฉันแล้วทรงประเคนพุ่มแลเทียนร้อยพระราชาคนผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหมดแล
พระองค์เจ้าพระเนร หม่อมเจ้าพระเนรและพระราชทานเทียนชวนให้พระ
บรมวงษานุวงษ์ไปจุดเทียนพรรษาทุกพระอารามหลวงแล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่ายเสด็จประพาศนมัสการพระแลจุดเทียนพรรษาวัดพระเชตุพนต์

วันที่ ๓๘๘๘ วัน ๖ ๑๖ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๔ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ทรงบาตรเช้าเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยปฏิบัติพระสงฆ์รับพระ—
ราชทานฉันแล้วสวดปกรณ์พระบรมอัฐิตามธรรมเนียมเหมือนทุกๆ ปีมา แล้ว

เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงเปลี่ยนเครื่องปล้นธนาภรณ์พุทธปฏิมากร
แก้วมรกต แล้วทรงเครื่องประดับอย่างวสันตฤดูตามราชประเพณีสืบมา
แล้วเสด็จทรงเปลี่ยนพระเกษพระพุทธรพรรณี เป็นศรีน้ำเงินตามฤกษ์ฝน แล้ว
เสด็จกลับไปประทับทำราชวรคิฐ์ เสด็จทรงเรือพระที่นั่งโสมนัถ์ควดเสด็จ
พระราชดำเนินโดยชลมารคไปเวลาเที่ยง

เวลาบ่ายโมง ๕ โมงถึงพระราชวังบางปิ่นเสด็จศาลพระเจ้าปราสาท-
ทองแล้วเสด็จวัดนิเวศธรรมประวัติทรงจุทเทียรพรรษาแลทรงแจกผ้าขาวอุบา-
ศกอุบาสิกา เสด็จกลับพระที่นั่งวโรภาศพิมาน

วันที่ ๓๘๘๘ วัน ๗^๒ ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๕ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เสด็จพระราชดำเนินวัดนิเวศเวลาเที่ยง ถวายพุ่มพระราชทานพระ
ทานอันคับแล้วเสด็จกลับ

วันที่ ๓๘๘๙ วัน ๑^๓ ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๔
(๖ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เช้า ๓ โมงเสด็จวัดนิเวศธรรมประวัติทรงปฏิบัติพระสงฆ์พระราชทาน
พระครูฐานานุกรมที่พระราชาทานฉันแล้วทรงประเคนพุ่มแด่เทียรที่ใน
พระอุโบสถเหมือนที่กรุงเทพฯ แล้วเสด็จกลับพระราชวัง

เวลาบ่ายข้างใน ไปถวายพุ่มที่วัดนิเวศธรรมประวัติ

วันที่ ๓๘๙๑ วัน ๒^๔ ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๗ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยข้างใน ทักบาตรวัดนิเวศแล้ว
ถวายผ้าอาบน้าฝน มีเทศนาถัน ๑

๑ พระสัมพุทธพรรณี มีพระรัศมี ๓ องค์ ฤกษ์อันดีทอง ฤกษ์ฝนสีน้ำเงิน ฤกษ์หนาวสีขาว

เวลาเย็นมีสวทมนทลงพระที่นั่งวโรภาศพิมาน พระสงฆ์ทักษิณเวศ
๙ รูปทรงประเคนผ้าไตร แล้วสวทมนทที่พระที่นั่งโอบยสวรยทิพอาสน์ ๕ รูป
พระวัชชุมพล ทรงประเคนผ้าสบงจีวรแล้วสวทมนท

วันที่ ๓๘๕๒ วัน ๓๖๘ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๘ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าพระสงฆ์สวทมนทเวลาวันขึ้นรับพระราชทานฉันแล้วทรง
ประเคนของไทยทานพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา เวลาบ่ายโปรดให้เวียนเทียน
สมโภชพระที่นั่ง มีละครนายเนตรไต้ต้นมะม่วงข้างใน มีหนังตลกที่โรงละครที่
พระยามหามนตรีภัก

วันที่ ๓๘๕๓ วัน ๔๖๘ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๙ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เสด็จออกเวลาบ่ายโมงเสด็จไปศาลพระเจ้าปราสาททอง แล้วเสด็จ
ทรงเรือพระที่นั่งเล่นกลับลงมา บ่าย ๓ โมงถึงกรุงเทพฯ

วันที่ ๓๘๕๔ ๕ วัน ๖๘๘ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๐ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการ

วันที่ ๓๘๕๕ วัน ๖๘๘ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๑ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีอะไร

วันที่ ๓๘๙๖ วัน ๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย เอกศก ๑๒๔๑

(๑๒ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเจ้าพนักงานกรมทำนุผู้ว่าการกงสุลโปรตุเกสเฝ้า

เวลาคำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอานบอเมืองพิไชยขอทิวสุมคาม
สิมา เมืองลพบุรีรายงานนำฝนต้นเข้า พระนรินทร อานบอเมืองตะกั่วป่า
ส่งเงินภาษี แล้วพระพลไปอยู่เมืองกระบี่ พระบริสุทธิโลไปถึงเมืองตะกั่วทุ่ง
บอเมืองพังงาส่งเงินภาษี

วันที่ ๓๘๙๗ วัน ๑ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย เอกศก ๑๒๔๑

(๑๓ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าจัดที่พระพุทธรูปมณฑลเศียร ตั้งพระแก้วเชียงแสน พระนาคสวาทิ
พระพุทธรูปชินราชองค์น้อย พระพุทธรูปชินศรีองค์น้อย พระสาธิตาองค์น้อย
พระสยามเทวาริราชแล้วเสด็จพระราชดำเนินสังเวช มีลครที่พระที่นั่งทรง-
ธรรม เสด็จทอดพระเนตรแต่เช้าจนค่ำเสด็จกลับ

วันที่ ๓๘๙๘ วัน ๒ ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย เอกศก ๑๒๔๑

(๑๔ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าพระสงฆ์วัดอรุณราชวราราม ๑๐ รูป วัดเขมาภิไศยาราม ๕ รูป
รับพระราชทานฉันทที่พระที่นั่งพุทธรูปนิเวศด้วยเป็นวันกำหนดกิติที่พระพุทธรูป
เลิศหล้านภาไลยเสด็จสวรรคต

เวลาคำเสด็จออกขุนนางไม่มีราชการอะไร แล้วเสด็จพุทธรูปนิเวศพระสงฆ์
ที่รับพระราชทานฉันทมนต์ แล้วหม่อมเจ้าพระธรรมมุนีศฤงคารทิศา
กัณฑ์ ๑

วันที่ ๓๘๙๙ วัน ๓ ๖ ๘ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑^{๓๒}
(๑๕ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอานบอเมืองฉะเชิงเทราเรื่องฝรั่ง
ไม่มีหนังสือเดินทาง ออกไปตั้งซื้อโคกระบือแล้วไปนอนอยู่ในเรือนผู้มีชื่อ ๆ
เขาไปแย่งดาบฟันแล้วเอาทรัพย์สินของไป ฝรั่งฟ้องทั้งไว้ว่าจะมาหาทวงชุลก่อน
กับอกรายหนึ่งวิวาทกับราษฎร ๆ มาฟ้อง

วันที่ ๓๙๐๐ วัน ๔ ๖ ๘ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑^{๓๓}
(๑๖ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอานบอพระยาขุนส่งส่วยเร็ว
ฉบับ ๑ ว่าด้วยพระศกตสินีชำระความเสร็จ บอกส่งเงินพิไนย ฉบับ ๑ บอก
พระยาพิศณุโลกย์ว่าเขมรเข้ามาตัดมาตเรือ ห้ามไว้ว่าจะบอกมากรุงเทพ ฯ
ก่อนก็ไม่ฟัง

วันที่ ๓๙๐๑ วัน ๕ ๖ ๘ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑^{๓๔}
(๑๗ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ออกขุนนาง พระยาพิพัฒน์อานบอพระยาราชส่งส่วย

วันที่ ๓๙๐๒ วัน ๖ ๖ ๘ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑^{๓๕}
(๑๘ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

อาลบาสเตอเฝ้า

๕๗

วันที่ ๓๙๐๓ วัน ๗^{๑๙} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๑๙ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

วันนี้โทรถวายคำนวนว่าจะมีสุริยอุปราคาเวลาบ่าย ถึงเวลาฝนตั้งมืด
ไม่เห็นดวงพระอาทิตย์จนค่ำ ไม่ได้สร้ง

ออกขุนนางไม่มีราชการอันใด

วันที่ ๓๙๐๔ วัน ๑^{๒๙} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๒๐ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวันเจ้าพระยาภาณุวงศ์เสด็จ

เวลาค่ำออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๓๙๐๕ วัน ๒^{๓๙} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๒๑ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนาง มหาไถยนำราชวงษ์เมืองร้อยเอ็ดทูลลาพระราชนาน
เกรืองยศ

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรปราการว่าปลัดตาย

วันที่ ๓๙๐๖ วัน ๓^{๔๙} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๒๒ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง

วันที่ ๓๙๐๗ วัน ๔^{๕๙} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๒๓ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

มิสเตอร์อาลบาสเทอเข้ามาเฝ้า

เสด็จออกขุนนาง มหาไถยอ่านบอกเมืองกำแพงเพชรบอกขอหลวง
อภัยภักดีเป็นเจ้าเมืองชานูวรลักษณ

วันที่ ๓๙๐๘ วัน ๕^๖ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง ไม่มีราชการ

วันที่ ๓๙๐๙ วัน ๖^๗ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวัน สมเด็จพระเจ้าพระยาให้ขรัวยายอิมนำเชยบุตรพระยา
ประภากรวงษ์ถวายตัวทำราชการ แม้นบุตรเจ้าพระยาสุรวงษ์ถวายตัว โปรด
มอบให้กรมสมเด็จพระสุครัณฑ์จัดการที่จะพระราชทานสมเด็จพระเจ้าน้องยา-
เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกข้าหลวงที่ออกไป
เมืองปราจีนว่าด้วยกำหนดจะขึ้นไปบ่อทอง ทำทางว่าตรวจของส่งมา

บอกปลัด ยกระบัตร รายงานน้ำฝนต้นเข้าฉบับ ๑ ผู้ร้ายปล้นจับได้
ส่งเข้ามาฉบับ ๑ ผู้ร้ายขโมยแร่ทองฉบับ ๑ จัดที่พักรับข้าหลวงฉบับ ๑

วันที่ ๓๙๑๐ วัน ๗^๘ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

พระอมรวิไลยถวายบบาณชีสุรากรุงเทพ ฯ ของเจ้าพระยาสุรวงษ์ทำ
เปนภาษีกอเวนเมนฉบับ ๑

วันที่ ๓๙๑๑ วัน ๑^๙ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

พระเนตรแดง ไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๓๙๑๒ วัน ๒^{๑๖} ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๘ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ไม่ได้ออกขุนนาง

วันที่ ๓๙๑๓ วัน ๓^{๑๗} ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๙ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง วันขึ้น^{๕๕}ถึงสวทมนต์ที่พระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข
พระที่นั่งจะหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนมพรรษา

วันที่ ๓๙๑๔ วัน ๔^{๑๘} ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๓๐ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จออกหล่อพระพุทธรูปประจำพระชนษา เหมือนทุกๆ ปี
ที่โรงทองแล้วเสด็จทอดพระเนตรงานพระที่นั่งฯ

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระอมรวิไล พระอนุรักษ หลวงจงพยุห
ทูลาไปรักษาเมืองวันตก หลวงลักษมาณา ทูลาไปรับพวกเมืองไทรย
ขุนเรนทรเสนีทูลาไปรับคนโทษเมืองตรัง พระราชทานตรา หลวงไกร
นารายณ์ วิจิตรภรณ์ ว.ม. หลวงจงพยุห วิจิตรภรณ์ ว.ม. หลวงนราธิกรณ์
ฤทธิ ทิพยภรณ์ ท.ช. ความชอบเชอรว

วันที่ ๓๙๑๕ วัน ๕^{๑๙} ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๓๑ กรกฎาคม ๒๔๒๒)

วันขึ้น^{๕๖}พระราชทานแม่นับุตรเจ้าพระยาสุรวงษ์ออกไปเป็นหม่อมสมเด็จ
พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ พระราชทาน ชันทองพานทอง
หีบหมาก เงิน แหวนเพชร

๑ คือเบญจมาภรณ์ มงกุฎไทย ในปัจจุบัน

๒ คือเบญจมาภรณ์ ช้างเผือก ในปัจจุบัน

เสด็จออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

วันนี้พระยาสุรเสนาถึงแก่กรรมเวลาเย็น พระราชทานโกศ

วันที่ ๓๙๑๖ วัน ๖ ^{๑๕} ๙ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ^{๓๒} ๑๒๔๑
(๑ สิงหาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีการอะไร

วันที่ ๓๙๑๗ วัน ๗ ^{๑๕} ๙ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ^{๓๒} ๑๒๔๑
(๒ สิงหาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๓๙๑๘ วัน ๑ ^{๑๕} ๙ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ^{๓๒} ๑๒๔๑
(๓ สิงหาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการอะไร ไม่ได้ออกขุนนาง

วันที่ ๓๙๑๙ วัน ๒ ^{๑๕} ๙ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ^{๓๒} ๑๒๔๑
(๔ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า เจ้าพนักงานเชิญพระสพกรมหมื่นนเรนทรภินทร ลงทรงเรือไชย
เชิญพระสพพระองค์เจ้าเงินยวงลงทรงเรือศรี เชิญไปขึ้นท่าวัดสะแกแห่เวียน
เมรุแล้วเชิญพระสพสถิตยในเมรุมีการมโหรีสพตามธรรมเนียม

เวลาบ่ายเสด็จทอดพระเนตรเรือพระที่นั่งเวสชาติศรีที่ส่งเข้ามาใหม่

วันที่ ๓๙๒๐ วัน ๓ ^{๑๕} ๙ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ^{๓๒} ๑๒๔๑
(๕ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จพระราชดำเนินออกขุนนางไม่มีราชการ

๑ พระยาสุรเสนา (กง)

๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๓ กรมหมื่นนอมเรนทรภินทร ต้นราชสกุล กเนจร

๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๓

วันที่ ๓๔๒๑ วัน ๔ ๑๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๖ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาเย็นเสด็จพระราชดำเนินทรงรถพระที่นั่งเสด็จวัดสเกษ ประทับ
พลับพลาแล้วเสด็จเข้าเมรุ ทรงทอดผ้าไตรยศ สดับปกรณ์แล้วพระราชทาน
เพลิง พระสพกรมหมื่นอมเรนทร พระองค์เงินยวง แล้วประทับพลับพลา
ทรงโปรยผลกัลปพฤกษ์ แล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๓๔๒๒ วัน ๕ ๑๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๗ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายโมงพระยาศรีเข้ามาเฝ้าถวายร่างทอบมิตตอนอกซ์ เรื่องแซม-
มอลคอกชันถูกผู้ร้ายลักของเมืองฉะเชิงเทรา

เวลาบ่ายโมงเสด็จเสด็จลงตำหนักแพออกเรือพระที่นั่งขึ้นไปยังกลับเวลา
บ่าย ๒ โมง ล่องลงไปปากน้ำถึงพระเจดีย์บ่าย ๕ โมง ๒๐ นาทีเสด็จนมัสการ
พระเจดีย์ออกทะเลพบเรือไรซิงชันกลับมา สมเด็จพระมหาลจักรพรรดิตามไป
ด้วย ไปถึงเกาะศรีขันธ์ เวลา ๗ ทุ่มครึ่ง เข้าท้ายเกาะทอดแหลมนำวัค.

วันที่ ๓๔๒๓ วัน ๖ ๑๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๘ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมงเสด็จออกเรือพระที่นั่งแต่เกาะสี่ขังไปเกาะล้าน ถึงที่วาง
ท่อนเวลาเที่ยง ทรงเรือกลไฟเล็กไปวางท่อนเมื่อท่อนลงบ่าย ๒ โมง ๒๐ นาที
แล้วเสด็จมาเสวยที่เรือพระที่นั่ง บ่ายเสด็จลงเรือใบคด้วยช้างใน เรือสทิมลอน

ลากไปขึ้นหาดบ้านเกาะล้านประพาศไร่ เวลาบ่าย ๕ โมงกลับลงเรือพระที่นั่ง
มาแรมที่สี่ซัง

พระยาพิพัฒน์ พระยาสมุท พระสุธรรมมาเฝ้า
วันนี้ได้ทราบข่าวเรือไรซิงชันโดนหิน.

วันที่ ๓๙๒๔ วัน ๗๖๙ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๙ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๓ โมงเศษเสด็จขึ้นเกาะสี่ซัง ราษฎรเฝ้าพระราชทานเงินแล้ว
เสด็จไว้ในหนานอกมีเด็กอายุ ๘ เดือนมากับแม่เฝ้าแล้วขึ้นนั่งบนพระเพลา
พระราชทานชื้อบุญเลิศ กับพระราชทานเงิน $\frac{๓}{๑}$ ผ้าเช็ดพระภักตร เวลา
บ่ายโมงเศษเสด็จกลับท่านผู้หญิงอิมเฝ้า บ่าย ๕ โมงเสด็จทรงเรือใบเรือไฟ
เล็กลากเสด็จไปประพาศเกาะสี่ซังค้ำนอก แลเสด็จเกาะขามเมื่อกลับถูกฝนถึง
เรือเกือบท่วม แรมที่สี่ซัง

วันนี้โปรดให้พระวิสุตรสารกิติศ อาลบาสเทอ ไปวางทุ่นเกาะสี่ซัง
เวลา ๓ ยามออกเรือไปแหลมพัทธยา.

วันที่ ๓๙๒๕ วัน ๑๖๙ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายถึงแหลมพัทธยา เวลาเช้าเสด็จทรงเรือพระที่นั่งใบขึ้น
ประพาศหาดแหลมพัทธยามีหอยมากเสวยเช้าที่นั่น เวลาเกือบเที่ยงกลับลง
เรือแล้วออกไปเกาะล้านบ่ายโมงถึง บ่าย ๒ โมงเสด็จทรงเรือใบขึ้นประพาศ
หาดคันทันมีหอยมาก บ่าย ๓ โมงกลับถึงเกาะสี่ซังเกือบย่ำค่ำ แล้วโปรด
ให้หัตถทหารยิงปืนได้ ๒ นัดมีพายุฝนตกเล็ก แรมสี่ซัง

เวลา ๓ ยามออกเรือกลับมาปากน้ำ.

วันที่ ๓๙๒๖ วัน ๒๖^{๑๒} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาเกือบโมงเช้าถึงปากน้ำ ต้องจอดคอยน้ำอยู่ เวลานั้นโปรดให้
ซ่อมทหารปืนใหญ่เล็ก เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกเรือแต่สันดอนเข้ามาเมืองสมุทร
ถึงพระสมุทรเจดีย์บ่ายโมง เจ้าพระยาภาณุวงศ์มาเฝ้าจนบ่าย ๒ โมงออกเรือ
พระที่นั่ง ถึงท่าหนักแพบ่าย ๕ โมง.

วันที่ ๓๙๒๗ วัน ๓๖^{๑๐} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๒ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกเมืองตาก ๔ ฉบับ รายงาน
ทำที่พัทลุงหลวง ฉบับ ๑ ว่าด้วยเงินค่าต่อไม้ ฉบับ ๑ ว่าด้วยผู้ร้ายปล้น
ฉบับ ๑ ว่าด้วยมีหนังสือไปเมืองมรแมนเรื่องผู้ร้าย

พระนรินทรอ่านบอก เมืองสงขลาว่าเมืองตรังกานูแต่งศรีทวันกรมการ
คุมต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวาย

หนึ่งวันเจ้าพนักงานเชิญพระศพพระองค์เจ้าแสงจันทร์ลงทรงเรือศรี
แหไปเข้าเมรุวัดสเกษ มีมโหรีศพตามเคย.

วันที่ ๓๙๒๘ วัน ๔๖^{๑๓} ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับวัดสเกษ เสด็จ
ประทับในเมรุทรงทอดผ้าไตรยศปกรณพระศพพระองค์เจ้าแสงจันทร์แล้ว
เสด็จประทับพลับพลาทรงโปรยทานแล้วทรงคอกไม้ แล้วเสด็จกลับพระบรม
มหาราชวัง.

วันที่ ๓๙๒๙ วัน ๕ ๑ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑^{๓๒}
(๑๔ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จทรงรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินวัดสเกษ
เสด็จประทับในเมรุ ทรงทอดผ้าไตรยศทักษ์กรณ แล้วพระราชทานเพลิงพระ
ศพพระองค์เจ้าแสงจันทร์แล้วเสด็จประทับพลับพลาทรงโปรยทาน แล้วเสด็จ
กลับพระบรมมหาราชวัง.

วันที่ ๓๙๓๐ วัน ๖ ๑ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑^{๓๒}
(๑๕ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าพระสงฆ์พระเชตุพนต์ ๑๐ รูป วัชรญาณฐาน ๕ รูป รับ
พระราชทานฉัน ถวายเปนวันที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จ
สวรรคตจึงโปรดให้เชิญพระอัฐิออกบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระพุทธรณีเวศ
ตามเคย

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกประทับพระที่นั่งอมรินทรรวมมหาด
ไทยนำแสนท้าวพระยาลาวเมืองนครพนมเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กระลา-
โหมนำศรีทวันกรมการเมืองตรังกานูเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายต้นไม้
ทองเงินเครื่องราชบรรณาการทั้ง ๒ เมือง ทรงพระราชปฏิสันฐานโดยควร
แล้วเสด็จขึ้น.

วันที่ ๓๙๓๑ วัน ๗ ๑ ๙ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑^{๓๒}
(๑๖ สิงหาคม ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่มีราชการไร พระสุริยภักดีทูลลาไปปราจีนบุรี.

วันที่ ๓๙๓๒ วัน ๑^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกเมืองพิไชยบอก
ราชการเมืองหลวงพระบาง ฉบับ ๑ บอกกล่าวโทษเจ้าเร่งงานรัตรุกษัตริย์หลวง
เรื่องซ่อมแห่งราษฎร ฉบับ ๑ บอกเจ้าเร่งกล่าวโทษพระมหากษัตริย์ไทย ฉบับ ๑
พระนรินทรอ่านบอกเมืองเพชรบุรี รายงานน้ำฝนต้นเข้า.

วันที่ ๓๙๓๓ วัน ๒^๒ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านสุภอักษรเมืองนคร
จำปาศักดิ์ส่งส่วยเลขของบ้านห้วยหินเป็นเมือง ฉบับ ๑ บอกเมืองสกลนคร
ออกไปสืบราชการทางเมืองคำเกิด.

วันที่ ๓๙๓๔ วัน ๓^๓ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกพระยาเทพประสุน พระ
นรินทรอ่านบอกเมืองประทุมธานีรายงานน้ำฝนต้นเข้า พระยาพิพัฒน์อ่านบอก
เมืองนนท เมืองนครไชยศรีว่าด้วยผู้ร้ายฆ่ากันตาย
อนึ่งวันรับของปริญชลิตเสนสแตนถวาย.

วันที่ ๓๙๓๕ วัน ๔^๔ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำออกขุนนาง พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสงครามบอกน้ำฝน
ต้นเข้า

เวลากลางวันตาขรรค์เฝ้า.

วันที่ ๓๙๓๖ วัน ๕^๕ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เสด็จออกขุนนาง พระยาพิพัฒน์อำเภอบอกเมืองสมุทรสงครามส่งเงินปีขึ้น
ปี^๕ เมืองนครไชยศรีรายงานนำฝนต้นเช้า

เวลาเช้าที่พระพุทธรณีเวศ พระสงฆ์วัดเทพศิรินทร์รับพระราชทานฉัน
แล้วสวดปกรณ์พระอัฐิกรมสมเด็จพระเทพศิรินทร์ ถวายเปนวันสิ้นพระชนม์
เวลาค่ำเสด็จลงพระสงฆ์สมณนตแล้ว พระอริยมุนีถวายเทศนาถก ๑.

วันที่ ๓๙๓๗ วัน ๖^๖ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๒ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกประทับพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร
เจ้าพนักงานกรมวัง กรมทำน่างซูลโปรตุเกสเผ่าถวายหนังสือฉบับ ๑ แล้ว
กลับไป

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อำเภอบอกพระยาเทพเมือง
เชียงใหม่ฉบับ ๑ บอกว่าถวายให้พระยาเพชรพิไชยลงมาฟังความมัสกอกซ์แล
ว่าเมืองเชียงตุงได้ปล่อยราชวงษ์เมืองเชียงรายกับน้อยคำเอียงลงมาแล้ว

พระยาพิพัฒน์อำเภอบอกเมืองบางมดส่งเงินส่วย เมืองจันทบุรีบอกว่า
มีสลักที่เกาะเสม็ดชุม.

วันที่ ๓๙๓๘ วัน ๗^๗ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๓ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อำเภอบอกอักษรเมืองเชียงใหม่ส่ง
เงินที่ยืมไ้รายความ กับส่งฎีกาพระยาเจริญเบิกเงินลงมาหัก นายน้อยสุพมิตร
พระยาเพชรพิไชยผู้ลงมาฟังความมาเผ่าถวาย

พระนรินทรอ่านบอกพระยาเพชรกำแหงสงครามเมืองชุมพร บอก
 จำหน่ายเลขส่วยซึ่งย้ายเมืองไป โปรดเกล้าฯ ว่าให้ตามเจ้าเมืองที่ตัวเลขไปอยู่
 รับว่ามีตัวจึงให้จำหน่าย บอกเมืองหลังสวนส่งเงินภาษี ๕ อย่าง

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนครไชยศรีส่งเงินปีจีน.

วันที่ ๓๙๓๙ วัน ๑^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๒๔ สิงหาคม ๒๔๒๒)

วันรับเตเลแกรมพระยาภาณุว่าความสำเร็จ อาลباسเตอเข้ามาแปล
 ไม่มีอะไร.

วันที่ ๓๙๔๐ วัน ๒^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๒๕ สิงหาคม ๒๔๒๒)

ไม่ได้ออกขุนนาง รับเตเลแกรมพระยาภาณุว่าความสำเร็จ อาลباس-
 เตอมาแปล.

วันที่ ๓๙๔๑ วัน ๓^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๒๖ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาคำออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองชุมพร เมืองหลังสวน
 ส่งเงินค่านา

หลวงลักษมาณาผู้ไปเมืองไทรยเข้ามาเฝ้า.

วันที่ ๓๙๔๒ วัน ๔^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๒๗ สิงหาคม ๒๔๒๒)

ออกขุนนางเวลาคำ หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกเมืองเพชรบูรณ์ส่งส่วย.
 ขรออก

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองนนท ส่งเงินค่านาฉบับ ๑ เงินปีเงินฉบับ ๑
บอกเมืองสมุทว่าด้วยอาการพระยามหาอัครนิกรป่วย.

วันที่ ๓๙๔๓ วัน ๕^{๓๒} ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๙ สิงหาคม ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง พระยารองเมืองเฝ้ารับสั่งเรื่องจะพระราชทาน
ชื้อถนนแลอื่น ๆ.

วันที่ ๓๙๔๔ วัน ๖^{๓๓} ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๙ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองสงขลา นำศรี-
ทวันกรรมการเมืองระแงะคุมเครื่องราชบรรณาการต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวาย
กับบอกเมืองนครศรีธรรมราชส่งเงินค่านา.

วันที่ ๓๙๔๕ วัน ๗^{๓๔} ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๒
(๓๐ สิงหาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินท พระบรมวงษานุวงษ
ข้าราชการเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน กระลาโหมนำศรีทวันกรรมการ
เมืองกลันตันกรังตานูเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลากลับบ้านเมือง เสด็จขึ้น
วันขึ้นค่ำหนักในวังที่ท่าใหม่พัง.

วันที่ ๓๙๔๖ วัน ๑^{๓๕} ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๔
(๓๑ สิงหาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการอะไร สมเด็จพระองค์น้อยแก้สินบนทำบุญใหญ่.

วันที่ ๓๙๔๗ วัน ๒^๑ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๑ กันยายน ๒๔๒๒)

ออกขุนนาง ไม่มีราชการอะไร.

วันที่ ๓๙๔๘ วัน ๓^๒ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๒ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลากลางวันจัดพระแท่นตั้งพระแลเทวรูป แสดงลงบันฑูพระบรมธาตุ
เมืองน่าน ๓ องค์ไว้ในพระนาครคที่สร้างใหม่ ในพระแท่นตั้งเทวรูป
พระเสาร์มาห่มตั้งพระไชยองค์ ๑ ต่างหาก

เวลายามหนึ่งแสดงลงพระที่นั่งไพโรทรราชอุทิศแล้วทรงประเคนไตรย
แพรยัม พระสงฆ์วัณโณ ๖ วัดเทพศิรินทร์ ๔ รวม ๑๐ รูปแล้วสวมนนต
๒ ยามเล็ก

วันที่ ๓๙๔๙ วัน ๔^๓ ๑๐ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๓ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสกเลี้ยงพระที่พระนั่งไพศาลถวายของไทยทานแล้ว
ทรงเจิมพระมหารูปพระพุทธรูปแล้วเสกขึ้น

เวลายามหนึ่งแสดงลงพระที่นั่งไพศาล สวมนนตลงพระชนม์พรรษา
พระวักราชบพิตร ๒๗ รูปเข้ามานั่งที่ ทรงประเคนผ้าไตรสลับบแพร แล้ว
พระสงฆ์สวมนนตจบเสกขึ้น

ตั้งพระบุษบกพระชันษากับพระเก้าต่าง ๆ ตั้งพระชันษาที่หล่อใหม่
ต่างหาก พระแท่นตั้งพระเสาร์พระพุทธรูปค้ำด้วย มีดอกไม้เพลิง

วันที่ ๓๙๕๐ วัน ๕ ๖ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๔ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จเสวยพระแล้วถวายของไทยทานเวลาเที่ยงเสด็จขึ้น
พระองค์เจ้าสว่างวัฒนาประชนพระกรรม์ เสด็จลง เวลา ๒ ทุ่ม ๓๒
นาทึ ประสูตประชนพระราชมาร

วันที่ ๓๙๕๑ วัน ๖ ๖ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๕ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอำนบอเมือง ส่งเงินปิ่น
พระนรินทร์อำนบอเมืองพัทลุงส่งเงินค่านาปีชวอัฐศก เมืองประจวบคิ-
รีขันธ์ส่งเงินค่านาปีชวอัฐศก เมืองกำเนินคนพคุณส่งเงินค่านาปีชวอัฐศก
เมืองกาญจนบุรีส่งเงินค่านาปีชวอัฐศก เมืองนครเขื่อนขันธ์ส่งเงินค่านา
ปีชวอัฐศก

วันที่ ๓๙๕๒ วัน ๗ ๖ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๖ กันยายน ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง โปรดให้พระยามหามนตรีชำระหลวง
สรสิทธิยานการซึ่งใส่พวงมาลัยสรวมคอแล้วนำกระบวณ ข้างในไปวังสราญ-
รมย์ รับสารภาพทรงเชนลงพระราชาญา ๒ ยก ขึ้นคุกถอกจากตำแหน่ง
ราชการ

วันที่ ๓๙๕๓ วัน ๑ ๖ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๗ กันยายน ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ส่งพระราชทานตราภุสนาภณิงชัย

- ๑ สมเ็จเจ้าฟ้าอริยาลงกรณ์ สันพระชนม์เมื่อพระชันษา ๒๑ วัน
- ๒ จตุรดาภณิง ข้างเผือก ในปัจจุบัน

เวลาบ่ายสมโภช ๓ วัน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอซึ่งประสูติ ณ วัน
๕ ๗ ๑๐ ค่ำ พระบรมวงษานุวงษข้าราชการเข้าไปมาก

วันที่ ๓๙๕๔ วัน ๒ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๘ กันยายน ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการ

วันที่ ๓๙๕๕ วัน ๓ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๙ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง ทรงกำบอกรายงานน้ำฝนต้นเข้า พระราช-
ทานตราช้างเผือกที่ ๔ ชื่อภูษณาภรณ์แก่มั่นจงรักษาคชชัย

พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ทรงทำบุญเฉลิมพระชนม์พรรษา

วันที่ ๓๙๕๖ วัน ๔ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอำเภอบอกเมืองตากเรื่องมองกะเล
กล่าวโทษพระอินทศิรีเรื่องลักช้างส่งความลงมากับว่าด้วยกระเหรี่ยงฟ้องพระ-
อินทศิรีจะให้ลงมากลุมพetch ไม่มา จะขอชำระที่โน่น ฉบับ ๑ ว่าด้วยเรื่อง
ทองชูกับนายต๋อนสุรากล่าวโทษจีนสัปเยกวิไลนดา

พระยาพิพัฒน์อำเภอบอกเมืองสมุทรสงครามส่งผู้ร้าย

พระองค์เจ้าสว่างรับพระเสาร์วันขึ้น ป้าย ๔ โมง ๑๕ นาที

วันที่ ๓๙๕๗ วัน ๕ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ กันยายน ๒๔๒๒)

สมเด็จพระเจ้าพระยาเฝ้าเรื่องที่จะทำโทษพระปรีชา

เวลาค่ำสวคมนตพระนาคปรก พระสมาธิ เทวรูปพระเสาร เทวรูป
พระพทุห์ตังสวคพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์

วันที่ ๓๔๕๘ วัน ๖ ^{๑๒} ๑๐ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๒ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกษ์ทรงสิลแล้วเสด็จประทับโรง
ทอง ภาโถ้มงคลฤกษ์จึงทรงเททองคำหล่อพระพุทธรูปนาคปรก ๑ สมาธิ ๑
เทวรูปพระเสาร ๑ พระพทุห์ต ๑ แล้วเสด็จปรนนิบัติพระสงฆ์ถวายไทย-
ทานแล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พร้อมด้วยพระ
บรมวงษานุวงษข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าเบื้องบาทงกษมาศ
ถ้วนทุกกระทรวง กรมพระกระลาโหมนำศรีทวันกรมการเมืองไทรบุรี เมือง
ปลิต เมืองสตุน เข้าเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท ถวายต้นไม้ทองเงินเครื่อง
ราชบรรณาการ ทรงพระราชปฏิสันฐานตามธรรมเนียมแล้วเสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดารามสวคมนตพระราชพิธีถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยา

วันที่ ๓๔๕๙ วัน ๗ ^{๑๓} ๑๐ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าพระสงฆ์สวคมนตคืนนี้รับพระราชทานฉันที่พระที่นั่งสุทไธ-
สวรรย์มหาปราสาท แล้วมานั่งที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เวลาเที่ยงเสด็จ
พระราชดำเนินวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว พระมหाराชครูพิธีอ่านแข่งน้ำ

ภาษาพราหมณ์ พระศรีสุนทรโวหารอ่านภาษาไทย พระสิทธิไชยเชิญพระแสง
ลงชุบน้ำ พระสงฆ์สวดสังคายนา ชาวประโคนฯ แตรสังฆฆ้องไชยพิณพาทย์
แล้วพระบรมวงษานุวงษ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ได้นำพระพิพัฒน์สัตยาสน์
แล้วเสด็จกลับเสด็จไปประทับพระที่นั่งสนามจันทร์นำหอพระธาตุมณเฑียร
ถวายบังคมพระบรมอัฐิ แล้วพระบรมวงษานุวงษ์ผู้ใหญ่ผู้น้อยก็เข้ามา ถวาย
บังคมทั้งนั้น เสด็จขึ้นข้างในได้อ่านที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

เวลาค่ำเสด็จออกที่พระที่นั่งกุสุมิตมหาปราสาทพระราชณพระกรุณาสว
สวมนตพระราชพิธีสาทร

วันที่ ๓๔๖๐ วัน ๑^๓ ๑๐ ก่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งกุสุมิตมหาปราสาท พระสงฆ์ที่
สวมนตคืบหน้ารับพระราชทานนั้น โปรดให้เจ้าพระยาข้าราชการทำโถพักเหลือง
มาถวายพระสงฆ์ เวลาเที่ยงเสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จออกอีกพระราชณพระกรุณาสวมนตอีก

วันที่ ๓๔๖๑ วัน ๒^{๑๕} ๑๐ ก่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จออก ทรงพระกรุณาโปรดให้พระสงฆ์รับ
พระราชทานนั้น เวลาเช้าวันนั้นโถพักเหลืองของพระบรมวงษานุวงษ์ฝ่ายหน้า
ทำถลงพระเศษพระคุณเวลาเที่ยงเสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จออกพระสงฆ์สวมนตอีก สวมนตจบแล้วเสด็จอัญญ
วิจารณ์ศาลากวนเข้าทักข

วันที่ ๓๙๖๒ วัน ๓ วิ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จออก ทรงพระกรุณาโปรดให้พระสงฆ์รับ
พระราชทานฉัน เวลาวันนั้นได้พักเสด็จของพระบรมวงษานุวงศ์ฝ่ายในทำ
ฉลองพระเทพพระคุณ

วันที่ ๓๙๖๓ วัน ๔ วิ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ กันยายน ๒๔๒๒)

วันนั้นกับต้นลอพตส์เฝ้า

วันที่ ๓๙๖๔ วัน ๕ วิ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จออกหรงนำเงินที่พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร
เจ้าพนักงานกรมวังกรมทำนบกงซูลเยอรมันเข้าเฝ้าถวายพระราชสาสน

วันที่ ๓๙๖๕ วัน ๖ วิ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ กันยายน ๒๔๒๒)

เฉลิมพระชนม์พรรษา

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จลงจกตั่งเครื่องที่พระที่นั่งไพศาล แล้วทรงจุด
เทียนเท่าพระองค์ เทียนหมากกล แลเทียนอื่น แลตะเกียงนำพระสยาม
เทวธิดา แล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทรงจุดเทียนเท่าพระองค์
เทียนหมากกลแล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๔ ทุ่มเศษเสด็จลงพระที่นั่งไพศาลถวายไตรยผ้าสลัแบพร ย่อม
โหมกเทศจุดเทียนนมัสการ เวลา ๕ ทุ่ม พระวัตรราชประคิษฐ ๕ รูป สวด

วิทายุสมรรณ (คือสวดสะเคาะพระเคราะห์) โหรบูชาคั่นกับพระสวดทั้ง ๔
พระเคราะห์ เวลา ๓ ยามจบเสด็จขึ้น

คำวัน^๕สวดมนต์พระราชพิธีกฐณ^๕รวิสันน

วันที่ ๓๙๖๖ วัน ๗^๕ ๑๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ กันยายน ๒๔๒๒)

เช้า ๕ โมงเสด็จเสด็จประทับพระที่นั่งไพศาลทรงประณีต^๕พระสงฆ์
สวดสะเคาะ ๕ รูป^๕พระราชนัน มีสังเวพระยาศรีสุนทรอ่านคฤ^๕สังเว
เลียงพระแล้วปล่อยสัตว์ เวลาเที่ยงเสด็จขึ้นเข้าที่พระที่นั่งเก่า

บ่าย ๔ โมงเสด็จออกออกคุณหญิง^๕พัน^๕เฝ้าแล้วเสด็จพระที่นั่งสุทธ^๕
สวร^๕ร^๕ย^๕ท^๕อ^๕ค^๕พระเนตร^๕แห^๕ก^๕เช^๕น^๕ท^๕ร^๕วิ^๕สัน^๕น^๕แล้วเสด็จกลับมาพระที่นั่งอมริน^๕
ท^๕มี^๕เท^๕ศ^๕นา^๕ เจ้าพระอรุ^๕ณ^๕ถ^๕ว^๕ย^๕เท^๕ศ^๕น^๕าร^๕ต^๕น^๕สุ^๕ต^๕ร^๕ก^๕ณ^๕ท^๕ ๑ แล้วทรงจุ^๕เท^๕ย^๕ร^๕เท^๕า^๕
พระองค์^๕ เท^๕ย^๕ร^๕พระ^๕ม^๕ห^๕า^๕ม^๕ก^๕ล^๕ที่^๕พระ^๕ที่^๕น^๕ง^๕อม^๕ร^๕ิน^๕ท^๕ร^๕ พระ^๕ที่^๕น^๕ง^๕ไพ^๕ศ^๕า^๕ล^๕แล้วเสด็จ
ขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกประค^๕พ^๕ร^๕ห^๕ม^๕เสด็จ^๕ว^๕ก^๕พระ^๕ศรี^๕ร^๕ิต^๕น^๕ส^๕า^๕ศ^๕า^๕ร^๕า^๕ม^๕ประ^๕
ท^๕บ^๕ใน^๕พระ^๕อุ^๕โบ^๕ส^๕ถ^๕ท^๕ร^๕ง^๕ประ^๕เค^๕น^๕ผ้า^๕ไ^๕ท^๕ร^๕ ทรง^๕จุ^๕เท^๕ย^๕ร^๕แล้วเสด็จกลับประทับพระ^๕
ที่^๕น^๕ง^๕อม^๕ร^๕ิน^๕ท^๕ร^๕ง^๕ประ^๕เค^๕น^๕ผ้า^๕ไ^๕ท^๕ร^๕ย^๕ส^๕ล^๕บ^๕แพ^๕พระ ๖๐ รูปแล้วจุ^๕เท^๕ย^๕ร^๕ท^๕ง^๕ข้าง^๕น^๕อก^๕
ข้าง^๕ใน^๕ส^๕ว^๕ค^๕บ^๕แล้ว^๕ เสด^๕จ^๕มิ^๕ว^๕เ^๕ย^๕ม^๕ฝ^๕ร^๕ง^๕เ^๕ฝ้า^๕ เวลา ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

๑ ท่านผู้หญิงพัน ภรรยาสมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)

๒ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระอรุณนิภาคุณากร ที่สมเด็จพะพุฒาจารย์ พระนามเดิม
หม่อมเจ้ากระจำง ลดาวัลย์ ทรงเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก วัดราชพิธ

วันที่ ๓๙๖๗ วัน ๑^๖ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จลงพระที่นั่งไพศาลทรงนมัสการแล้ว เสด็จ
ออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์ ๖๐ รูป ซึ่งสวดมนต์
เวลานี้รับพระราชทานฉัน เวลาเที่ยงสรงมุรธาภิเศก เวลาบ่ายโมงเศษขึ้น
พระที่นั่งไพศาลแล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยประทับพระที่นั่งโอรน พระ-
บรมวงษานุวงษข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยแลกงสุลต่างประเทศเข้า
เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกันถวายไชยมงคลแล้วเสด็จขึ้น เสด็จรับของ
ถวายที่พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร

เวลาบ่าย ๕ โมงเศษเสด็จออกเฝ้าบรรพตพระราชนิพนธ์เงินคนชรา
๓๐๐ คน ฤกษ์เสด็จโรงละครแล้ววัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงประเคนผ้า
ไตรพระ ๕ รูปทรงจุดเทียนพระสงฆ์สวดมนต์ เสด็จกลับนมัสการที่พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย เสด็จขึ้น

เวลาทุ่ม ๑ โปรกให้เชิญพระบรมวงษานุวงษเข้าไปเสวยตามชั้นเคยมา
แต่เดิมยศ เสวยแล้วเวลา ๕ ทุ่มเศษเสด็จประพาสจุดไฟทางบก

วันที่ ๓๙๖๘ วัน ๒^๗ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๒ กันยายน ๒๔๒๒)

เช้าไม่มีการอะไร

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษเสด็จออกพระราชทานเงินคนชราข้างในแล้วจุด
เทียนนมัสการข้างในที่ไพศาลแล้วเสด็จออกทรงธรรม หม่อมเจ้าพระธรรมคุณ-

ทิศถวายเป็นนามมงคลสูตรกัณฑ์ ๑ พระพรหมมุนีถวายเป็นเทศนาเมตตสูตร กัณฑ์ ๑ แล้วโปรดให้เจ้านายไปแจกทานคนแก่ ภอคำเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงประเคนผ้าไตรพระสงฆ์ ๕ รูป ทรงจุทเทียรพระสงฆ์สวดมนต์ เสด็จกลับประทับพระที่นั่งอมรินทรมหาที่นั่ง ทรงประเคนผ้าไตรย พระราชาคณะมหานิกาย ๓๐ รูปสวดมนต์แล้วเสด็จขึ้นเสวย

แล้วเสด็จทำราชวรติฐ์เสด็จทรงเรือพระที่นั่งกลไฟไปประพาศตามลำแม่น้ำด้วยพระบรมวงษานุวงษข้าราชการ แลกงซุลต่างประเทศ ราชทูตพ่อค้าต่างประเทศจุทไฟแต่งตั้งเป็นการฉลองพระเดชพระคุณ แล้วเสด็จแวะบ้านเจ้าพระยาภาณุวงศ์ด้วยมีการประชุมเลี้ยงอย่างเช่นเคยมีมาทุกปี เวลา ๒ ยามเสด็จกลับ

วันที่ ๓๔๖๔ วัน ๓๔๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๓ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกประณิบัติพระสงฆ์ ๓๐ รูปรับพระราชทานฉัน โปรดให้เจ้านายไปประณิบัติพระสงฆ์ที่สวดมนต์วัดพระแก้ววันละ ๕ รูป สามวันรวม ๑๕ รูปรับพระราชทานฉันวันนี้ เวลาเที่ยงเสด็จขึ้น

บ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรมหาที่นั่ง ทรงพระปวารณา ถวายเป็นเทศนาเทวตาอุทิศกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จออกเฝ้าบรรดาพริบมัยแจกคนชรา แล้วพระราชเงินโหรหลวงโลกทิป ๑๐ ชุนโชตพรหมา ๗๒ ชุนเทพยากร ๗๒ ชุนทิพจักร ๕ แล้วเสด็จขึ้นข้างในแจกคนชราข้างใน

วันที่ ๓๙๗๐ วัน ๕^๑ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลากลางวัน พระสุพรรณรัตน์ พิจิตรถวายแหวนเพชรเม็ดเดียววง
เล็ก ๆ ที่จะประทานทูลกระหม่อมฟ้าหญิงทั้ง ๓ พระองค์

หลวงนริศรถวายหนังสือขอรับพระราชทานกู้เงินทำโรงสี

เวลาค่ำออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองอ่างทองส่งเงินปิ่นปิ่น

ครั้ง ๑ เงิน $\frac{๕}{+}$

พระนรินทรอ่านบอกเมืองราชบุรีรายงานน้ำฝนต้นเข้า แล้วนำปลัด
พัทลุงทูลลากลับไปเมือง

วันที่ ๓๙๗๑ วัน ๕^๑ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๕ โมงสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชายอิศริยาลงกรณ
ประจวบลงยุทม์เคลื่อนขึ้นพระชนม์เวลาย่ำค่ำเสศ เชิญพระศพลงม่อไปลง
เรือศรีแห่ไปลอย เวลา ๗ หุ้มเสศ

พระองค์สายทูลขอที่โรงหล่อฟากข้างโน้นให้เป็นโรงภักทหารกรมแสง
ที่ประจำเรือพระที่นั่งเวสาศรี

๑ พระบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ ในกรมหลวงวงศาธิราชสนิท แพทย์
ประจำพระองค์ และได้บัญชาการกรมทหารเรือ

วันที่ ๓๙๗๒ วัน ๖^{๓๑} ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๖ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองจันทบุรีว่าด้วย
คนไปชุกพลอย มีพม่าทองชูทวายญวนฝรั่งรวม ๒๐๑๒ ไปร่อนที่ตำบล
คลองจินแดง คลองสี่เสียด ไร่ลาว แลส่งท้าวอย่างพลอยเข้ามาด้วย

ขุนอมรินทรถวายร่างหมายประกาศเรื่องเลขทูลขอไม่มาสัก

วันที่ ๓๙๗๓ วัน ๗^{๓๒} ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๗ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลากลางวัน กรมพระปวเรศเจ้าพระราชาคณะพระราชาคณะผู้ใหญ่
ผู้น้อยเข้ามาเฝ้าเยี่ยม แต่มิใช่มาหมท

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกกรุงเก่ารายงานน้ำฝน
ต้นเข้าในราชสีห์หน้ำมากกว่าปีกลาย ๒ ศอก

พระนรินทร อ่านบอกเมืองกาญจนดิฐส่งเงินภาษี

พระยาพิพัฒน์ถวายพระราชสาสน

วันที่ ๓๙๗๔ วัน ๑^{๓๓} ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๘ กันยายน ๒๔๒๒)

ไม่ได้ออกขุนนาง ก็ค้อย่างพอบใส่พระรูป

วันที่ ๓๙๗๕ วัน ๒^๕ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๙ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเจ้าพนักงานจัดการที่พระที่นั่งอมรินทรมตามเช่นเคยจัดมาทุกปี
เชิญพระบรมอัยยิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นสถิตบนบุศบกทอง
คำตามเช่นเคยมาทุกปี เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกปฏิบัติ พระสงฆ์ ๖๐ วัตรต่างๆ
ทั้งมหานิกายธรรมยุติกที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิ
สังขรณ์ ๒๐ รูปรับพระราชทานฉัน ด้วยวันนี้เป็นวันกฐินสามัคคีประสูต
แห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระสงฆ์ฉันแล้วสวดปกรณ์แล้ว
เสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรมพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเมื่อ
เช้าสวดมนต์ แลมีเทศนาทานมัยกัณฑ์ ๑ แล้วเสด็จลงลอยพระประทีป

วันที่ ๓๙๗๖ วัน ๓^๕ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓๐ กันยายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรม พระสงฆ์วัตรราชประดิษฐ
๒๐ รูปรับพระราชทานฉัน ด้วยวันนี้เป็นวันกฐินที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้วสวดปกรณ์แล้ว
โปรดพระราชทานเงินค่าเข้าศึกษาวัดประยุรวงศกแก่นายซึ่งเป็นพระราช-
โอรสพระราชธิดาแลพระราชนัดดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า ๕๗ ส่วนๆ
ละ ๑๐|๒

เวลา ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรมพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว
หม่อมเจ้าพระประภากรวิฑูรย์เทศนาศีลมัยกัณฑ์ ๑ เวลา ๒ ยามเสด็จลอยพระ-
ประทีป

๑ หม่อมเจ้าพระประภากรบวรวิฑูรย์ ในสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์

พระยาภษสงของเข้ามาใต้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเขมบั๊ก
คอกไม้กรมหมื่นนเรศอัน ๑ พระองค์เทวัญอัน ๑ กับให้กรมหมื่นนเรศไป
ถวายสมเด็จพระนเรศอัน ๑ สมเด็จพระนเรศถวายบาญชีกระฐิน

วันที่ ๓๙๗๗ นั้น ๔^๓ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๓ โมงเสด็จสมเด็จพระเจ้ามาจัดในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
บุศบกเล็ก ๆ ตั้งพระรูปสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอริยวงศธร

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จออกบันจุกวงพระชั้นชาแลพระเกษมในรูปนั้น
แล้วทรงสวดแล้วทรงทอดผ้าไทย ๑๐ ไตรยสัปกรณพระรูป แล้วเลี้ยงพระ-
กาดานุการ เชิญพระบรมอัฐิพระอัฐิออกมาพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้วสัป-
กรณกาดานุการถวาย ๕๐๐ แลสัปกรณรายพระรูปอีก ๒๐๐ แล้วเสด็จทรง
ไปอยู่ที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์แล้วเสด็จขึ้นเวลาบ่ายโมง

เย็นทรงพระสันทิพอย่างทำบุญทอดพระหม่อม

เวลายามสามเสด็จออกพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแลที่สัปกรณไตรย
๑๐ รูปนั้นสวดมนต์ แล้วเจ้าพระธรรมมุนิศถวายเทศภาวนามัย แล้วด้วย
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอริยวงศ-
ธรด้วย แล้วเสด็จลอยพระประทีปตามธรรมเนียม

เจ้าพระยาภาณุวงศ์มีหนังสือเตือนตราโปรตุเกสกับว่ากงสุลโปรตุเกส
ขอตราเดิมอีกดวงหนึ่ง

วันที่ ๓๙๗๘ วัน ๕^๓ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอำนบอกรุ่งเกล้า ๒ ฉบับ ๆ หนึ่ง
รายงานน้ำฝนต้นเข้า ฉบับ ๑ ถวายพระราชกุศลทำการเฉลิมพระชนมพรรษา

ฉบับ ๑ บอกพระยาสุพรรณทำการเฉลิมพระชันษาฯ พระนรินทร์อ่านบอก
เมืองสงขลาบอกส่งศรีวันกรมการ เมืองตานี เมืองรามัญ เมืองสายบุรี
เมืองคอกจิก เมืองยี่ริง เมืองยะลา คุ่มต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ
เข้ามาถวาย

พระยาพิพัฒน์ อ่านบอกเมืองสมุทรสาครถวายพระราชกุศลทำการเฉลิม
พระชนม์พรรษา บอกเมืองสมุทรสงครามบอกส่งเงินปีจีน ๒๐๐ คน
พระยาสุพรรณเฝ้า

วันที่ ๓๙๗๙ วัน ๖ ^{๑๒}/_๓ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวันสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงเครื่องต้นที่จะทรงเสด็จพระ-
ราชดำเนินพยุหยาตราพระราชทานพระกรุณา

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรร่วมด้วยพระบรม-
วงษานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท
เจ้าพนักงานกรมพระกระลาโหมนำศรีวันกรมการเมืองตานี เมืองรามัญ
เมืองหนองจิก เมืองสายบุรี เมืองยี่ริง เมืองระแงะ เมืองยะลา เข้าเฝ้า
ทูลละอองธุลีพระบาทถวายต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ ทรงพระราช-
ปฏิสันถารโดยสมควรแล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๓๙๘๐ วัน ๗ ^{๑๒}/_๔ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๔ ตุลาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการ ไม่ได้เสด็จออกขุนนาง ทรงพระเครื่องใหญ่

วันที่ ๓๙๘๑ วัน ๑๖๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๕ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยง ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงฉลองพระองค์
เต็มยศทหารมหาดเล็กทรงสายสกายซ้างเผือกมหาวราภรณ์ ทรงพระที่นั่งกัง
เหลืองเทียม ๔ ม้า พระองค์เจ้าศรีวิไลย์ พระองค์เจ้าสุวภัทรี พระองค์
เจ้าบัณฑิตวรารักษ์ รวมพระเจ้าลูกเธอสามกับพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อย
ตามเสด็จในรถพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานกระสุน วัดราช-
ประดิษฐ์ที่ ๑ วัดบวรนิเวศวิหารที่ ๒ วัดรังษีที่ ๓ วัดมหาธาตุที่ ๔

เมื่อเสด็จวัดบวรนิเวศนั้นสมเด็จพระเจ้าพระยาเฝ้า

อนึ่งวัดราชประดิษฐ์นั้นโปรดให้สมเด็จพระกรมหลวงจักรพรรดิถวาย
บริหาร วัดบวรนิเวศสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์น้อยถวายบริหาร
วัดรังษีกรมหมื่นพิชิตถวาย วัดมหาธาตุสมเด็จพระบารามถวาย เวลาบ่าย
๔ โมงเสด็จเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

พระสุพรรณถวายสายรัดพระองค์ทูลกระหม่อมฟ้า พระราชทานเงิน
ใช้ราคาให้

อนึ่งวันนั้นได้ข่าวว่าอ๊อฟเน็คลอคบุตรเวลาวันนั้นเข้า ๓ โมง เปนชาย
ทรงดวงไว้.

วันที่ ๓๙๘๒ วัน ๒๖๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๖ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงครึ่งทรงฉลองพระองค์เยียรบับทรงสายสพายมงกุฎมหา-
สุราภรณ์แล้วเสด็จทรงพระราชยานทองค้ำลงยาราชาวดีเสด็จพระราชดำเนิน

- ๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕ กรมขุนสุพรรณภาควดี
- ๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕ พระองค์เจ้าสุวภัทรีวิไลยพรรณ
- ๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๕ พระองค์เจ้าบัณฑิตวรารักษ์
- ๔ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

กระบวนราบเสด็จพระราชทาน พระกระฐิน วัดจักรวรรดิราชาวาสที่ ๑ วัด
สัมพันธวงศ์ที่ ๒ วัดประทุมคงคาที่ ๓ เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จกลับพระบรม
มหาราชวัง

วัดที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าพระยาเฝ้ารับสั่งเรื่องความมอญเกล.

วันที่ ๓๙๙๓ วัน ๓ ๖ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๗ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวันสมเด็จพระเจ้าอลองพญาองค์
เวลาออกขุนนาง พระยาสุพรรณบุลลาลงไปเมือง พระราชทาน
สัญญาบัตรขุนชาติวิชาเป็นพระสามภพฝ่าย ๑ ขุนอินทรรักษาเป็นหลวงวิสูตร-
โยธามาศย์ ๑ นายถนบบุตรพระยาราชสงครามเป็นขุนอินทรรักษา ๑ นาย
สนองราชบรรหารเป็นนายประพาศมณเฑียรปลัดวังซ้าย ๑

วันกระฐินด้วย

เจ้านายทรงฉลององค์เยียรบับผ้าทรงศรีน้ำเงินแก่ ข้าราชการสรวมเสื่อ
เยียรบับเข็มขาบผ้าม่วงศรีน้ำเงินแก่.

วันที่ ๓๙๙๔ วัน ๔ ๖ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๘ ตุลาคม ๒๔๒๒)

วันนี้เป็นวันจะเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกระฐินโดย
กระบวนพยุหยาตรา สมเด็จพระเจ้าเข้ามาจัดกระบวน โปรดให้ภูษามาลา
เชิญเครื่องต้นเข้าไปทรงข้างใน เว้นแต่พระมหาพิไชยมงกุฎเท่านั้นจะเสด็จ
ออกมาทรงข้างนอก กระบวนแห่ตั้งที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์

เวลาเที่ยงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งอมรินท
ทรงพระมหาพิไชยมงกุฎแล้วทรงฉายพระรูป แล้วพระราชทานสัญญาบัตร
เจ้าหมื่นสรรพเพธิเป็นพระยานรรัตนราชมานิต ๑ หม่อมเทวาริราช ราชินิกุล
เป็นเจ้าหมื่นเสมอใจราช ๑ หลวงเดชนายเวรเป็นเจ้าหมื่นสรรพเพธิภักดี ๑
จ่ารงเป็นหลวงนายเดช ๑ จ่ายวคเป็นหลวงสิทธินายเวร ๑ นายกวคเป็น
จ่ารง ๑ นายขันเป็นนายจ่ายวค ๑ นายพิจิตรสรรพการเป็นนายกวค ๑
นายรองฉั่นเป็นนายขัน ๑ นายรองขันเป็นนายพิจิตรสรรพการ ๑ นาย
รองสรรพวิไชยเป็นนายสนองราชบรรหาร ๑ นายอัมมहाดเล็กเป็นนาย
รองฉั่น ๑ นายชมมहाดเล็กเป็นนายรองสรรพวิไชย ๑ นายชุ่มมहाดเล็ก
เป็นนายรองขัน ๑

แล้วพระราชทานพานทองกลมมีเครื่องพร้อม ๑ คนโททอง ๑ กระโถน
ทอง ๑ แก้วพระยานรรัตน แลพระราชทานหีบถม กาถม โต๊ะถม แก้วมื่น
จงรักษาคชชัย แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งสุทไธสวรรย์เสด็จออกทางเกยทรง
พระที่นั่งพุทธทาน โปรดเกล้าฯ ให้ฉายพระรูปแล้วเดินกระบวนพยุหยาตรา
ถึงวัดพระเชตุพนต์ที่ ๑ ทรงเปลื้องเครื่องต้นทรงฉลองพระองค์เยียรบับขาว
ทรงสายนพรตพระราชวรารมณเข้าไปในพระอุโบสถพระราชทานพระกระสุลิน เวลา
นั้นฝนตก แล้วทรงเครื่องต้นเสด็จแทั่ววัดเชตุพนตถึงวัดราชบูรณะที่ ๒ ออก
จากวัดราชบูรณทรงฉลองพระองค์ครุยทรงพระมหากะสุลินไปวัดราชบพิที่ ๓
ออกจากวัดราชบพิททรงพระชดากลับไปวัดสุทัศน์ที่ ๔ เสด็จแทั่ววัดสุทัศน์
ทรงพระชดาเดินหนกลับพระบรมมหาราชวังเวลาเกือบทุ่ม

วันนี้เจ้านายทรงฉลององค์เยียรบับผ้าทรงเขียนทองบ้างเยียรบับบ้าง
ข้าราชการที่เข้ากระบวนเสื่อเยียรบับเข้มขาบเสื่อครุยนั่งสองบัลลังก์ ที่รับวัด
เสื่อเยียรบับเข้มขาบนั่งมั่ว.

๑ ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยานรรัตนราชมานิต (โต มานิตยกุล)

๒ ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาเทเวศรวงศวิวัฒน์ (ม.ร.ว. หลาน กุฎชร)

วันที่ ๓๙๘๕ วัน ๕ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๙ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงทรงเครื่องต้นแลพระมหามงกุฎที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยแล้ว
เสกฉายพระรูปแล้วเสกจลนทรงเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่ง
ศรีสุพรรณหงษ์ทรงผ้าไตร เรือพระที่นั่งเทวธวัคณ์เป็นที่นั่งรอง พระที่นั่ง
เพชรรัตนการารายเปนพลับพลาเสกด้วยกระบวณพยุหยาตราเรือไปประทับ
วัดอรุณราชวรารามที่ ๑ ทรงฉลองพระองค์เยียรบับศรีน้ำตาลทรงสายสกาย
มหาสุราภรณ์เสกขึ้นพระราชทานพระกระฐิน พระราชดำริห์จะตั้งพระประจำ
วันพระพุทธรูปเลิศล้ำที่ซุ้มจรน่านาพระอุโบสถ แลเสกจากลับเรือพระที่นั่งทรง
ฉลองพระองค์ครุยทรงพระภูษาพระกลีบเสกจออกแต่วัดอรุณไปวัดโมฬีโลกย
ที่ ๒ เสกแต่วัดโมฬีโลกยทรงพระมหากะดินไปวัดหงษ์ที่ ๓ เสกแต่
วัดหงษ์ไปวัดราชสิทธิที่ ๔ ทรงเดินหน แต่เมื่อเข้าคลองวัดราชสิทธินี้ใช้
เรือคู่ชักคู่เดียว เรือกลองชนะตีส่งข้างนอก ฝนตกไม่หยุด โปรดให้เปลี่ยน
ฝักายแลเครื่องสูงลงมาลงเรือพระที่นั่งเทวธวัคณ์ทรงลำนันกลับพระบรม-
มหาราชวัง เวลาบ่าย ๕ โมงเสก.

วันที่ ๓๙๘๖ วัน ๖ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๐ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงเสกทรงฉลองพระองค์เยียรบับน้ำเงิน ทรงสายสกายจุล-
จอมเกล้าทรงเรือพระที่นั่งเพชรรัตนการาราย เรือพระที่นั่งรัตนคิลกรอง
เรือพระที่นั่งศรีประภักไชยทรงผ้าไตร เสกพระราชดำเนินพระราชทาน

กระฐิน วัดกัลยาณมิตรที่ ๑ วัดประยุรวงศที่ ๒ เสด็จทรงพระราชยานทอง
ไปวัดบุบผารามที่ ๓ เสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งเสด็จวัดบพิตรพิมุขที่ ๔

เจ้านายข้าราชการแต่งเหมือนวันวัดสำเพง.

วันที่ ๓๔๘๗ วัน ๗^๑ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๓ โมงทรงฉลองพระองค์เครื่องยศทหารมหาดเล็กทรงสาย
สายนพรัตน์ทรงเรือพระที่นั่งประจำทวีป เรือประพาศแสงจันทร์รอง เรือ
พระที่นั่งศรีสุนทรไชยผ้าไตร เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานกระฐินวัด
กฤหบดีที่ ๑ วัดนรนาถที่ ๒ วัดเทวราชกุญชรที่ ๓ วัดราชาธิวาสที่ ๔
เวลาบ่าย ๔ โมงเสศ เสด็จกลับ

เจ้านายข้าราชการ แต่งอภินิหารเหมือนวันวัดบวรนิเวศ.

วันที่ ๓๔๘๘ วัน ๑^๑ ๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๒ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายโมงเสศทรงฉลองพระองค์อภินิหาร สายสายนพรัตน์
เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งทวยเทพถวายกร เรือพระที่นั่งบุษบกพิศาลรอง
เรือพระที่นั่งชลพินาศไชยทรงผ้าไตรย เสด็จไปขึ้นฉนวนวังกรมหมื่นอนันต์
เสด็จพระราชทานพระกระฐินวัดวงษมุลที่ ๑ เสด็จแวะเยี่ยมกรมหมื่นอนันต์

๑ พระองค์เจ้าคุณธรร พระโอรสในสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ในรัชกาลที่ ๔
ทรงสถาปนาเป็นกรมหมื่นอนันตการฤทธิ์ ก้นสกุล ยุกันธร

แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งเสด็จวัตระฆังที่ ๒ วัดสังเวชที่ ๓ วัดสเกษที่ ๔
เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จเสด็จกลับ

เจ้านายข้าราชการแต่งเหมือนวานนี้.

วันที่ ๓๔๘๘ วัน ๒ ^๑ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายโมงเสด็จทรงฉลองพระองค์อิฟนิ่งเทรส สายสกายมหาสุรามณ
เสด็จลงทรงเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ เรือสุวรรณเหรรอง เรือพระ
สุพรรณหงษ์ ทรงผ้าไตรยศเสด็จพระราชทานกระฐิน วัดนางชีที่ ๑ วัดหนัง
ที่ ๒ วัดนางนองที่ ๓ ไม่ได้เสด็จประพาสพระยอกพระราชทานพระเจ้า
ลูกเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลยลักษณ์เสด็จวัตรราชโอรสเปนที่ ๔ เสด็จบูชาพระ-
พุทธไสยาสน์แล้วเสด็จกลับวังเกือบทุ่ม

แต่งอิฟนิ่งเทรสทั้งเจ้านายข้าราชการ.

วันที่ ๓๔๘๐ วัน ๓ ^๑ ๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายโมงเสด็จ ทรงพระภูษาแดงฉลองพระองค์ทหารขาว ทรงดวง
สถาจุลจอมเกล้าเสด็จทรงเรือพระที่นั่งบุศบกพิศาล เรือพระที่นั่งพิมาน
อมรินทร์เปนนรอง เรือพระที่นั่งชลพิมานไชยทรงผ้าไตร เสด็จพระราชทาน
กระฐินวัดเครือวรรณที่ ๑ วัดนาคกลางที่ ๒ วัดพระยาธรรมที่ ๓ วัด
ชีโนรศที่ ๔ เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จกลับ.

• ในรัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาขึ้นเป็น กรมขุนสุพรรณภาควดี

วันที่ ๓๙๙๑ วัน ๔ ๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ เสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร เจ้าพนักงานกรมท่ากรมวังนำมิสเตอร์นิวมานเฝ้าแล้วกลับไป

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอานบอเมืองพิไชยรายงานทำนองเข้าชื่อเข้าไว้จ่ายราชการ เอรายซึ่งจ่ายไว้ชื่อเข้ารายพระยาอุตรการออกเงิน

๒๒
ไป — ยังไม่พอ พระยาพิไชยกรรมการจะทำต่อไปให้แล้ว อีกฉบับ ๑ บอกด้วยรายฝรั่งชาติอเมริกันอ่านให้กรรมการฟังว่าผู้ร้ายปล้นเกิดในบ้านในเมืองเจ้าเมืองกรรมการจับไม่ได้ให้กรรมการราษฎรใช้ทุนทรัพย์ กรรมการจะบอกส่งความลงมากก็ไม่ยอม (รับสั่งให้สมเด็จพ้องกงสุล) ฉบับ ๑ บอกด้วยราชการเมืองเชียงแสนเมืองน่านสืบส่งมานำน้อยคำเจียงราชวงษเมืองเชียงรายที่เชียงตุงจับไว้ เมืองเชียงใหม่ให้น้อยอุตมะไปขอปล่อยมาแล้ว กับว่าที่เมืองน่านได้เตรียมเสบียงอาหารไว้พร้อม

พระนรินทรอ่านบอเมืองสงขลาบอกส่งเงินช่วยเงินภาษีเมืองสงขลาแลเมืองขึ้น ฉบับ ๑ บอกว่า พระครูธรรมโมลีเจ้าคณะถึงมรณภาพ ฉบับ ๑ เจ้าพระยาสงขลา ถวายสมุกทองคำ ๓๐ กับผ้าอีกหลายอย่าง.

วันที่ ๓๙๙๒ วัน ๕ ๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษมิสเตอร์คอซลิมิสซิดกอซลเฝ้าถวายพระมาลาสมุกกิงแก่กับฉลองพระบาทสลีปเปอ

๑ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา)

มิสเตอร์แลมเบ็คช่างถ่ายรูปเฝ้าถวายพระบรมรูปทรงเครื่องต้นเมื่อ
กระฐิน

แล้วสมเด็จพระเจ้าที่ห้องชั้นล่างทูลลาไปกรุงเก่า แลเชิญพระมหา
มาลาทรงเกี้ยวมาถวายด้วย

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองไชยาส่งเงินแทน
ส่วยทอง ส่วยตีบูก ส่วยสัพเพท ค่านาด้วย

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกเมืองสมุทรสาคร ทำการเฉลิมพระชนม์พรรษา
เมืองสมุทรปราการน้ำฝนต้นเข้า

วันที่ ๓๙๙๓ วัน ๖^๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ ตุลาคม ๒๔๒๒)

วันนี้พระองค์เจ้าสุนันทากุมารีรัตน์เสด็จประพาสกระฐินวัดนาม
บุญญิต^๒ พระองค์เจ้าสว่างวัฒนาเสด็จประพาสกระฐินวัดโสมนัสวิหาร พระ-
องค์เจ้าเสาวภาผ่องศรีเสด็จวัดบรมนิวาส เสด็จโดยกระบวนเรือ ทรงเรือศรี
เรือไชยผ้าไตร มีเรือกลองแลเรือต่งคู่ ๑ เรือกระบวนเปนเรือข้าราชการ
เสด็จลงส่งแลรับที่ท่าราชวรดิฐ

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระยาศรีอ่านบอกเมืองฉะเชิงเทราแลเมือง
ขึ้น เมืองอ่างทอง เมืองปราจีนบุรี ทำการเฉลิมพระชนม์พรรษาทั้งนั้น

พระนรินทรอ่านบอกเมืองไชยา ฉบับ ๑ ส่งเงินปีขึ้นปีมะเส็งได้บ้าง
ยังไม่สิ้นจำนวน ฉบับ ๑ ส่วยน้ำรั้ง ฉบับ ๑ ว่าชาวเมืองหลังสวน ชื่อนาย

๑ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์

๒ วัดมกุฏกษัตริยาราม

๓ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

๔ ในรัชกาลที่ ๖ เฉลิมพระปรมาภิไธยเป็นสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรม
ราชชนนี

สิท
 แสง } จะไปค้าขายเมืองกาญจนดิฐ ถูกสลักปล้นที่หน้าเมืองไชยาเข้ามาทำตราสิน
 นาย }
 พระยาไชยาให้ออกจับได้เรือสลัก ๆ ต่อสู้ยิงตายเสียคน ๑ จับได้ ๔ คนได้ส่ง
 เข้ามา เรือแลของสลัก พระยาไชยาไม่ได้ส่งเอาไว้ใช้ราชการ ฉบับ ๑ ว่า
 ค่ายมีตราให้หลวงสุเรนทรไปทำบาญชีสัมโนครวัชในเมืองไชยา ทำได้แขก
 ๕๕๑ ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ทำทางว่าส่งมา บอกเมืองราชบุรีส่งเงินบิณฑิ
 ๕๑
 + ยังไม่เสร็จ.

วันที่ ๓๔๔๔ วัน ๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๔
 (๑๔ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงโปรดให้มิสเตอร์แลมเบ็คนายพระบรมรูป แลนายพระรูป
 พระองค์สว่างวัฒนาด้วย

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง พระนรินทรอ่านบอกเมืองนครศรีธรรมราช
 บอกส่งต้นไม้ทอง } เครื่องบรรณาการจำนวนปีชานสัมฤทธิศกปี ๑
 เงิน }
 ว่าได้จัดไพร่ตัวเลข ๒๐๐ คน ไปรับการเมืองตรงตามซึ่งสมเด็จพระสังฆ
 กับว่าค่ายรับท้องตราที่พระอมรออกไปเปลี่ยนเป็นข้าหลวง กับได้ไปคุกคลอง
 กับพระอมรถ้าข้าหลวงบังคับอย่างไรจะทำตาม

บอกเมืองภูเก็ตบอกส่งเงินค่าแรงคนจำนวนปีชาน ๕๐๐๐ เหยียน กับ
 เงินปีชานปี ๑ ส่งเครื่องยศพระยาถลาง ขอพระพลสงครามน้องพระยา
 ถลางเป็นเจ้าเมืองพระพลมาเผ้าด้วย.

วันที่ ๓๙๙๕ วัน ๑๕ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เจ้าพระยามหินทรวิเสทวาทิตความเหนือเรื่องทำการบ่ทอง กรมขุน-
บดินทรเพี้ยทูลเรื่องความ

เวลาบ่าย ๔ โมง พระนรินทรภาหลวงนากรมการเมืองภูเกศนำแขก
เจ้าของหมี่รำ มาว่าถวายทอดพระเนตรเสกจงทอดพระเนตรที่บันได
พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร แล้วให้ไปถวายทูลกระหม่อมปราสาททอด
พระเนตร.

วันที่ ๓๙๙๖ วัน ๒๕ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ ศกเอก ๑๒๔๑
(๒๐ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมงปล่อยกระบวนเรือพระประเทียบไปก่อน เวลา ๔ โมง
เสศ ออกเรือพระที่นั่งโสภณภักดี ทรงฉลองพระองค์ตามธรรมเนียมเจ้านาย
ใส่ฟรอกกิดตำหรวยเทมยศเสศประทับฉนวนวัดเชมาภิตาราม พระราชทาน
กระฐิน แล้วเสศไปพระราชทานกระฐินวัดเฉลิมพระเกียรติแล้วเสศขึ้นไป
บางปอนถึงเวลาบ่าย ๕ โมงเสศศาลพระเจ้าปราสาททอง แล้วเสศขึ้นเสวย
ข้างใน ค่ำวันนั้นไม่ได้เสศออก วันนั้นน้ำท่วมซาลาน้ำพระที่นั่งวโรภาศ.

๑ เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรง (เพ็ง) กันสกุลเพี้ยสกุล

๒ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงเลื่อนเป็นกรมหลวงบดินทรไพศาลโสภณ ต้นราชสกุลสิงหราช

๓ พระองค์เจ้าหญิงลุ่มม่อม ในรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสุทธิดา-
มณี

วันที่ ๓๙๙๗ วัน ๓^๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๑ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จวัดนิเวศธรรมประวัติณมัสการแล้วเสด็จทอดพระเนตรการ ทรงแจกเงินตึกนักเรียนที่วัดแล้วเสด็จกลับเสด็จขึ้นทรงเรือในสวน

หนึ่งเวลาเช้า ๔ โมง ได้รับโทรเลข ว่าท่านผู้หญิงกัลยีนมารดาเจ้าคุณทหารี เวลาเช้า ๓ โมงวันนี้ โปรดเกล้า ฯ ให้จัดโกษฐไว้แต่เมื่อจะเสด็จขึ้นมาสั่งลงไปให้เจ้าพนักงานไป กับโปรดให้พระยาประจักษ์เรือไฟเล็กเอาน้ำรองข้างในที่เปนหลานเหลนลงไปโปรดด้วย ครั้นเวลาบ่ายเมื่อกลับจากวัดได้รับโทรเลขว่าพระองค์เจ้าชิตเชื้อพงษ์สนพระชนม์แต่เวลาบ่าย ๓ โมงเสศประชวนเปนไข้พิศม์ พระราชทานโกษฐอย่างเจ้าวังหน้า.

วันที่ ๓๙๙๘ วัน ๔^๘ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๒ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเสศ ทรงฉลองพระองค์เยียรบันบศรีแดงสายสกายมงกุฎสยามมหาสุราภรณ์ทรงผ้าม่วงแลรดปะกต เจ้านายข้าราชการสรวมเสื่อเยียรบันบเข้มخاب นุ่งผ้าม่วงคาครดปะกต เสด็จทรงเรือพระที่นั่งโสภณแต่ฉนวนวังบางปิ่นขึ้นไปกรุงเก่า ประทับลอยเรือพระที่นั่งที่หน้าบ้อมเพชรทรงที่นั่งบุศบกพิศาล เรือพระที่นั่งพิมานอมรินทรรอง เรือชลวิมานไชยทรงผ้าไตร

๑ เจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) ที่สมุหพระกลาโหม

๒ พระองค์เจ้าชิตเชื้อพงษ์ในกรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์

เรือถึงนำ ๕ กู้ แสดงพระราชทานกระฐินวัตรวรรนที่ ๑ วัตรขุนณวนที่ ๒
โปรดพระราชทานกรมหมื่นนเรศ วัตรศาลาปูนที่ ๓ แสดงพระราชทาน
แสดงทางหัวแหลมที่ ๔ พระราชทานพระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ แสดงกลับ
มาลงเรือพระที่นั่งโสภณที่นำวังจันทเกษม กลับถึงบางปิ่นบ่าย ๔ โมงเศษ
แล้วไม่ได้แสดงออกอีก.

วันที่ ๓๔๔๔ วัน ๕ ๕ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๓ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๓ โมงทรงฉลองพระองค์คักเตเว เจ้านายข้าราชการสรวม
เสื่อฟรอกโก๊ต ทรงเรือพระที่นั่งโสภณขึ้นไปประทับฉนวนวัตรบรมวงษอิศร
วราราม แล้วทรงเรือพระที่นั่งแก่งเข้าไปประทับฉนวน แสดงในพระอุโบสถ
พระราชทานกระฐิน แล้วแสดงไปประทับพลับพลาประพาศทุ่งพเนียดซึ่ง
สมเด็จพระพระที่นั่งทรงจัดไว้พร้อมด้วยช้างใน เวลาบ่าย ๓ โมงเศษแสดงกลับ
ถึงวังบางปิ่น ๕ โมง

เวลา ๒ ทุ่มเศษ แสดงวัตรนิเวศ แสดงเข้าในพระอุโบสถทรงจุดเทียน
นมัสการพระลอยถาด พระจงกรมซึ่งตั้งบนธรรมาสน์ทรงศีลแล้ว พระสงฆ์
สวดมนต์ โปรดให้กรมหมื่นนเรศแจกเงินอุบาสิกากุบาสก แล้วแสดงกุฎี
พระสาสนโสภณ เวลายามแสดงกลับ.

๑ ในรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นกรมพระนเรศวรฤทธิ์ ต้นราชสกุลกฤดากร

๒ ในรัชกาลที่ ๖ เลื่อนเป็นสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ต้นสกุลเทวกุล

๓ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ต้นราชสกุลมัลลกุล

วันที่ ๔๐๐๐ วัน ๖^๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลา ๔ โมงเสกจวักนิเวศธรรมประวัติ เป็นกระบวนเรือแก่งมีเรือ
กระบวนเสกประทับในพระอุโบสถเลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดมนต์เวลานั้น พระ-
สงฆ์รับพระราชทานฉัน แล้วเชิญพระลอยถาด พระจงกรมขึ้นตั้งที่ขณะนั้น
ประโคมแตงสังข์พิณพาทย์แล้วเสด็จกลับมา พระราชทานสัญญาบัตร นายคิ-
บิตาพระอมรวิไลเป็นขุนปฏิบัติชินบุตร พระราชทานเสื้อเข็มขาวเสื้อขาวผ้า

ม่วงกับเงิน ๑๐^๐ — โปรดให้กรมหมื่นนเรศทำเรือนให้หลังหนึ่ง เสด็จขึ้น

เที่ยงแล้วกรมหมื่นนเรศ พระองค์เทวัญ มีสเทอแลมเบิด เข้าไปใน
สวนฉายพระรูปใต้ต้นไม้ในสวน พระองค์เจ้าสุนันทา พระองค์เจ้าสุชมาลย์
พระองค์เจ้าเสาวภา ทรงถ่ายพระรูปเทมยศแลเชิญเสด็จทูลกระหม่อมฟ้าทุกๆ
องค์ถวาย

เวลาค่ำเสด็จทอดพระเนตรแห่ผ้าป่าที่พลับพลาหน้าพระที่นั่งวิมมาน
แล้วมาฉลองในสระ มีโขน ลคร หนึ่ง เพลง เสด็จออกประตูหน้า ๕ หุ้ม
เสด็จขึ้น กระบวนแห่ผ้าป่าแห่เรือตั้ง แกร ๒ ลำ พินพาทย์ ๔ ลำ กลอง
แขก ๒ ลำ เรือไชยเป็นเรือผ้า ๑ ลำ เรือศรีเป็นเรือบริหาร ๒ ลำ เรือคู่
ชัก ๒ ลำ เป็นเรือบริหารเหมือนกัน

วันที่ ๔๐๐๑ วัน ๗^๖ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเสกเสกกลางทรงเรือพระที่นั่งบุศบกพิศาล เจ้าพนักงาน
งานเรือท้ายเรือพระที่นั่งลงเฒ่าที่ แต่หัวหมื่นมหาเด็กลูกไม่ได้ลง ข้างใน

๑ เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดนิเวศธรรมประวัติ บางปะอิน ต่อมาได้ลาสิขารับราชการเป็น
ที่พระยาพยุหยาธิปัตย์ ศรีสัตยานคร (อ่อน โคมลวรรณะ)

๒ ในรัชกาลที่ ๗ ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุชมัยมารศรี พระอัครราชเทวี

ลงนั่งแท่นหัวหมื่นถือ เจ้าจอมมารดาแพ เจ้าจอมมารดาโหม่ เจ้าจอมเซย
กับมีพระเจ้าลูกเธอลงเรือพระที่นั่งท้าย เรือพระที่นั่งพิมานอมรินทรวงโปรก
ให้พระองค์เจ้า ^{สุนันทา} _{สุขมาลย์} } พระองค์เจ้า ^{สว่างวัฒนา} _{เสาวภา} } แสดงลงมีข้าหลวงเชิญทึบ-
หมากเสวยนั่งหาแคร่ เวลาจอกเรือขึ้นเอาที่นั่งรองจอกเทียบข้างในเรือที่นั่ง
อยู่ข้างนอก กรมสมเด็จพระสุทธาสิตกับเจ้านายเสด็จเรือเก๋งทองทั้งแ่งแลมี
เรือประเทียบเรือเก๋งทองเจ้านายอีก ๓ ลำ กระบวนเรือเก๋งโปรกเกล้าฯให้
ไปรับวัดก่อนแต่ไปไม่ทันลงเรือเข้าไป เสด็จเสด็จจึงต้องตามกระบวนไป เรือ
เรือกระบวนเปนเรือข้างหน้าตำรวจตามท้ายเรือประเทียบ เสด็จไปประทับ
ท่าฉนวนวัดชุมพล ตำรวจทหารล้อมวงชนวัด พนักงานในพระอุโบสถนั้น
มีผู้ชายแ่งสังฆการีคนเดียว นอกนั้นผู้หญิงทั้งนั้น คือข้าราชการบาท คุณ
ท้าวสุภัทร สุภรัตน์ คุณท้าวแพ ทูลวัดคุณถักเท่าแก่ ภูษามาลาท้าวเลื่อน
สนมพนักงานนมัสการ เจ้านายผู้หญิงนั่งเหมือนที่เจ้านายผู้ชายนั่ง เจ้านาย
๔ พระองค์นั่งต่อที่ประทับ เจ้าจอมนั่งที่มหาดเล็กเมื่อเสด็จขึ้นเจ้าจอมลงรับ

ที่สถานฉนวน พระราชทานกระฐินแล้วพระราชทานเงิน เสด็จแต่วัน
ชุมพลขึ้นไปสี่ตะเกาะอ้อมลงทางนอก กระบวนเรือเก๋งที่รับวัดล่องมาทางใน
รับที่วัดนิเวศ เมื่อเสด็จถึงเสด็จขึ้นพระราชทานกระฐินโปรกให้องค์สวัสดิ
โสภณแจกเงินสัปบุรุษคนละสลึง เวลาเที่ยงเสด็จกลับล่องลงมาเข้าทางใน
โปรกให้กรมหมื่นนเรศจัดที่การเปรียญให้เจ้านายผู้หญิงภักเียบจีวรเมื่อเสด็จ
กลับแล้วเจ้านายผู้หญิงท่านกลับมาก่อนบ่ายโมงจึงไปเียบ

การวันหนึ่งในหลวงทรงพระภูษาม่วงคาครัฑประคตทรงฉลองพระองค์
เยียรบับสายสกายจุลจอมเกล้า เจ้านายข้างในนั่งเยียรบับเสื่อเยียรบับห่มตาด

๑ เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ธิดาเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค)

๒ ธิดาเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค)

เจ้าจอมหญิงเยียบับห่มตาก ข้าราชการข้างนำเสื่อเยียบับนั่งมวงคาครัดประ-
กต แต่เจ้านายผู้หญิงแก้แต่งตามธรรมเนียม

เวลาบ่าย ๒ โมงถ่ายพระรูปทูลกระหม่อมปราสาทอย่างใหญ่ } พระองค์
สนั่นหา }
สว่างวัฒนา } ทรงอย่างกลางองค์ละ ๑ รูป ๓ พระองค์อีกรูป ๑ บ่าย ๔ โมง
เสาวภา }
เล็ก

เวลายามเสกผ้าแล้วเสกพระราชดำเนินขึ้นฉนวนใน พระทำวัตรแล้ว
เทศกระฐินทานแล้วอนุโมทนา เวลา ๒ ยามเสกเสกกลับ

วันที่ ๔๐๐๒ วัน ๑^๒ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ ตุลาคม ๒๔๒๒)

วันนี้เวลาเช้า ๕ โมงทรงถ่ายพระบรมรูปแลถ่ายรูปข้างใน จนเวลา
พลบเลิก

วันนี้เดิมพระยามหามন্ত্রী กำหนดว่าจะแข่งเรือถวายโปรตให้เล็กไม่
ทอดพระเนตร

วันนี้เจ้าช่างไม้ทำงาน ๓ คนไปยังนกหลังวังผัดหมายประกาศ โปรต
เกล้าให้ลงพระราชอาญาโทษ ๒๐ แล้วคืนนายจวนไป

วันที่ ๔๐๐๓ วัน ๒^๓ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๓ โมงเสกทรงบาตร พระสงฆ์วัดนิเวศ ๔ วัดชุมพล ๑๑
วัดราชประดิษฐ ๔ เจ้าอธิการวัดต่าง ๆ ๖ รวม ๓๐ รูป เข้าประตุเหนือ

น้ำ ทรงที่พระที่นั่งเนินดินตรงตพาน รั้วที่ทรงบาตรแล้ว เลี้ยวเข้าใต้ตพาน ไปรับทูลกระหม่อมประสาททรงที่พระกระโจมไหม้แล้ว เลี้ยวกลับใต้ตพาน ใต้หอสูงคามไปรับที่พระองค์เจ้าสุนันทาแล้ว ต่อไปทอดกระดานที่เจ้าจอม แล้วต่อไปพระองค์เจ้าสุขุมลย์ แล้วที่เจ้าจอมแล้วเรือนจอมไหม้ทอด ต่อไป เจ้านายแล้วคามมารับจอมแพแล้วออก

เวลาเที่ยงเสด็จทอดพระเนตรการที่พระที่นั่งแล้วทรงวัดน้ำจืดโดยรี บ่าย ๒ โมงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งโสภณภควดี เสด็จล่องลงมาถึงกรุงเทพฯ บ่าย ๕ โมง

เวลากำเสด็จออกจุฑาภิเษกซึ่งยกวันนี้เช้า ๓ โมง ๑๕ นาที เวลา ๒ หุ่่มเสด็จเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงจุฑาภิเษกมัสการแลทรงศีลแล้ว กรมพระปวเรศพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยพระครูฐานาเปรียญ ที่ได้พระราชทานกรฐินไตรปิฎกมนตลงไตร ๔ หุ่่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๐๔ วัน ๓ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ ตุลาคม ๒๔๒๒)

๔ โมงเช้าเสด็จลงทรงบาตรแล้วเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม พระ-
ราชาคณะ พระครูฐานาเปรียญรับพระราชทานฉันทน์ส่วนหนึ่ง เข้าไปรับ
บิณฑบาตรสองส่วน พระฉันแล้วเสด็จขึ้น

เวลากลางวัน เจ้าพระยาภาณุวงศ์ เจ้าพระยามหินทร เผ่าถวายเป็น
แทนแลคอเรศปอนเคนเรื่องความบังทอง

เวลากำไม่ได้ออกจุฑาภิเษกไม่ได้เสด็จออกทรงธรรมพระที่นั่งอม-
รินทร วันนั้นเทศกระฐินทาน เวลา ๗ หุ่่มเสด็จลงทรงลอยพระประทีปตาม
จารีตขัตติยราชประเพณี เวลา ๘ หุ่่มเสด็จขึ้น

ลงยาของทุกละหม่อมฟ้า ๑ }
 วันนี้ได้รับสายสร้อยจุลจอมเกล้า } สายสภาย ๑
 ทองคำเปลว ๑ }

คอกไม้มีตราเพชรสำหรับผู้หญิง ๑ กับคอกไม้ผูกสายสร้อย ๖ คอก

วันที่ ๔๐๐๕ วัน ๔^{๓๕} ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๒๕ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จลงทรงบาตรแล้วเสด็จพระที่นั่งอนันตสมาคม
 พระราชาคณะพระครูธรรมาเปรียญ รับพระราชทานฉันทน์ส่วนหนึ่ง รับบิณฑบาต
 สองส่วนแล้วเสด็จขึ้น

กลางวัน ๆ นี้ไม่มีราชการอะไรเสด็จลงตำหนักทอดพระเนตรงาน
 เวลาค่ำโปรดให้พระเจ้าลูกยาเธอไปชักโคมไชย เวลาค่ำโปรดให้มี
 เทศนาจีวรทานที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๑ ไม่ได้เสด็จออก

เวลา ๗ โมงเสด็จเสด็จลงลอยพระประทีป เวลา ๘ โมงเสด็จขึ้น
 วันนี้ได้ยินข่าวว่ามีผู้วิวาทยิงหม่อมเจ้าเซมที่วังเจ้าฟ้าอิศราพงษ์

วันที่ ๔๐๐๖ วัน ๕^{๓๕} ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๓๐ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จลงทรงบาตรแล้วเสด็จขึ้น ท้ายไม่ทรงสบายมาแต่คืนนี้
 พระนาภีเพื่อพระเชลเมมากให้ง่วงไปไม่มีพระกำลัง

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกห้องน้ำเงิน มิสเตอร์ออเรกามิสเตอร์สตูกิ
 กงซูลอเมริกันที่สิงคโปร์เข้ามาเฝ้า แล้วถวายบังคมลาไป การที่เข้ามากรุงเทพฯ

๑ พระโอรสในสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ

นี้เดิมได้ข่าวว่ามาเที่ยวครั้นมาถึงจึงได้ความว่าพวกมิสชันนารีพ้องกงสุลไปขอให้เข้ามาตรวจ กับพวกมิสชันนารีว่าในกรุงนี้ไม่ต้องมีกงสุล สิงคโปร์ถามกรรมท่า ๆ ตอบสองข้อ ๆ หนึ่งให้มีผลประโยชน์ให้พอ ข้อหนึ่งให้เป็นคนดี ๆ

เวลาบ่าย ๕ โมงเสกเสกจวักพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงเปลี่ยนเครื่องพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต ซึ่งทรงเครื่องอย่างฤคภูมิหันทเสย ทรงเครื่องอย่างวสันตฤค แล้วโปรดให้เวียนเทียนแล้วเสกจกลับพระบรมมหาราชวัง

เวลาค่ำไม่ได้เสกจออกทรงธรรม โปรดให้มีเทศปฏิสังขรทานกัณฑ์หนึ่ง โคมไชยโปรดให้เจ้านายซัก

เวลา ๕ โมงเสกเสกจลงลอยพระประทีป เกือบ ๗ โมงขึ้น

วันที่ ๔๐๐๗ วัน ๖ ๖ ๒๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๓๑ ตุลาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปจัดการที่บ้านเจ้าคุณตำหนักเดิม ด้วยจะซักศพเข้าเมรุวันนี้

เวลาเช้า ๔ โมงเสกจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยโปรดให้เชิญพระบรมอัฐิพระอัฐิในพระบรมมหาราชวังออกมาแล้วทรงทอดผ้าสัปทกกาลานุการตามเคย แต่พระที่สัปทกนั้นพระราชอาคันพระกรุหวิเมืองทั้งนั้นแลโปรดให้รับพระราชทานฉันทก่อนด้วย เมื่อสัปทกทอดพระเนตรเห็นพระโกษฐพระอัฐิสมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์อดพระโกษฐบุบเข้าไป โล่เดียวได้ความว่าภูษามาลาที่เชิญทำตก โปรดให้ลงพระราชอาญา ๓๐ แล้วเสกจลง

- ๑ เจ้าคุณหญิงนุ่มเป็นธิดาสมเด็จพระเจ้าบรมมหาพิชัยญาติกับท่านผู้หญิงน้อยรับราชการฝ่ายในตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ ทรงตั้งเป็นเจ้าคุณ เรียกกันว่าเจ้าคุณตำหนักเดิม

ตำหนักแพทรวงเรือพระที่นั่งกราบขจรกรุง มีเรือตั่งคู่ ๑ แลเรือกระบวนนำ
หลังเสด็จไปประทับท่าฉนวนวัดพิไชยญาติเสด็จขึ้นประทับพลับพลานำเมรุ
โปรกให้เดินกระบวนแห่ศพเจ้าคุณตำหนักเดิม (หนุ่ม) ไปเข้าเวียนเมรุแล้ว
เจ้าพนักงานยกสฟัสน์แว่นฟ้าเสرج เสด็จทรงทอดผ้าไตรย ๑๐ ผ้าสบัง ๑๐๐
พระราชอาณพระกรุณานาบังสุกุลแลอนุโมทนาแล้วเสด็จกลับพระบรมมหา-
ราชวัง

เวลาบ่าย ๔ โมงกงซุลออกเตรียมเข้ามาเฝ้า แล้วกลับไป แล้วมิสเทอ
อาลบาสเทอเฝ้า

เวลาค่ำสมเด็จพระองค์น้อยเขียนหนังสือทูลเรื่องวิวาทที่วังเจ้าฟ้า
อิศราพงษ์ว่าพระองค์ทองแถมกับข้าของท่านไปเกิดวิวาทแล้วยิงเอาเจ้าเข็ม
ท้วย โปรกให้สมเด็จพระ พระยามหามนตรี ชำระ

วันที่ ๔๐๐๘ วัน ๗^๑ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เข้าไม่มีราชการอะไร ที่วังสมเด็จพระชำระความเรื่องยิงกันที่วัง
เจ้าฟ้าอิศราพงษ์ อ้ายทิพมหาทเล็กทูลกระหม่อมเป็นผู้ยิงชัตพระองค์ทองแถม
ได้ไปเชิญเสด็จมาชำระวันนี้

เตรียมจะเสด็จวัดพิไชยญาติ แล้วไม่เสด็จ แลไม่ได้ออกขุนนางท้วย.

วันที่ ๔๐๐๘ วัน ๑^๒ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

กลางวันไม่มีราชการอะไร

บ้าย ๔ โมงเศษพระยามหามนตรีสั่งคำให้การที่ชำระทูลเกล้าฯ ถวาย

บ้าย ๕ โมงเศษจงทำราชวรศิษย์ทรงเรือพระที่นั่งขจรกรุง แสดงพร้อม
ด้วยกระบวนนำ แลทามเสด็จไปวัดพิไชยญาติประทับในเมรุ ทรงทอดผ้าไตร
๒๐ สบง ๒๐๐ บังสุกุลเพราะเวลาเวลานี้ไม่ได้เสด็จแล้วพระราชทานเพลิงศพ
เจ้าคุณตำหนักเดิม แล้วเสด็จกลับมาประทับพลับพลา ทรงผักแกพระราช-
ทานเพลิงศพคุณกลั่นอาสมเ็จเจ้าพระยา โปรกให้องค์โสมเข้าไปใส่เตียร
ทรงโปรยแล้วเสด็จกลับพระบรมมหาราชวัง

ทัตสันเรื่องความพระองค์ทองแถม.

วันที่ ๔๐๑๐ วัน ๒๗ ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๓ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลากลางวันทรงถ่ายพระรูปทรงสายสร้อยจุลจอมเกล้ารูป ๑ พระองค์
สว่างวัฒนาทรงเทมยศราชจุลจอมเกล้าฯ พระรูปใหญ่ ๑ เล็ก ๑

เวลากลางวันกงสุลเยอรมันเข้ามาเฝ้าที่ห้องน้ำเงินถวายหนังสือฉบับ ๑

เวลาค่ำออกขุนนาง พระยาจำแสนนำ เจ้าพระยามหินทร แลพระยา
ไชยสุรินทร พระยาสมบัตยาธิบดี นายเสนห์ หลวงอุทธยาน หลวงทรง
ศักดิ์ หลวงพิไชยเสนา หลวงโยธาธิบดี นายทาคมทาดเล็ก ทูลลาไป
ราชการเมืองปราจีนแลบ่อทอง แต่พระยาไชยสุรินทรจะไปวัน ๑๒ ค่ำ

พระนรินทรอ่านบอกพระยาเสนานุชิตเมืองท้าวป่า ๓ ฉบับ ส่งเงินπί
จันทะท้าวป่า ตะกั่วทุ่งเสร็จจำนวน ฉบับ ๑ ขอลงเงินภาษีผลประโยชน์ปี
เถาะ ฉบับ ๑ ว่าละมุลแสง เรียกคนไม่ใคร่ได้ ขอให้พระศรีสกลไกรไป
ตั้งเปนเมือง

บอกพระยาบริรักษ์เมืองพังงา ฉบับ ๑ ส่งเงินขึ้นเงินหมื่นจำนวน ฉบับ
 ๑ ขอลดเงินภาษีผลประโยชน์ปีเถาะ ฉบับ ๑ จัดของมีผ้าต่าง ๆ ส่งมาถวาย
 บอกพระพลพยุหสงครามเมืองกระบี่ ปกาไสย ปากลาว ส่งส่วยฉบับ
 ๑ ส่งเงินค่านา ฉบับ ๑ ส่งเงินภาษีผลประโยชน์
 แล้วนำพระศรีสกลไกรเข้ามาเฝ้า.

วันที่ ๔๐๑๑ วัน ๓ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๔ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้ได้ข่าวว่า มิสเตอร์นิวมาน มิสเตอร์กุลต เอตราเซนไมคอลล
 เซนยอชไปให้สมเด็จเจ้าพระยา ๆ แต่งตัวเตรียมขอย่างไปอินเดีย รับ แล้ว
 กลับไป

วันนี้ไม่ได้เสด็จออกขุนนางพระยอกกลัฏพระบุบโพทรงพระดำเนินไม่
 ถนัด แลได้รับของพระยาภาส่งเข้ามา สตาเพชร ๑ สายสร้อยจุลจอมเกล้า
 ลงยา ๒ ทอง เปลา ๒ ดอกไม้ ๘.

วันที่ ๔๐๑๒ วัน ๔ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๕ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

กลางวัน พระยามนตรีเฝ้าถวายสัญญาตนกุไชนารชิตบุตรเจ้าพระยา
 ไทรยแล้วเจ้าคุณทหารเฝ้าถวายตราเซนไมคอลลเซนยอชของสมเด็จเจ้าพระยา
 ซึ่งนิวมานเอามาให้

พระราชทานเงินให้พระยานรรัตนไปซื้อทองใบหนัก ๕ รากา ๒๐

หน้าเงิน ๑๐๐
 กับพระราชทานรางวัลช่างทองทำเครื่องยศพระองค์เจ้าข้างใน
 ๓ สำหรับ ๑๕

ไม่ได้ออกขุนนางวันห้าว
 รับของพระยาภาณุสงมา หีบเครื่องแต่งตัว ๑ หีบทรงพระอักษร ๑ หีบ
 ปีกนก ๑

พระยาอาหารยิมที่บ้านนายเวทอาไศรย,

วันที่ ๔๐๑๓ วัน ๕ ๖ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๖ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้มีเทศมหาชาติ ทศภรณ์ได้เทศต่อเวลา ๔ โมงเช้าเพราะไม่มีใคร
 จุติเที่ยวด้วยไม่ตื่นพระประทม จึงไม่มีใครสั่ง แต่ที่จริงนั้นรับสั่งไว้กับข้างใน
 แล้ว ข้างในสั่งเผ่าที่ ๆ ไม่ได้ยินจึงไม่มีใครสั่ง ครั้นสายเจ้าเซ่งไปตามจึงได้
 ความ จึงได้สั่งให้เทศ เวลาเที่ยงตื่นพระประทม บ่ายโมงเสด็จออกกำลังเทศ
 ทานกัณฑ์ ประทับในพระฉากทรงบาฏูชีกับหลวงสารประเสริฐ โปรกให้เทศ
 ต่อไป ๆ ถึงกัณฑ์มหาธาต โปรกพระราชทานรางวัล ๑๐๐ นกกัณฑ์เทศจบ
 ยิงปืน เทศที่พระที่นั่งอมรินทร

วันนี้ได้รับรูปต่าง ๆ ที่ทรงถ่ายที่บางปิ่นบ้างที่กรุงเทพ บ้าง,

วันที่ ๔๐๑๔ วัน ๖ ๖ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๗ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้เข้าที่เข้าจนบ่าย ๒ โมงเสด็จขึ้นทนมุข เวลาบ่าย ๓ โมง จึงเสด็จ
 ออกพระที่นั่งอมรินทร เทศนาอริยสัจ พระธรรมไตรโลกวัชเชตุนพตถวาย

เทศนาทุกขสัง จบแล้ว พระเทพกระวีวัคสุทัศน์ถวายเทศนาสมุทัยสัง แล้ว
พระเทพมนีวัคอรุณเทศนามรรคสัง พระเทพโมฬีวัคบรมนิवासเทศนานิโรธสัง
เวลาย่ำค่ำจบเสด็จขึ้น.

วันที่ ๔๐๑๕ วัน ๗ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
๓๐
(๔ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้าไม่มีการอะไร บ่ายมีสเทอแลมเบิกช่างถ่ายรูปผ้า

เวลายามหนึ่ง ทรงฉลองพระองค์ทรงเครื่องราชอิศริยยศตรามมหาสุรา
ภรณ์เสด็จออกพระที่นั่งกุสุมิตมหาปราสาท โปรดให้พระสงฆ์สวดมนตเปนการ
พระราชพิธีฉัตรมงคล แต่เจ้านายไม่ได้ติดตรา โปรดให้สมเด็จพระ
ประกาศเพิ่มขึ้นอีกในปีน้า ๕ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๑๖ วัน ๑ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
๓๑
(๔ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จทรงฉลองพระองค์คัดเว เจ้านายข้าราชการ
เสื่อฟรอกโก๊ต เสด็จออกพระที่นั่งกุสุมิตมหาปราสาท โปรดให้ปฏิบัติพระสงฆ์
ซึ่งสวดมนตเวลาคืนนี้รับพระราชทานฉนั้น สำหรับแลของไทยทานของหลวง ๑
นอกนั้นแต่พระราชกุศลเกณฑ์เจ้าพระยาพระยาพระที่ ได้รับพระราชทานพาน
ทองแลโต๊ะทอง นำมาถวายพระสงฆ์ พระสงฆ์ฉนั้นแล้วถวายอนุโมทนาพระ-
พรลา พราหมณ์อ่านคุษฎีสังเวย แลเวียรเทียรสมโภชพระมหาเศวตฉัตรแล
เครื่องราชกกุธภัณฑ์โดยศตยิวาร แล้วทรงเจิมเครื่องราชกกุธภัณฑ์แล้ว
พราหมณ์จึงเจิม เวลาบ่ายโมงเสด็จขึ้น

เวลายามหนึ่งทรงอิฟนิงเตรสทรงเครื่องราชอิศริยยศข้างเผือกมหาวรา-
ภรณ์เสด็จพระที่นั่งไพศาล เจ้านายแต่งอิฟนิงเตรสติดตรา โปรกให้พระสงฆ
สวคมนท เวลา ๕ ห่มจบเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๑๗ วัน ๒ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเสด็จลงพระที่นั่งไพศาล โปรกให้ปฏิบัติพระสงฆ์ที่
สวคมนทวันนี้สำหรับเลี้ยงพระแลไทยทานของหลวง ๒ นอกนั้นของเจ้านายข้าง
ในทำตามรายที่แผ่พระราชกุศลแทน พระฉันแล้วอนุโมทนาถวายพระพรลาไป
พราหมอ่านกุญแจแลเวียรเทียรแลจุลเจิมเหมือนเวลาวานนี้แล้วเสด็จขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงเทมยศ
พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงษ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน
เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทสิ้นทุกกระทรวง คนที่เฝ้านั้นแต่งเทมยศแลติดตรา
เครื่องราชอิศริยยศตามที่ได้รับพระราชทานเสด็จประทับพระที่นั่งโอรนทรง
สปีชว่า “วันนี้เป็นวันกำหนดแจกตราจุลจอมเกล้า จะต้องแจกตราจุลจอม-
เกล้าก่อน แล้วทรงแจกตรา เจ้านายข้าราชการ (จะมีบาญชีชื่อต่อไป)
แล้วทรงสปีชพระราชทานตราเสนไ้มคอดเสนยอช สมเด็จเจ้าพระยาว่า ด้วย
กวีนทรยนิทมาก็ทรงยนิทก็ด้วยขอให้มีความเจริญ” แล้วพระราชทานสัญญาบัตร
แขก (จะมีบาญชีต่อไป) แล้วเสด็จไปพระที่นั่งสุทธัยสวรรย ทรงนมัสการบูชา
พระบรมรูปพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมราชวงษซึ่งเสด็จสวรรคตล่วงไปทั้ง ๔
รัชกาล พระบรมวงษานุวงษข้าราชการ ก็ไปถวายบังคมพร้อมกัน แล้ว
เสด็จขึ้น

เวลายามเสกเสกจออกพระที่นั่งอนันตสมาคมทรงอิฟนิงเกรส ทรง
เครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า เจ้านายเสด็จอิฟนิงเกรสติดตรา โปรคให้
พระสงฆ์สวดมนต์ เวลา ๕ ทุ่มจบเสด็จขึ้น

ผู้ที่รับพระราชทานตราจุลจอมเกล้าวันนี้ คือปฐมจุลจอมเกล้า กรม
หมื่นพิชิตปรีชากร ๑ ทูตียจุลจอมเกล้า พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคี ๑ พระ-
องค์เจ้าโสภณบัณฑิตย ๑ พระองค์เจ้าวัณณานาง ๑ พระองค์เจ้ายุคนธรี ๑
รวม ๔ ตติยจุลจอมเกล้า หม่อมเจ้าสวัสดิ์ในกรมขุนภูวไนย์ ๑ ประมุข
จุลจอมเกล้า พระยาราชวรานุกูลว่าที่เกษตรา (รอก) ๑ ทูตียจุลจอมเกล้า
พระยาไชยสุนทร (เจียม) ๑ พระยานรรัตน (โต) ๑ ตติยจุลจอมเกล้า
หลวงสุนทรเทศะ (เนตร) รับตระกูลพระยาสุรเสนา (ภู) ๑ นายสุนิตา
(ชัย) รับตระกูลพระโชฎีก (พุก) ๑ ตติยานุ หม่อมราชวงษ์วงบุตรเจ้าพนม
รับตระกูลกรมพระเทเวศ ๑ หม่อมราชวงษ์ไกล รับตระกูลพระองค์เจ้าชิต
เชื้อพงษ์ ๑

แขกที่รับสัญญาบัตร วัน ๒๑ ๑๒ คำนัน (๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

คือ ทนุกุไชนารชิตบุตรพระยาไทรย เป็นพระยาฤทธิสงครามเจ้าเมือง
ไทรย ๑ พระเกโสวรินทรเมืองไทรยเป็นพระยายุทธการโกศลผู้ทำนุบำรุง ๑
พระเสนินรงกฤทธิเมืองไทรยเป็นพระยาสุรพลพิพิธผู้ทำนุบำรุง ๑ ทนุกุชามิก
บุตรเจ้าพระยาไทรยเป็นพระเสนินรงกฤทธิรายมุดาเมืองไทร ๑ ทนุกุกาเซม

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ ทนราชสกุล โสภางค์

๒ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมขุนมรุพงศ์ศิริพัฒน์ ทนราชสกุล วัณณวงศ์

๓ พระโอรสพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทนราชสกุล ยุคนธรานนท์

๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๓ กรมขุนภูวไนย์นฤเบนทรธิบดี ทนราชสกุล สุปรรณ

๕ ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร (รอก กัลยาณมิตร)

๖ พระยาไชยสุนทร (เจียม เทพหัสดิน ณ อยุธยา)

๗ สกุล จาติกรัตน

๘ สกุล โชติกพภกณะ

บุตรเจ้าพระยาไทรเป็นพระชลสินธุสงครามไชย ๑ ทนกูปสาเป็นพระยาวิชิต
ภักดีเจ้าเมืองตานี ๑ พระพิพิธภักดีเป็นพระยาพิทักษ์ธรรมสุนทรผู้กำกับเมือง
ตานี ๑ ทนกูปสู่น้องพระยาตานีเป็นพระศรีบุรรัตนพินิจผู้ช่วย ๑ ทนกูกะเค
เป็นพระพิพิธภักดี ๑ นิเมาะเป็นพระยาพิพิธเสนาเจ้าเมืองยี่ริง ๑ ทูวันกะจิ
บุตรพระยายะลาเป็นพระไพรีพ่ายฤทธิ์ผู้ช่วย ๑ ทูวันโนะบุตรพระยาระเงะเป็น
พระศิริรัฐพิศาลผู้ช่วย ๑ นายมิ่งมหาดเล็กเป็นพระยาเพชรภิบาลเจ้าเมือง
หนองจิก ๑

วันที่ ๔๐๑๘ วัน ๓^๑ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๑ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเศษเสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม โปรดให้ปฏิบัติ
พระสงฆ์สวดมนต์ วันนี้นำรับแลไทยทานของหลวง ๑ นอกนั้นเจ้านาย
ข้างหน้าทำฉลองพระเดชพระคุณตามรายเกณฑ์ พระฉันแล้วอนุโมทนา
ถวายพระพรลากลับไป พราหมณ์อ่านคุษฎีแลเวียรเทียรแลจุลเจิมเหมือน
วานนี้ เวลาบ่ายโมง ๑ แสดงขึ้น

บ่ายเสด็จลงตรวจงานที่ตำหนัก คำไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๐๑๙ วัน ๔^๑ ๑๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันหลังมือเบี้ยวัสส โปรดให้เอาทองคำเมืองปราจิณ ๖ แห่ง ให้ไป
ตั้งสมโภชพร้อมด้วยเงินที่จะแจกเบี้ยหวัสส แลทองอื่นๆ ด้วย โปรดให้
เลี้ยงพระเสีก่อนด้วย

เวลาบ่ายโมงเศษจออก สมโภชเงินแล้วพระราชทานเบี้ยหวัดส พระ-
สมที่เปนขัตติยตระกูลแล้วพระราชทานเบี้ยหวัดส โหระ พรหม ช่างสิบหมู่
และอื่น ๆ ที่พระที่นั่งอมรินทรร แล้วเสด็จขึ้นแจกเบี้ยหวัดสข้างใน
ถ้าไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๐๒๐ วัน ๒๑ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงเสด็จลงที่ถ้ำรูปริมพระพิมานรัฐยา ถวายพระองค์สว่าง ทรง
แค้นครอนพรัดน ทรงเครื่องตาดเทมยศ แลถวายข้างในด้วย

วันที่ ๔๐๒๑ วัน ๖ ๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้เช้า พระยาภาณุกรวงษ จมื่นสราภย์ ซึ่งไปราชการเมืองลอนดอน
กลับมาด้วยเรือปากน้ำเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ

เวลาบ่าย ๑ โมงเศษจออกพระที่นั่งอมรินทรร กรมทำน้าพระยาภาณุกรวงษ
จมื่นสราภย์เข้าเฝ้า แล้วแจกเบี้ยหวัดข้าราชการ แล้วเสด็จขึ้นแจกเบี้ยหวัด
ข้างใน พระราชทานเงินเพิ่มเจ้านายผู้หญิงในพระบรมมหาราชวัง แล
พระราชวังบวรที่สมโภชเดือน สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอแลพระเจ้าลูกเธอที่
โสภณ ๒ พระองค์ คิตรวมเงินแล้วพระราชทานเพิ่มอีกสามส่วน เจ้านาย

วังนำแจกทุก ๆ ละ $\frac{3}{4}$ ด้วย

เวลาบ่ายโปรดให้พระยาภาณุเข้ามาเฝ้าข้างใน เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ
ออกห้องน้ำเงินกงซูลอเมริกันเฝ้า แล้วกราบถวายบังคมลาไป

๑ จมื่นสราภย์สฤตการต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต)

วันที่ ๔๐๒๒ วัน ๗๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย แสดงออกพระที่นั่งอมรินทรร แยกเบี้ยหวัดข้าราชการ แล้ว
แสดง^๑ขึ้น

เวลาบ่าย ๔ โมงแสดงออกห้องน้ำเงินพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร
กรมทำนํามิสเทศฮิสเทศเปนเสร็จเมืองลอนดอนเข้าเฝ้า แล้วกราบถวายบังคม
ลาไป

ถ้าไม่มีการอะไร

วันที่ ๔๐๒๓ วัน ๑๑๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงเจ้าพระยาภาณุวงษ เฝ้าทรงปลุกษาราชการเรื่องพระปรีชา
ให้ท่านเปนผู้ความเรียงคำปลุกษาโทษแล้วแสดงออกพระที่นั่งอมรินทรร แยก
เบี้ยหวัด แล้วแสดง^๑ขึ้น

บ่ายสมเด็จพระยาเฝ้าปลุกษาราชการเรื่องเมืองตรัง แล้วทรง
ปลุกษาเรื่องความพระปรีชา ทกลงเปนให้เจ้าพระยามหินธรี เจ้าพระยาศรี
พิพัฒน์^๒ พระยาราชวรานุกูลเป็นผู้เรียง เจ้าพระยาภาณุวงษเป็นผู้ตรวจ

เวลาค่ำไม่มีอะไร

๑ เพิ่ง เพ็ญกุล

๒ แพ บุนนาค

๓ ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร (รอก กัลยาณมิตร)

๔ ท้วม บุนนาค

วันที่ ๔๐๒๔ วัน ๒๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

เวลาบ่ายเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรรูปโรคให้แจกเบี้ยหวัด แล้ว
เสด็จออกทรงงานวัดพระแก้ว
วันนั้นน้ำท่วมในวัง สัก ๖ นิ้วตามถนนเพื่องนครก็ท่วมด้วย
ร่างประกาศพระยาราชเป็นเจ้าพระยาพลเทพด้วย

วันที่ ๔๐๒๕ วัน ๔ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

เวลาค่ำออกขุนนาง พระยาศรีอานบอเมืองพระตะบองฉบับ ๑ เมือง
เสียมราฐ ฉบับ ๑ ถวายพระราชกุศลทำการเฉลิมพระชนมพรรษา พระยา
พิพัฒน์ อานบอเมืองสมุทรสาครส่งผู้ร้าย เมืองสมุทรสงครามส่งเงินปีจีน
สมเด็จพระองค์น้อยว่าด้วยกับต้นลอพัตส์ขอเงินล่วงหน้าไปเซอร์เว

วันที่ ๔๐๒๖ วัน ๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

ไม่มีราชการอะไร เจ้าพระยามหินทรแผ่เรื่องจะเรียงคำปรึกษา

วันที่ ๔๐๒๗ วัน ๖ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒)

เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จทรงฉลองพระองค์ฟรอกโก๊ตทหาร ทรงสถานพ-
รตน์เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรรูปโรคประทับพระที่นั่งโทรน พร้อมด้วยพระ-

บรมวงษานุวงษข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระ-
บาทถ้วนทุกกระทรวง พระศรีสุนทรนุ่ลงลายพันขาวสรวมเสื่อครุยก้านประกาศ
ด้วยทรงพระราชดำริห์ที่จะตั้งพระยาราชวรานุกูลเป็นเจ้าพระยาพลเทพที่
เกษตราธิบดี จบแล้วมีพระบรมราชโองการให้หาพระยาราชวรานุกูลที่
เกษตราธิบดี (รอด) เข้าไปนํ้าพระที่นั่งโปรตให้หันหน้าหาทิศเกษ คือทิศอุดร
พระราชทานนํ้าสังข์ขอตราบัตรแล้วหันหน้าเข้าไปรับพระราชทานหิรัญบัตร
เวลานั้นพราหมณ์เป่าสังข์ด้วย แล้วพระราชทานแหวนมรกต กับพานทอง
ตำแหน่งพลเทพ หีบหมากลงยาตราพระพลเทพถือได้ แล้วกลับออกไปรับ
นํ้าสังข์พราหมณ์ แล้วพระราชทานสัญญาบัตรให้พระยามนตรีว่าที่พระยาสุร
เสนา ๑ จมื่นสรวนัยเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ๑ แล้วพระราชทานตรา
นพรัตนราชวรารณแก่กรมหลวงวรศักดิ์ทาศาลี ๑ แลพระราชทานตรา
เยอรมันชั้นที่ ๒ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าเอมเปอโรเยอรมนีทรงยินดีประทาน
พระยาภาณุฯ ถวายให้พระราชทานเป็นมงคล แลพระนายไวยด้วยพระนาย
ไวยนั้นได้ชั้นที่ ๓ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษเสด็จขึ้น

แล้วเจ้าพระยาภาณุวงษ เจ้าพระยามหินทร เฝ้าถวายร่างพระกระทุ
ถามพระยากระสาปณ์ พระปรีชา พระนายศรี หลวงพินิจ ทรงแก้ไขบ้าง
แล้วกลับไป

วันที่ ๔๐๒๘ วัน ๖๖๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑^{๑๒}
(๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่งเสด็จออกอออฟฟิศเจ้าพระยามหินทร พระยามหา-
มนตรีเฝ้าถวายคำปรึกษาซึ่งเรียกพระยาไกรศรีไปเรียงที่บ้านแยกมา ๒ ฉบับ

๑ รอด กัลยาณมิตร ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยารัตนบดินทร์

๒ ต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต)

๓ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ก็นราชนกุล อรุณวงศ์

เรื่องฆ่าอ้ายเกิดกับเอาเงินทั้งห้าฉบับ ๑ เรื่องฉ้อฉบับ ๑ กับของเจ้าพระยา
ภาณุวงษ์แก่นับ ๑ โปรดให้เรียงทั้ง ๒ ฉบับรวมกัน แล้วพระยามหามนตรี
เข้ามาเฝ้าทูลว่าสมเด็จกรมพระท่านขอให้ยกที่เจ้าพระยาภาณุวงษ์แซกเรื่องขบถ
เสียจะเป็นช่องต่อไป แล้วไม่มีประเด็นด้วย โปรดให้ว่าโทษหมดทุกคน

วันนี้สมเด็จพระองค์น้อยประชวรไข้จับ.

วันที่ ๔๐๒๙ วัน ๗^{ตัว} ๑ ถ้ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๒ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๓ โมง ละครการประชุมที่เก๋งวรสภาพิรมย์ เจ้าพระยา
มหินทรสั่งให้ตำหรวจไปตามตัวจมีนราชามาตยมาแล้วสั่งให้ไปเอาตัวสุน
ภรรยาพระปรีชาแล้วให้บอกให้พระยากระสาปน์มาด้วยจะได้มาฟังความ ให้
จมีนทิพเสนาไปด้วยอีกคนหนึ่ง เวลาเช้า ๕ โมงได้ตัวสุนแลพระยากระสาปนา
ทั้ง ๒ คน เจ้าหมื่นศรีกับหลวงพินิตบุตร ๒ คนนั้นเดิมคิดว่าพ่อมาลูกจะตาม
มาด้วย ก็ไม่เหนมาจึงสั่งให้จมีนราชามาตยไปตามอีก เวลาเที่ยงเสศได้ตัวมา
เมื่อมาพร้อมกันแล้ว พระยามหามนตรี พระยารองเมือง ถามพระยา
กระสาปน์ พระยาศรีถามเจ้าหมื่นศรี พระสุริยภักดีถามหลวงพินิจ ถามแล้ว
พระยามหามนตรี ก็ถวายทรงสั่งให้ถอดจากที่ แลให้ลงพระราชาญาจำ
อึ่งนายสรพลถวายพระอาการสมเด็จพระองค์น้อยทรงจับพระอาการมาก
เวลา ๕ โมงเสศเสดจพระราชดำเนินออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม เสดจวัง
สราญรมย์กรุหนึ่งเสดจกลับยามหนึ่ง เจ้าพระยามหินทร พระยามหามนตรี
เฝ้าถวายคำลูกขุนเรื่องพระปรีชาสำอาง โปรดให้ทำโทษตามคำลูกขุน ให้เอา
ไปประหารชีวิตที่เมืองปราจีนด้วย

สมเด็จพระเจ้าให้พระอินทรเทพไปรักษาที่บ้าน พระยามหามนตรี
จัดตำรวจทหารไปรักษาด้วย

เวลายามหนึ่งสั่งให้จำอ้ายสาออง ปรีชา ๕ ประการเต็มที่ เวลา ๓
ยาม เจ้าพระยามหินทร พระยามหามนตรี พระยารองเมือง แลนายพธำมรงค์
ทหารเอาตัวอ้ายสาอองไปออกประตูต้นพิศาล แลประตูสุนทรทิศ มาไปออก
ประตูลงท่าพระ ลงเรือหาญหักศัตรู เวลาถึงบ้นออกเรือหาญหักศัตรู ต่อสู้
ไฟรี ทั้ง ๒ ลำ กับเรือราชสีห์ลำ ๑ ผู้ที่ไปนั้น เจ้าพระยามหินทร พระยา
รองเมือง พระพิเรนทรเทพ จมื่นวิไชยยุทธ พระศักดิ์เสนี หลวงสุริยามาตย
นายพธำมรงค์ ตำรวจ ทหาร มาก เมื่อลงเรือ เจ้าพระยามหินทร พระยา
รองเมืองชักดาบด้วย.

วันที่ ๔๐๓๐ วัน ๑ ๖ ๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้เจ้าพระยาพลเทพ พระยาราชภักดี ลงไปตรวจบ้านพวกนักโทษ
แลแถบเครื่องยศมาคืน แล้วปิดห้องตีตราไว้

เวลาเช้า ๔ โมงเกิดเพลิงลุกขึ้นนี้ตำหนักเจ้าจอมมารคาแพ เปนแต่
คว้นออกมาที่หน้าต่าง แสดงผู้ชายเข้าไปค้นได้ความว่าดอกไม้เพลิงที่กบ
นำต่งนำหน้าต่างทั้งหีบผ้าไว้ ห้องลั่นกุนแจริมห้องเจ้าจอมโหม่นนำต่งนั้นปิด
ไม่มีค แดกส่องเข้าไปจึงเป็นไฟลุกขึ้นไหม้ดอกไม้แล้วก็ดับ เปนแต่ช่องกบ
เตรียมไปเท่านั้น

คำวันนี้ไม่ได้ออนขุนนาง แสดงวังสระอูนมัย เยี่ยมประชวนสมเด็จ
กรมหลวงพระองค์น้อย เวลาเกือบ ๗ ทุ่มแสดงขึ้นทางอนันตสมาคม

ได้ความว่าสมเด็จพระองค์ใหญ่ประชวนไข้ที่พระเนตร.

วันที่ ๔๐๓๑ วัน ๒^๑ ๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้ได้ทราบว่าคุณสุริยภักดิ์ ให้ผู้คุมเสีย ๒๐ ถ้วยปล่อยให้ นาย
แจ่มเรียกไปส่งนาฬิกาที่แหวนเพชร แต่ไม่ทันส่ง

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง มหาศไทยอ่านบอกกรงเกล้ารายงานน้ำฝนต้น
เขาราช ๖ น้ำน้อยกว่าปีเถาะก่อน ๑๐) สอก เข้านาท่ง เกวียนละ ๕/๒

บัก ๖/๒ บอกเมืองสุพรรณส่งเงินปีจีน เงิน ๑๗/๓๒๒ บอกเมืองนครนายก ๔/๑๒

พระยาพิพัฒน์อ่านบอกพระยาชลบุรีส่งเงินปีจีน ๘๐๐ เงิน ๔๐/๒

ค่ำเสด็จไปเยี่ยมสมเด็จพระองค์น้อย เสด็จกลับ ๒ ยาม

วันนี้ที่เมืองปราจีนประหารชีวิต อ้ายสำออง ปรีชา.

วันที่ ๔๐๓๒ วัน ๓^๑ ๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

ค่ำไม่ได้ออกขุนนาง ทรงส่งพระยานรรัตนให้ดูแลการโรงกระสาปน์
โรงแก๊ส โรงสูบน้ำ

พระยามหามนตรีถวายบาญชี เมีย ทาษ โหมตกระสาปน์ กับทาษ
และภรรยานายแจ่มออกความว่า นายเจิมศรีสรรักษ์ฝากของฝากเงินมิตชิก
ไว้

เจ้าพระยาพลเทพสั่งให้พระอินทรเทพเอาทหารไปรักษาเรือไฟไว้.

วันที่ ๔๐๓๓ วัน ๔^{๓๓} ๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

กลางวันพระยามหามนตรีเฝ้า ทูลทวยเรื่องเมียนายแจลล์ออกมาว่า
นายโหมค นายแจลล์ นายเจิม ฝากเงินมิสซิกไว้ ๔๐๐๐ ชั่ง

คำออกขุนนาง มหาศไทยอ่านศุภอักษรเมืองน่าน ว่ามีศุภอักษรขึ้นไป
ให้เจ้าอนันตวรฤทธิเดช ลงมารับเครื่องยศนี้ยังป่วยอยู่ลงมาไม่ได้ เมื่อหาย
จึงจะลงมากับว่าทวยราชการเมืองเชียงใหม่ที่ราชวงษเชียงราย น้อยคำเจียง
กลับลงมา กับส่งแผนที่อังวะมาถวาย กับขอปืนหามเล่นไว้ใช้สำหรับเมือง
๑๐๐ บอกกับจันทเทศด้วย รับสั่งว่าขอมากนักให้จัดให้แต่กอง

กระลาโหม อ่านบอกเมืองกาญจนบุรี บอกเรื่องคนเข้ารีตยงเงินที่เมือง
กาญจนบุรียงด้วยลูกปรายจะเอาตัวมาชำระ บาดหลวงขัดไว้ ทั้งขุนนาง ๔ คน.

วันที่ ๔๐๓๔ วัน ๕^{๓๔} ๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้เจ้าพระยามหินทรกับข้าราชการกลับมาแต่เมืองปราจีน เจ้าพระยา
มหินทรเข้ามาเฝ้า

เวลาคำออกขุนนาง มหาศไทยอ่านบอกเมืองสระบุรีขอที่ผูกพัทธสีมา
วัดบ้านหนองนาก ๑ วัดบ้านหนองผักชี ๑

กรมทำอ่านบอกเมืองสมุทรปราการ บอกส่งเงินปีขึ้นครั้งหนึ่ง

เงิน ๕๔๐ คน เงิน $\frac{๒๗}{+}$

๑๑๗

วันที่ ๔๐๓๕ วัน ๖^๕ ๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

วันนี้ไม่มีราชการอะไร เสด็จทอดพระเนตรงานวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม.

วันที่ ๔๐๓๖ วัน ๗^๑ ๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

ไม่ได้ออกขุนนาง กลางวันจมนิวไชยยุทธถวายรูปอ้ายสำออง
ส่งพระกระหู่ แลคำปรึกษาให้อาลباسเตอแก้ลงพิมพ์.

วันที่ ๔๐๓๗ วัน ๑^๒ ๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓๐ พฤศจิกายน ๒๔๒๒)

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง มหาศไทยอ่านบอกเมืองนครราชสีมา ส่งเงิน
ค่านาเมืองรัตนบุรี ที่หลวงปลัดมาส่ง $\frac{๑๑}{+}$ กับค้าง ราชบุตรเร่งได้ $\frac{๓}{+}$ รวม
 $\frac{๑๔}{+}$ จำนวนปีขุนสัปตศก จะเร่งต่อไปก็ลงมากกรุงเทพ ฯ เสีย ได้แต่งกรม
การคุมลงมาส่งพร้อมกันกับบาญชีทรัพย์สินของพระศรีนครไชยที่ตาย ฉบับ ๑
กรุงเก่าบอกหลวงอภัยเพชรบ้านปากไห้ ขอให้ผูกพัทธสีมาวัดโบสถ์ ออกข้าง
ละ ๕ ศอก.

วันที่ ๔๐๓๘ วัน ๒๖๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวัน เจ้าพระยามหิธร พระยามหามนตรี เฝ้า
เวลาออกขุนนาง มหาไทย์อ่านบอกกรุงเก่า น้ำลตตั้งแต่วัน ๖ ค่ำ
จนวัน ๖ ค่ำลต ๖ คีบแล้วกลับขึ้น ฝนตกมาวัน ๑ อีกน้ำ ๑ รวมทั้งครึ่ง
ก่อน ๕ คีบ เป็นลต ๑๕ วันคืบกึ่งนิ้ว.

วันที่ ๔๐๓๙ วัน ๓๖๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒ ธันวาคม ๒๔๒๒)

วันนี้พระราชบุตรของเจ้าจอมมารดาทับทิมประสูติ เวลาเช้า ๓ โมง
๓๓ นาที
คำไม่ได้ออกขุนนาง.

วันที่ ๔๐๔๐ วัน ๔๖๑ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓ ธันวาคม ๒๔๒๒)

พระยามหามนตรีเฝ้าถวายคำให้การ จิน ชม เรื่องพระปรีชารักกับ
แฟนที่ปราจีนกับพี่น้องเข้าน

เวลาออกขุนนาง

พระนรินทรอ่านบอกพระอมร ส่งต้นหนังสือพระยาปลัดสืบไถ้ความว่า
ผู้ร้ายซึ่งฆ่าพระศกกาตุลยฤทธินั้น หนีไปเมืองไหน ได้มีหนังสือไปถึงพระ-

กระษेत्रไทรยสกลบุรินทร์ให้ช่วยจับ จับได้ ๒ คนยังหนีไปเกาะหมาก ๒ คน
ได้มีหนังสือถึงกงสุลเกาะหมากให้ชอว์กัปคอเวนเมนต์ให้จับส่ง พระอมระ
ออกจากเมืองตรังไปปลิดชำระผู้ร้าย.

วันที่ ๔๐๔๑ วัน ๕^๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๔ ธันวาคม ๒๔๒๒)

พระยามหามนตรีเฝ้า ถวายคำให้การว่าพระยากระสาปน์ลุแก่โทษ
บายสมโภช ๓ วันพระองค์เจ้าซึ่งประสูตวัน ๓^๑๑ ค่ำ ไม่ได้ออก
ขุนนาง

วันที่ ๔๐๔๒ วัน ๖^๑๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๕ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงมิสเตอร์เควิชั่นภามิสซิกเกิ้ลเมียงกงซูลอเมริกัน เฝ้า
ห้องนำเงิน

พระยามหามนตรีเฝ้า ทูลถวายไปบ้านเจ้าพระยาภาณุวงษ์ พระยาราช
สงครามถวายอย่างปราสาทพระบรมรูปเปน ๕ ยอด^๒ มุกหน้า ๗ ห้อง หลัง
๕ ห้อง รวม ๔ วา

ออกขุนนางไม่มีราชการไร พระนรินทร์ทูลขอกำหนดให้พวกเมือง
ไทรยปลิด สกุนเฝ้าทูลลา

๑ กร หงษกุล

๒ พระที่นั่งคีรัลยัมหาปราสาท

วันที่ ๔๐๔๓ วัน ๗^๑ ๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๖ ธันวาคม ๒๔๒๒)

วันเวลาบ่าย ๔ โมงกงซุลเยอรมัน ภาแบรอนกอซมิตสิเกรตารีลิ-
เคชันที่เมืองยิปัน เฝ้าที่ห้องน้ำเงิน

เสด็จลงช่วยจัดการทำหนักกรมสมเด็จพระสุทธารัตนราชประยูร

วันที่ ๔๐๔๔ วัน ๑^๑ ๑ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๗ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๓ โมงเสด็จลง ไปช่วยจัดการที่ทำหนักกรมสมเด็จพระสุทธา-
รัตนแล้ว เสด็จขึ้นประทับออฟฟิศกรุหนึ่ง

เวลาทุ่มเสด็จเสทงทรงฉลองพระองค์อิฟนิ่งเกรสทรงสายสกายวราภรณ์
เสด็จลงไปช่วยงานทำบุญวันประสูติกรมสมเด็จพระสุทธารัตน เจ้านายเฝ้า
พร้อมกัน ประทับตรัสกับสมเด็จกรมพระ ฯ ถวายบอกเมืองพระตะบอง
ตอบตราพระราชสีห์น้อยของท่าน เรื่องพม่าไปซุกพลอยว่าบ่อพลอยอยู่ในป่า
กระวาก คนที่ไหนซุกพลอยเกิดขึ้นแต่เดือน ๓ ปีกลายนี้ พระยาภรรณี
ได้แต่งคนไปเก็บภาษีได้ ๒ ปีเงิน ๒๐๐๐ เศศ เก็บคนละ ๒ บาท แล้วหา
ฎาเข้ามาที่พระยาศรีว่าเงินนี้ จะส่งเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายแต่จะซื้อทองญวน
มาตีฎาส่งตัวเงินตี ส่งตัวอย่างพลอยกับแผนที่เข้ามาด้วย

แล้วเสด็จขึ้นทอศพระเนตรลกร เวลา ๗ ทุ่มเสด็จขึ้น

๑ ต่อมาได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาภรรณีธรรมนิทร์ (เยี่ย อภังวงศ์)

วันที่ ๔๐๔๕ วัน ๒ ๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๘ ธันวาคม ๒๔๒๒)

วันนี้เช้า เลี้ยงพระที่ตำหนักกรมสมเด็จพระสุคราติ ไม่ได้เสด็จ
เมื่อคืนนี้บันทมไม่ใคร่จะหลับสนิท ปวดพระยอก บันทมหลับต่อเช้า
เวลาบ่าย ๒ โมงบันทมตื่น เวลาบ่าย ๕ โมงเสด็จออกประทับออฟฟิศ เวลา
ย่ำค่ำเสด็จขึ้น

ทรงเครื่องอภินิหารเสด็จทรงตรวจตราจุลจอมเกล้า เสด็จพระตำหนักทูล
กระหม่อมปราสาทรสกับสมเด็จเจ้าพระยาจนเวลา ๒ ทุ่มเสด็จไปตรัสกับเสด็จ
ที่วัด แล้วเสด็จขึ้นทอกระเนตรลคร เวลา ๗ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๔๖ วัน ๓ ๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๙ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมง เป็นเวลาตรงครบ ๒๔ รัชชาพระชันษากรมสมเด็จ
พระสุคราติครบ ๖๑ รอบ เสด็จเข้าที่สรงน้ำพระพุทธรมณฑลแล้วเสด็จพระ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ได้เสด็จลง ประชวรพระยอก โปรดให้เจ้า-
จอมมารดาแพ เชิญพระราชหัตถ์ไปกับกล่องพระราชทานกรมสมเด็จพระสุครา
ติ

เดิมจะเสด็จออกให้แขกเมือง เมืองไทย ปลิด สุนทูลาแล้ว
บอกเลิกด้วยประชวรพระยอก

วันที่ ๔๐๔๗ วัน ๔ ๑ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เจ้าพระยาภาณุวงศ์เฝ้ากับพระยามหามุนี ทรงท้วงเรื่องจะชำระด้วย
การทำเงิน แลถวายคำปรึกษาโทษนายโหมต นายเจิม นายแจ่ม

๑๒๒

วันที่ ๔๐๔๘ วัน ๕^๑ ๑ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ ธันวาคม ๒๔๒๒)

สมเด็จพระองค์น้อยถวายรูปท่านกับหม่อม
พระยามหามนตรีเฝ้าถวายคำปรึกษาอีก
มีเรื่องราวหม่อมเจ้า ฉัตร จิตร น้อย อรุณ เม้า ขอทำสพเจ้า-
พระญาณวราภรณ์

วันที่ ๔๐๔๙ วัน ๖^๑ ๑ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๒ ธันวาคม ๒๔๒๒)

ไม่มีราชการ วันพระ
มิสเทอคาทอลิกขอจ่านำที่

วันที่ ๔๐๕๐ วัน ๗^๑ ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายพระยามหามนตรีเข้าไปเฝ้า
พระไชยยศเฝ้าถวายแทนเงินตัวอย่าง พระราชทานพระองค์เทวัญศักดิ์
แทนเงินรับโรงกระสาปน์

วันที่ ๔๐๕๑ วัน ๑^๒ ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ ธันวาคม ๒๔๒๒)

พระยารัตนโกษาถวายตัวอย่างพัก พระองค์สายถวายหนังสือฉบับ
เวลาบ่าย ๔ โมงเสกเสกจออกพระที่นั่งอมรินทร พร้อมด้วยพระบรม

วงษานวงษ์ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทถ้วนทุกกระทรวง
กรมพระกลาโหมนำ พระยาไทรยแลญาติพี่น้องศรีทวันกรมการเมืองไทรบุรี
เมืองปลิศ เมืองสตุน เฝ้ากราบถวายบังคมลาไปบ้านเมือง พระราชปฏิบัติ
สันทนพอกควรแล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๕๒ วัน ๒๖๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวันพระยานรรัตนถวายผอบพานรอง ทองคำลงยาราชาวดี
สำหรับทรงพระรูปสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอริยาลงกรณ์

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกห้องน้ำเงิน กรมท่าหน้า เมเยอสตุเอกกับ
ลูกสาวเฝ้าทูลลากลับไปบ้านเมือง พระราชทานพัดคำมั่วเขียนเรื่องอิเหนา
บุตรสาวเล่มหนึ่ง แล้วเสด็จขึ้น

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง มหาทไทยอ่านบอกเมืองประจิดน รายงาน
น้ำฝนต้นเข้าน้ำท่วมมากกว่าปีชานเดือน ๑๒ คอก ๔ นิ้ว ลง ๖๒ ค่ำ เข้า
บริบูรณ์

เมืองสุพรรณ ขอเจ้าอธิการพวงเปนพระครูพลเมธจารย์เจ้าคนต่อไป
กลาโหมอ่านบอกเมืองเพชรบุรีส่งเงินปีจีน

กรมท่าอ่านบอกเมืองนครไชยศรีส่งเงินปีจีน เงิน $\frac{๓๐}{+}$ รวมเก่าใหม่

๘๐
+

พระราชทานสัญญาบัตร หลวงสุริยามาศย เปนพระยาอุไทยมนตรี
เจ้าเมืองปราจีนบุรี

วันที่ ๔๐๕๓ วัน ๓^๕ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวันเจ้าพระยามหินทรศักดา ขอเรือไฟแลคอนออกไปทำแผนที่
เมืองปราจีนบุรี

เมื่อเวลา ๒ หุ้มเสดจออกขุนนาง กระลาโหมอำเภอบอกเมืองทกั่วป่า
ขอสพพระอิศราธิไชยไปเฝ้าเมืองทกั่วป่า พร้อมด้วยญาติพี่น้องขอสินาน่าเพลิง
ท่วย โปรคนุญาติ

วันที่ ๔๐๕๔ วัน ๔^๕ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายพระยานรรัตนราชมานพมโรรสหลังสิดาทอง
เวลาค่ำเสดจออกขุนนาง พระยารักษ์ทูลลาเข้าพิธีตรียัมปวาย พระ-
อินทรเทพทูลลาไปราชบุรีกับเจ้าจอมมารดาแพ

วันที่ ๔๐๕๕ วัน ๕^๖ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าศรีวิไลลักษณ์ พระองค์เจ้า
สุวภัทร พระองค์เจ้าบันฑูรพรรณ เจ้าจอมมารดาแพ ลงทรงเรือปีกนก
เหลื่องลำ ๑ เรือบศศรีชมภูลำ ๑ เรือไฟพระยาประภาลำเล็ก ๒ ลำลาก ไป
เมืองราชบุรี

เวลากลางวัน เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์เฝ้า เวลาเย็นวังน้ำกัลป์มาจากทะเล
มาเฝ้า รับสั่งถามทูลไปว่าถึงเกาะเสมตนอก

เวลาค่ำออกขุนนาง เมืองนนทบอผู้ร้ายปล้นยังสืบไม่ได้

๑๒๕

วันที่ ๔๐๕๖ วัน ๖^๗ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ ธันวาคม ๒๔๒๒)

วันนี้เช้า ๓ โมงแห่พระยาอนุรักษไปทำพิธีตรียาพวาย

เวลาค่ำออกขุนนาง มหาศไทยอ่านบอกเมืองสุพรรณขอที่วิสุงคามสีมา

วัด ๑

วันที่ ๔๐๕๗ วัน ๗^๘ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ ธันวาคม ๒๔๒๒)

ทรงเครื่องใหญ่ ไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๐๕๘ วัน ๑^๙ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้าเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรรูปปฏิบัติพระสงฆ์รับพระราชทาน
ฉันขนมเบื้อง ตามฤกษ์คือ พิธีสัทธิศกกาล เกณฑ์ช่างในทำขนมเบื้อง

เวลาบ่ายเสด็จออกพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ทอดพระเนตรแห่ชิงช้า
พระยาอนุรักษแล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๕๙ วัน ๒^{๑๐} ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๒ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร กรมทำนำ
มิตเตอกอบเกกขชุลเคนมากเผ้าคีนเอกษกวาเตอ กงชุลโปรตุเกสมาเผ้าท้วย

เวลาค่ำออกขุนนาง กรมทำอ่านบอกเมืองนนทบุรีรายย่องเข้าไปฆ่า
เจ้าทรัพย์ตายสืบไม่ได้ตัว

วันที่ ๔๐๖๐ วัน ๓ ๑๒ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๓ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย กรมขุนเจริญ พระยาราชสงคราม เข้ามาเฝ้าแล้วเสด็จ
ออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทอดพระเนตรงานวัดแล้วเสด็จกลับ

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนาง เมืองฉะเชิงเทราบอกรายงานนำฝันทันเข้าว่า
น้ำลกรวไหลคลองที่ขุดใหม่

กระลาโหมอ่านบอกเมืองกาญจนบุรีส่งเงินค่านา

วันที่ ๔๐๖๑ วัน ๔ ๑๒ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย พระยาวิเศษสงครามกับพวกฝรั่งเข้ารีต เฝ้าถวายของ
กฤตสมัคเต

พระยามหามন্ত্রীเฝ้ารับคำปรึกษาเรื่องอ้ายเอี่ยม กับรับร่างคำปรึกษา
โทษ นายโหมก เจริญ แฉล้ม

สมเด็จพระหลวงจักรพรรดิ เฝ้าเรื่องวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เมื่อเวลา ๒ หุ้ม เสด็จออกขุนนาง มหาศไทยอ่านบอกกรุงเก่า ราย-
งานนำฝันทันเข้า

เมืองโคราชบอกขอพระภักดีนุชิตเป็น พระพรหมยกะบัตรเมืองนคร-
ราชสีมา เดือนนี้จะลงมาขอให้ว่าการไปก่อน

๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๓ กรมขุนเจริญผลพูลสวัสดิ์ ต้นราชสกุล ชมพูนุท

๒ กร หงสกุล

๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ เจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์

๑๒๗

วันที่ ๔๐๖๒ วัน ๕^๓ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย พระยามหาเทพเฝ้าถวายเรื่องความผู้ร้าย
ออกขุนนางเวลาค่ำไม่มีราชการอะไร
วันนี้เรืออังกฤษเข้ามา.

วันที่ ๔๐๖๓ วัน ๖^๓ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย พระยามหามนตรีเฝ้า ทรงเรื่องคำปรึกษาโทษนายโหมก
เจิม แฉล้ม
พระราชทานร่างคำปรึกษาไปให้ปรึกษาเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ว่าถ้าเห็น
ดีเป็นใช้ได้
ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร
จมีนราชนาบาลขอรับพระราชทานซื้อที่หลวงตำบลวัดสามจีน.

วันที่ ๔๐๖๔ วัน ๗^๓ ๒ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงเสศพระองค์เจ้าประทีพรุการี เชิญพระพุทธรูปสำหรับ
พระองค์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอริยาลงกรณ์ นำทักษ์ ๒๑ นิ้วมา
ถวายทรงปักทองที่ห้องเหลืองพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร ทรงปักทอง

๑ พระนามเดิมหม่อมเจ้ากิต พระโอรสในกรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต

ถวายพระองค์เจ้าสุนันทา พระองค์เจ้าสว่าง พระองค์เจ้าเสาวภา พระองค์เจ้าสวัสดิโสภณ บ่าย ๔ โมงเศษจขึ้น

เสด็จออกทอดพระเนตร งานวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงกระการต่าง ๆ แลโปรดให้พระองค์เจ้าประจักษ์สุวรการ หล่อ รูป

เทพนรสิงห	๑ คู่	รวม ๗ คู่
อัม্বরสีห	๑ คู่	
เทพกนิษฐ	๑ คู่	
เทพบัลลัง	๑ คู่	
อสุรบัลลัง	๑ คู่	
อสุรวายุภักทร	๑ คู่	
สิงหนานร	๑ คู่	

จะตั้งที่ประดิษฐานพระพุทธรูปแล้ว เสด็จเข้าไปในพระอุโบสถนมัสการแล้ว เสด็จกลับ

เวลาค่ำเสด็จออกประทับในออฟฟิศ ทรงพระราชดำริห์จะหล่อช้างเผือกที่ได้ที่กรุงนิวเซาพระแก้ว ๑๔ ช้าง คือ

๑. พระเทพกฤษณ	๒. พระอินทรไอยรา
๓. พระยาเสวตรกฤษณ	๔. พระยาเสวตรไอยรา
๕. พระยาเสวตรกษัตริย์	๖. พระวิมลรัตนกิริณี

-
- ๑ ในรัชกาลที่ ๕ เสด็จพระยศเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์
 ๒ ในรัชกาลที่ ๔ เสด็จพระยศเป็น สมเด็จพระศรีสุริยวรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
 ๓ ในรัชกาลที่ ๖ เสด็จพระยศเป็น สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี
 ๔ ในรัชกาลที่ ๗ เสด็จพระยศเป็น สมเด็จพระสวัสดิกวณวิศิษฐ์
 ๕ หอพระเทพมิตร์
 ๖ ภาควิชาช่างทำ

๗. พระวิสูตรรัตนกิริณี	๘. นางพระยาเขาแก้ว
๙. พระมหาศรีเสวตร	๑๐. พระเสวตรสุวรรณา
๑๑. นางพระยาสุวโรฐ	๑๒. พระเสวตรวรวรรณ
๑๓. พระเสวตรสุภาพรรณ	๑๔. พระเทพรัตนกิริณี
๑๕. พระศรีสวัสดิ์เสวตรวรรณ	๑๖. พระเสวตรवलัษณ
๑๗. พระเสวตรวรสรรพวงศ์	๑๘. พระเสวตรวิสุทธิเทภา
๑๙. พระเสวตรสุนทรสวัสดิ์.	

วันที่ ๔๐๖๕ วัน ๑ ๖ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ ธันวาคม ๒๔๒๒)

พระยามหามนตรีเฝ้าทูลเรื่องคำปฤกษา ซึ่งไปหาฤาเจ้าพระยาภาณุ-
วงษ์ ๆ ว่าติดอยู่แล้ว แต่เป็นการสำคัญควรจะปฤกษาสมเด็จพระเจ้าพระยา
(ตกลงเป็นรอสมเด็จพระเจ้าพระยา)

เวลาค่ำเจ้าพนักงานตั้งกล้องส่องแลพระแท่นสงฆ เครื่องประโคม
พร้อม เวลา ๔ ทุ่ม ๑๗ มินิตจันทราจับ เสด็จออกทรงมรุธาภิเศกที่พระที่นั่ง
ราชฤดี พราหมณวายนักรตสังฆ เจ้าพนักงานประโคมพิณพาทย์แทรกสังฆ
ตามจารีตขัตติยประเพณี แล้ว ทรงแจกเงินพระราชทานพระบรมวงษานุวงษ
โหรพราหมณข้าราชการ เวลา ๗ ทุ่มเสด็จขึ้นเมื่อมิชบริสุทธี ๔ ทุ่ม ๕๕ นาที
ผู้ที่ทายนั้นสมเด็จพระ พระ กับเจ้าเจริญเป็นบาทเคียง.

วันที่ ๔๐๖๖ วัน ๒ ๖ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่ายพระยามหามนตรีเฝ้า แล้วเสด็จไปประทับห้องน้ำเงิน กรม
ทำนุทำนอมลุลยสังฆราชฝรั่งเศส กับบาทหลวงคนหนึ่งเข้ามาเฝ้า แล้วกลับไป

แล้วเจ้าพระยาภาณุวงศ์เฝ้า รับสั่งเรื่องความพระปรีชา แลเรื่องมอ-
นุแมนตพระพุทธรูปที่จะทำ

เวลาค่ำเสด็จออกขุนนางหลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกเมืองพระพิษณุโลกย์

ส่งส่วยน้ำรักษ ๘๐๐ ทนาค กับเงินแทนน้ำรักษ่วยอีก $\frac{๑๐}{+}$

กรมทำอ่านบอกเมืองตราข่งส่วยรง จำนวนปีฉลู ส่วยพริกไทย

จำนวนฉลูเมืองนครไชยศรีส่งเงินปีจีน ๔๐๐ เงิน $\frac{๒๐}{+}$ รวม ๔ ครั้ง เงิน

กงเมือง ๑๘๐๐ } กน เงิน $\frac{๒๐๐}{+}$
จร ๒๐๐

วันที่ ๔๐๖๗ วัน ๓ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓๐ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลากลางวันเจ้าพระยามหินทร พระยามหามนตรี เฝ้าเรื่องความ
เวลาค่ำออกขุนนาง หลวงเสนีพิทักษ์อ่านบอกเมืองนครสวรรค์ เมือง
สวรรค์ ความต้งกันส่งเงินปีจีนเมืองลพบุรีขอที่วิสุงคามสีมา
พระยาพิพัฒน์ อ่านบอกเมืองตราข่งเงินปีจีนเสร็จเงินน้อยกว่าปีกลาย.

วันที่ ๔๐๖๘ วัน ๔ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓๑ ธันวาคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมง เสด็จออกประทับพระที่นั่งอมรินทร พร้อมด้วย
พระบรมวงษานุวงษข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทวันทุก

MEMORANDA OF REFERENCE,

AS ADDRESSES, QUOTATIONS, AND OTHER MATTERS OF INTEREST.

With most loyal and respectful wishes this Diary
presented to His Most Gracious Majesty The King
by His Most devoted, faithful, dutiful and
wellbeloved, subject

Sevanudayawongse
Bangkok, January 1880.

พระวิสุทธิกษัตริย์ ครุฑน้อย

ปีเถาะ/เอกศักราช ๑๒๔๑
พุทธศักราช ๒๓๒๔
เดือนยี่/ศักราช ๑๒๔๑
กรุงรัตนโกสินทร์ ๑๘๘๐ - ๘๑

ปีมะโรง/โทศักราช ๑๒๔๑
พุทธศักราช ๒๓๒๔
เดือนยี่/ศักราช ๑๒๔๑
กรุงรัตนโกสินทร์ ๑๘๘๐ - ๘๑

พ	ศ	ปีเถาะ/เอกศักราช ๑๒๔๑	พ	ศ	ปีมะโรง/โทศักราช ๑๒๔๑
๑	๕	๑๒๔๑	๑	๕	๑๒๔๑
๒	๖	๑๒๔๑	๒	๖	๑๒๔๑
๓	๗	๑๒๔๑	๓	๗	๑๒๔๑
๔	๘	๑๒๔๑	๔	๘	๑๒๔๑
๕	๙	๑๒๔๑	๕	๙	๑๒๔๑
๖	๑๐	๑๒๔๑	๖	๑๐	๑๒๔๑
๗	๑๑	๑๒๔๑	๗	๑๑	๑๒๔๑
๘	๑๒	๑๒๔๑	๘	๑๒	๑๒๔๑
๙	๑๓	๑๒๔๑	๙	๑๓	๑๒๔๑
๑๐	๑๔	๑๒๔๑	๑๐	๑๔	๑๒๔๑
๑๑	๑๕	๑๒๔๑	๑๑	๑๕	๑๒๔๑
๑๒	๑๖	๑๒๔๑	๑๒	๑๖	๑๒๔๑
๑๓	๑๗	๑๒๔๑	๑๓	๑๗	๑๒๔๑
๑๔	๑๘	๑๒๔๑	๑๔	๑๘	๑๒๔๑
๑๕	๑๙	๑๒๔๑	๑๕	๑๙	๑๒๔๑
๑๖	๒๐	๑๒๔๑	๑๖	๒๐	๑๒๔๑
๑๗	๒๑	๑๒๔๑	๑๗	๒๑	๑๒๔๑
๑๘	๒๒	๑๒๔๑	๑๘	๒๒	๑๒๔๑
๑๙	๒๓	๑๒๔๑	๑๙	๒๓	๑๒๔๑
๒๐	๒๔	๑๒๔๑	๒๐	๒๔	๑๒๔๑

ครุฑน้อย

หน้าต้นสมุดจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน
ลายพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
ทรงเทียบปฏิทินสุริยคติกับจันทรคติถวาย

ก.ศ. ๑๘๘๐

กระทรวง เจ้าพนักงานกรมพระกระลาโหมนำเจ้าพระยาวิเชียรคีรี^๑ เมืองสงขลา
ศรีทวันกรมการเมืองตานี เมืองระแงะ เมืองรามัญ เมืองยะลา เมืองญิริง
เมืองหนองจิก เมืองสายบุรี เผ่าถวายเป็นมงคลาไปเมือง พระราชทานเครื่อง
ยศ แลทรงพระราชปฏิสันฐานผอควร แล้วเสด็จขึ้น

เสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทอดพระเนตรงาน ไม่ได้เสด็จเข้าใน
พระอุโบสถเป็นแต่ทรงจุดเทียนให้มหาดเล็กไป.

วันที่ ๔๐๖๙ วัน ๕^๖ ๒ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่าย ๕ โมงเสด็จเสด็จลงสมโภชเดือนพระองค์เจ้าหญิงประสูติใหม่
พระราชทานนามว่าประเวศวรสมัย

คำเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทำบุญฉลองพระฉลองพระ-
องค์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอริยาลงกรณ์ แลเป็นวันครบรอบ ๑๐๐ นับ
ตั้งแต่วันสิ้นพระชนม์มานั้น มีสวตมนตร์รายหลวง ๑๐ รูป รายเจ้าภาพ ๑ รูป
นั่งมุขตะวันออก แลที่มุขนั้นตั้งพระพุทธรูปสมาธิ ซึ่งหล่อใหม่หน้าตัก ๒๐ นิ้ว
แล้วเชิญพระรูปสมเด็จพระเจ้าลูกเธอมาตั้งบนบุษบกเล็กเหนือโต๊ะเงินข้างพระ-
แท่นเสวตฉัตร เสด็จออกทรงถวายไถ่ร่ายมรายหลวง พระองค์เจ้าสว่าง
ถวายรายเจ้าภาพ สวตมนตร์จบแล้วมีสวดปกรณ์ฉลาก ๑๐๐ เวลา ๔ ทุ่มเสด็จ
เสด็จประทับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมก ทรงคอกไม้แล้วเสด็จขึ้น

ฉลองพระองค์อภินิหารเครื่องราชอิสริยยศจุลจอมเกล้า เจ้านาย
ข้าราชการติดตรา

๑ เจ้าพระยาวิเชียรคีรี (เม่น ณ สงขลา)

วันที่ ๔๐๗๐ วัน ๖^๖/_๖ ๒ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ เสด็จออกเลี้ยงพระแล้วพระรับของไทยทานช้าง
นำ ๑๐ } แล้วมีพระราชทานนุกรมสวดปกรณ์ ถวายฉลากราย ๑๐๐ ชัก
ใน ๑๐ } สองเที่ยว ถวายมีคนช้างในมาบันจบ แล้วทรงแจกฉลากหนังสือ ๒๐๐ แก่
เจ้านายข้าราชการ แต่แบ่งเป็นช้างนำ ๑๓๐ ช้างใน ๗๐ ฉลาก หนังสือ
โปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติเป็นผู้จัดจ่าย แล้วมีฉลากสิ่งของ
พยานรรัตนจัดอีกส่วนหนึ่ง ๒๐๐ แบ่งเป็นช้างนำ ๑๐๐ ช้างใน ๑๐๐ ทรง
แจกคนละใบทั่วกันมิได้ทั้ง แต่ถ้าใครได้ฉลากหนังสือเป็นอย่างดี แล้วเสด็จ
ออกทรงโปรยผลมะนาวที่มุขเด็จมหาปราสาท เงิน ^{สิ่ง ๒๐๐} _{เพียง ๔๐๐} } ๖๐๐ แบ่งเข้าไป
ช้างใน ^{สิ่ง ๑๐๐} _{เพียง ๒๐๐} } ส่วนช้างในพระองค์เจ้าสว่างวัฒนาทรงโปรยแลแจก แล้ว
พระสาสนโสภณถวายเทศปาณพระพุทธรูปสมาธิ เทศบนพระที่นั่งเศวตฉัตร
แล้วมีสวดปกรณ์รายช้างในอีก ๖๐๐ เสด็จขึ้นบ่าย ๓ โมง สมเด็จเจ้าพญาเฝ้า
ทรงราชการเรื่องความปรีชาแลเรื่องซ่อมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แลทำมอ
นิแมนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ท่านรับจะเอาศิลาเขาปูน เมือง
ราชบุรีมาถวาย ว่าชาวงามดี แล้วจะเกณฑ์คนช่วยด้วย จะต้องจ้างแต่เจกที่
จะแต่งตัวศิลาเท่านั้น

เวลา ๒ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงธรรมที่พระมหาปราสาท ถิ่นเป็น
ของช้างใน พระเทพกวีถวายเทศนาว่าด้วยบุตรประภท แล้วมีสวดปกรณ์
ฉลาก ๑๐๐ เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จออกทรงคอกไม้ที่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมข
แล้วเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๗๑ วัน ๗๒๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๓ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมง กงซุลเยอรมันเฝ้าถวายรูป แล้วเสด็จไปทอศพระเนตรงานวัดพระแก้ว แล้วเสด็จลงตำหนักแพ เจ้าพญาสุรวงษ์ เจ้าพญาภานุวงศ์ เจ้าพญามหินทรเฝ้าส่งเสด็จ ตรัสกับเจ้าพญาสุรวงษ์เรื่องรักไชยาที่จะมาทำวัด เจ้าพญาภานุวงศ์เรื่องมอญแมนซึ่งสมเด็จพระเจ้าพญาจะช่วย เจ้าพญามหินทรเรื่องรักษาวัง เวลา ๕ โมงกับ ๒๐ นาที ออกเรือพระที่นั่งโสภณแต่ท่าราชวรดิฐ ครั้นถึงกรมหมื่นพิชิตตามเสด็จในเรือพระที่นั่งด้วยอีกพระองค์หนึ่งถึงพระราชวังบางปอิน บ่าย ๔ โมง ๑๕ นาที เสด็จขึ้นทรงรถไตรจีวรที่พญาภานุวงศ์เฝ้าถวาย ไปศาลเจ้าบุชาแล้วทรงกลับมาเข้าพระราชวังทางประตูมุขข้างสระ เสด็จไปประพาศในพระอุทยานจนเวลาค่ำ

ท่มเสศเสด็จออกพระที่นั่งวโรภาษพิมาร ประทับอยู่จนสองท่มเสศเสด็จทรงรถไปประพาศในสวนแล้วเข้าที่ ที่พระที่นั่งเนินดิน

วันที่ ๔๐๗๒ วัน ๑๒๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑

(๔ มกราคม ๒๔๒๒)

บันทมตื่นก่อนโมง ทรงรถไตรจีวรแล้ว เข้า ๔ โมงเสด็จวัดนิเวศธรรมประวัติ นมัสการทั่วทุกแห่ง แล้วทอศพระเนตรงาน แล้วทรงแจกเงินเด็กเรียนหนังสือที่หอฉัน เสด็จกลับ ๕ โมงเสวย มีโทรเลขถึงพระองค์เจ้าสวัสดิ์ประวัติให้ซื้อหนังสือพระราชพงษาวดาร หนังสือราชาธิราช แสดงกิจจานุกิจ มงคลทิปนิ มาถวายไว้ที่วัดสำหรับจะให้เด็กอ่าน

เวลาบ่ายโมงเสด็จออก ผนวชภาษเอรูปต่าง ๆ ซึ่งชื่อมาจากนอก
ทูลเกล้าถวาย แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทูลด้วยราชบุตรเมืองเชียงใหม่ กับนาย
น้อยสิงโต บุตรเจ้าอุปราชลงมาเฝ้าทูลละออง ฯ คุณตันไม้ทองกับข้างพลาย
ใหญ่สูง ๖ ศอกมาทูลเกล้า ฯ ถวาย พอมายังบางปิ่นท่านเรียกไว้ โปรดเกล้าฯ
จะให้เฝ้าพรุ่งนี้ ตรีอยู่บ่าย ๑ โมงเสด็จขึ้น บ่าย ๓ โมงเสด็จออก หลวง
สิงหพัฒน์มาจากเชียงใหม่เฝ้าถวายหนังสือพญาเทพแล้วเสด็จขึ้น

วันนี้โปรดเกล้าให้ปลุกพระประจักษ์ทำโรงละคร จะเล่นงานโกนจุกที่สนาม
หน้าพระที่นั่ง กับปลุกเกยตั้งเตียงรอน้ำในสระตรงท่าตพานเสด็จลง

บ่าย ๕ โมง เสด็จออกจะทรงเล่นเรือไฟเล็กที่พระยาภาษชื่อมาติด
ไฟลงคุชต์ไม้เค็น กรมหมื่นนเรศวรไปแก้ แล้วเสด็จลงประพาสสวน เวลา
ทุ่มหนึ่งเสด็จกลับ ยามหนึ่งไปเสวยในสวนที่ตพานพระที่นั่งเนินดินแล้วเข้าที่

วันที่ ๔๐๗๓ วัน ๗ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๕ มกราคม ๒๔๒๒)

บันทึกต้น ๕ โมงเช้า เสด็จมาเสวยบนพระที่นั่งวโรภาส สมเด็จพระ
พระมาจักษ์สวคมนตรีบนพระที่นั่งวโรภาส เสด็จออกตรัสกับท่านครูหนึ่ง
เสด็จขึ้น

การทรงพระแท่นมนตรียोग์โลกยกมาตั้งผูกเครื่องอาวทุที่เสา พระ
แท่นตามธรรมเนียม มีพระแสงพาคบันไดแก้ว ๕ องค์ คือ พระแสงเวียด ๑
พระแสงผักทองเกลี้ยงประดับเพชร ๑ พระแสงหัตถ์นารายณ์ ๑ พระแสงขอ
ไม้ท้าว ๑ พระแสงดับเพลิง ๑ กับมีธงพระชนกเครื่องต้นด้วย พระไชยนั้น
ใช้พระไชยเนาวโลหสำหรับตามเสด็จพระราชดำเนิน กับมีพระมหาสัง-

ทักษิณาวตงค์ ๑ (แต่ไม่ได้ใช้) อุตตราวตงค์ ๑ กับม่อนำเงิน ๗ ม่อ ตั้ง
เครื่องล้างหน้าแลเหมว่นตามธรรมเนียมพระแท่นมณฑลขึ้นตั้งตรงพระทวาร
ที่เสด็จออก แล้วโยงสายสิญจน์เข้าไปตรงพระทวารเป็นที่พึงสวดอาศน์สงฆ์
ตั้งสองแถวเตียงอาบน้ำใช้เตียงเล็ก

เวลาบ่ายโหรพราหมณ์บันเคาะ เสด็จเข้าไปในพระราชวังทางประตู
เหนือหน้ากับหม่อมราชวงศ์สามต่อบุตรเจ้าบงกชในกรมหมื่นมเหศวร แต่งตัว
ที่ตำหนักคุณจอมมารดาแพกับหม่อมราชวงศ์ใหม่บุตรพระองค์เจ้าสายในกรม-
หลวงวงษาที่ตำหนักพระเจ้าสุรินทฯ แล้วเดินมาบันจบทางหน้าตำหนักคุณจอม
แพ มาข้ามสะพานน้ำสวนมะม่วง สวนส้มโอ จึงมาที่นั่ง สามต่อเดินนำ
ใหม่เดินหลัง

บ่าย ๕ เสด็จเสด็จออกสวดมนต์ พระ ๑๕ รูป คือพระธรรมราชา ๑
พระธรรมไตรโลก ๑ พรพรีชาเฉลิม ๑ พระญาณรักขิต ๑ พระอมรา ๑
พระปริญาติ ๑ พระกณอาเรียวติ ๑ พระสุธรรมธรรมา ๑ พระคุณวงษ์ ๑
พระสุวรรวิมลสถิต ๑ พระครูปลัดเถรานุวัตร ๑ พระธรรมทิวากร ๑ พระ-
ปลัดคันโศ ๑ พระปลัดวัชรสุวรรณ ๑ มีมโหรีข้างในมาประโคมท่าย สวด ๑๒
ตำนานจบแล้ว พญามหาเมตไตรย์โหมโรงเล่นละครเรื่องอนุรุธกรุงพานชมนาง
ฟ้า บนท้องพระโรงที่สวดมนต์ ข้างในอุลตร ๒ ยามเล็ก

เวลา ๔ ทุ่มเสด็จลงสวน

อนึ่งเมื่อสวดมนต์จบหลวงเสนาภักดีนำเจ้าราชบุตรนายน้อยสิงโตเผ่า

วันที่ ๔๐๗๔ วัน ๓ ๑๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๖ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่ายโมงเสด็จขึ้นแต่สวน เสวยบนพระที่นั่งแล้วเสด็จออกทรงพระราช-
นิพนธ์โคลงรวมเกียรติเจ้านาย ๓ โมงเสด็จขึ้น

บ่าย ๔ โมงทรงฉลองพระองค์อัฟนิงเกรสตราจุลจอมเกล้า แสดงออก
สวคมนต จบแล้วครเล่นเรื่องแก้วหน้าม้า ประทับทอดพระเนตรอยู่จนจบ
๔ ทุ่มเศษเสด็จลงสวน ๒ ยามลครเลิก

วันนี้เรือไรซิงซัง ซึ่งโปรกเกล้า ฯ ให้ลงไปรับเจ้านายเสด็จขึ้นมากับ
สมเด็จพระเจ้าพญา ให้พญาศรีพญาธารขึ้นมาเผ้าทูลลอมอง ฯ มาด้วยเรือ
ภมรแม่น้ำจักร สมเด็จพระกรมพระกราบทูลแล้วรับสั่งให้กรมหมื่นนเรศจัดที่ ให้
อาไศรย

วันที่ ๔๐๗๕ วัน ๔ ๖ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก^๒ ๑๒๔๑

(๗ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษเสด็จออก พญาศรีนำพญาธารเผ้าถวาย
ข่าวราชการเมืองเขมร แล้วรับสั่งด้วยการบอพลอยว่าควรจะให้เรียบร้อยมี
การสำคัญอยู่ ๒ อย่าง ๑ หนึ่งให้ได้ทำทั่วหน้ากันไม่ว่าชาติใด ข้อ ๒ อย่าให้
มีการวิวาทขึ้น ถ้าเกิดขึ้นให้เร่งระงับให้อยู่ตออย่าให้ยืดยาวไป กับพญาศรี
สำเนาหนังสือกงซุลอังกฤษให้อนุญาตคาใส่ให้มีอำนาจในการบอพลอย ประ-
สงค์จะให้กงซุลเป็นผู้เกี่ยวข้อง จึงโปรดให้พญาธารรับผิดชอบทุกประการกับท่าน
เสนาบดีเสียแล้วให้รีบบอกไปจัดการ

บ่าย ๕ โมง ทรงฉลองพระองค์อัฟนิงเกรสเครื่องราชอิสริยยศมหา
วรารณ แสดงออกสวคมนต เกือบย่ำค่ำจบครเล่นเรื่องกาวิโลวไชยตอน
ปลาย แล้วพญาภานำหีบพระราชลัญจกรซึ่งส่งมานอกเป็นรูปพระเกี้ยว
แล้วมีชนนการเวกเรียงเป็นรัศมี กับมีสังวาลจุลจอมเกล้าวางรอบรวมในหีบ
๓ ทวง ประสงค์จะให้เป็นของพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามหา
วชิรณหิศ โปรดแล้วรับสั่งให้กรมหมื่นนเรศเอาขึ้นไปตั้งบนแท่นมณฑลเข้า

พิธีรับสั่งว่าจะเอาเข้าไปพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินเสียก่อนแล้วจึงจะ พระราชทาน

ประทับทอดพระเนตรละครอยู่จน ๔ ทุ่มเศษตกลงสวน ละครเล็ก ๒ ยาม
 หนึ่งเมื่อสวดมนต์รับสั่งให้พระยาศรีภาพระยาภรรษารขึ้นไปเที่ยวกรู่งเก่า

วันที่ ๔๐๗๖ วัน ๕ ๖ ๒ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๘ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมง ๔๘ นาที ฤกษ์โกนจุก แสดงออกทรงศีลแล้วพระ-
 ราชทานน้ำสังข์ขุดรวัต แล้วสมเด็จพระเป็นผู้ตัดจุก โกนแล้วกลับเข้า
 ไปทางในออกประตูคุ้มขที่ส่งไปอาบน้ำ พระราชทานน้ำแล้ว เจ้านายข้างนำ
 รคนำ คือ สมเด็จพระ ๑ สมเด็จพระองค์น้อย ๑ กรมหมื่นนเรศ ๑
 กรมหมื่นพิชิต ๑ กรมหมื่นนฤศร ๑ พระองค์เจ้าสาย ๑ หม่อมเจ้าบังทศ ๑
 เจ้าพระยาพลเทพ ๑ ข้างในกรมสมเด็จพระสุรรัตน ๑ พระองค์เจ้ายิ่งเยาว-
 ลักษณ์ ๑ แล้วแสดงขึ้นเลี้ยงพระ คนที่เกษาขึ้นเข้าไปแต่งตัวแล้วออกมา
 รับพระราชทานน้ำสังข์แล้วถวายของไทยทานตามธรรมเนียม แล้วแสดงขึ้น
 ละครเล่นแต่กลางวัน เมื่อพระกลับแล้ว เล่นเรื่องสังข์ทอง

บ่าย ๕ โมงแสดงออกทำขวันเวียรเทียร หม่อมราชวงศ์ที่เกษาขึ้นแต่ง
 ตัวนุ่งหางหงษ์ สวมเสื้อกระบอกคาดเจียรบาตใส่สายสร้อยใส่นวมสวมมงคล
 เวียรเทียร ๓ รอบ แล้วพระราชทานน้ำสังข์แลทรงเจิมพระราชทานเงินทำ

ขวันพระคลังมหาสมบัติคนละ ๑๐๐ พระคลังข้างที่คนละ ๑๐๐ รวมเป็น
 ๒
 ๑๐๐ ทอดพระเนตรละครอยู่จนยามหนึ่งเศษตกลงสวน ละครเล็ก ๗ ทุ่ม

๑๓๘

วันที่ ๔๐๗๗ วัน ๖ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๔ มกราคม ๒๔๒๒)

บ้ายโมงเสด็จออกทรงพระราชนิพนธ์โคลงรามเกียรติ์ จนบ้าย ๔ โมง
เสด็จขึ้น เสด็จแล้วเสด็จลงสวน ทรงไครเกสนามข้างในอยู่จนตึก แล้วเสด็จ
เข้าที่ในสวน

อนึ่งวัน^๕ สมเด็จพระองค์น้อยกราบถวายบังคมลากลับไปกรุงเทพฯ ว่า
จะไปทำบุญการเฉลิมพระชนมพรรษาของท่านแล้วจะกลับขึ้นมา พญาธรร
ก็กราบถวายบังคมลากลับไปวัน^๕นี้เหมือนกัน

อนึ่งเมื่อเสด็จออกกลางวัน พญาไคราชซึ่งมีตราให้หาลงเรื่องความ
ลงมาถึงเฝ้าทูลละอองฯ พร้อมกันกับหลวงภักดีนุชผู้ช่วย ซึ่งจะมารับที่กร
บัตร์ทูลเกล้าถวายผ้าม่วงโสร่งกับแหวนบุราณวงหนึ่งชุดได้ไต่ทันหมัน

วันที่ ๔๐๗๘ วัน ๗ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ มกราคม ๒๔๒๒)

วัน^๕นี้ไม่มีการอะไร บ้ายโมงเสด็จ เสด็จออกทรงพระราชนิพนธ์
บ้าย ๕ โมงเสด็จขึ้นเสวย แล้วลงสวนทรงไครเก.

วันที่ ๔๐๗๙ วัน ๑ ๖ ๒ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาบ้ายโมงเจ้าพญาภาณุวงษ์ขึ้นมาแต่กรุงเทพฯ เฝ้าทูลละอองฯ ถวาย
ท้าวอย่างมอญนิแมน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ทำเป็นรูปเสา

ไม้ ๑๒ สูง ๒๕ วา แทนล่างเป็นแทนอย่างฝรั่ง น้ำกระทาน ๔ ตันจะสลักศิลา
เป็นรูปรบพม่า มุมเป็นครุฑแบก บนปลายเสاءว่าจะตั้งเทวรูป ชันนอกมีรั้ว
เหล็กกลาน ๔ เหลี่ยม กว้าง ๑๗ วา จะวางที่ตรงศาลเจ้าหลักเมืองออกมา เอา
ถนนหลังท้องสนามหลวงเป็นสุน ทรงแก้ไขมีदानเสาอย่างไทยนั่งบนदानฝรั่ง
อีกชั้น ๑ ข้างบนดูเทวรูปย่อมาก ถ้าอยู่สูงกลัวจะแลไม่เห็น โปรดเกล้าให้ตั้ง
บุศบกขึ้นบนนั้นอีก แล้วจะหล่อพระรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าไวยน
นั้นทีเดียว แล้วท่านเจ้าพญาภาณุวงศ์ทูลว่าदानอย่างฝรั่งนั้น สมเด็จพระเจ้าพญา
ขอแก้ไขมีชานทักษิณให้รอบได้ โปรดเกล้าว่าดีทีเดียว พอถูกกับที่จะเอา
दानเสาอย่างไทยตั้งบนนั้น แล้วให้หาท่านเข้าไปปรึกษาเรื่องสุราในห้องกลาง
บ่าย ๔ โมงเจ้าพญาภาณุวงศ์กลับลงไปกรุงเทพฯ เสร็จแล้วเสด็จลงสวนทรง
โครเก

วันที่ ๔๐๘๐ วัน ๒๖ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๒ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงแล้วเสด็จทรงเรือพระที่นั่งแก้ว ซึ่งพระองค์เจ้าสิงหนาท
ทูลเกล้าถวาย ล่องลงไปท้ายเกาะวัดขึ้นประทับบนเรือพระที่นั่งเวสาศรี
หลวงสิงห์พาเจ้าราชบุตรนายน้อยสิงโตเมืองเชียงใหม่เผ้าด้วย พระองค์สาย
ให้กับตันริเจลิวิหัตทหารลงบันที่เข้ามาใหม่ถวายทอดพระเนตรแล้วลงบัน
สำหรับเรือให้เจ้าราชบุตรดู เจ้าราชบุตรชอบบันแคะถึงกันว่าคึกัก บ่าย ๒ โมง
เสด็จกลับ แวะวัดนิเวศธรรมประวัติ ทรงมัสการในพระอุโบสถแล้วเสด็จกลับ
พระราชวัง เสด็จไปประทับพลับพลาแห่งใหม่ทอดพระเนตรวังซึ่งพญานร-
นารดขึ้นมามีถวายเจ้าเป็นการปี ทรงจุดเทียนส่งเวแล้วประทับอยู่จนบ่าย
๓ โมงเสด็จกลับ เสร็จแล้วเสด็จลงสวนทรงโครเก

๑ André du Ilessis de Richelieu ภายหลังเป็นพระยาชลยุทธโยธินทร์

วันที่ ๔๐๘๑ วัน ๓^๒ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่ายโมงเสด็จออกแล้วไปทอดพระเนตรวังแลสังเวทเทวศา สมเด็จพระองค์น้อยเสด็จขึ้นมาแต่กรุงเทพ ฯ ฝ่าทะลุทอง ฯ ประทับทอดพระเนตรวังอยู่จนบ่าย ๓ โมง เสด็จกลับเสวยแล้วเสด็จลงสวนทรงเรือไฟเล็กที่กรมหมื่นนเรศแก่นจันทน์ ทรงโครเก วันนั้นเจ้านายซึ่งเสด็จขึ้นมาก้วยเรือโรชิงชัน วัน ๓^๒ ๒ คำนั้นเสด็จศาลเจ้า

วันที่ ๔๐๘๒ วัน ๔^๒ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่าย ๒ โมงเสด็จออกทรงเรือโกลง สมเด็จพระองค์น้อยถวายแผนที่ห้องพระเบี่ยงแล้วร่างเรียงเรื่อง ทรงอยู่จนบ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้นเสวยแล้วเสด็จลงสวนทรงเรือไฟแลโครเก เวลา ๓ ยามเสด็จขึ้นมาเข้าที่บนพระที่นั่งวิมลอภาศพิมาร

อนึ่งเช้าวันนั้น พระองค์เจ้าศรีวิไลยแลข้างในไปนำในคลองเปรมประชากรว่าเกี่ยวเข้า บ่าย ๕ โมงกลับ เจ้านายข้างในเสด็จไปวัด

วันที่ ๔๐๘๓ วัน ๕^๒ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จออกทรงพระราชนิพนธ์โกลงรวมเกียรติ บ่าย ๔ โมงเสด็จขึ้นเสวยแล้วลงสวนทรงโครเก แล้วมาเข้าที่บนพระที่นั่งเช้าวันนั้นเจ้านายที่เสด็จมา ณ วัน ๓^๒ ๒ ค่ำเสด็จกลับกรุงเทพ ฯ

วันที่ ๔๐๘๔ วัน ๖^๕ ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ มกราคม ๒๔๒๒)

เช้า ๒ โมงเสด็จวัดนิเวศธรรมประวัติพร้อมด้วยข้างใน เลี้ยงขนม เบื้องแถวถวายเผ้าจํานำพรราชา สำหรับทำมาแต่ในพระราชวัง พระวัดนิเวศ แก้วรูปฉันทิกาณเปริยญ พระวัดชุมพล ๑๐ รูปฉันทิกาณนำพระอุโบสถด้าน แม่น้ำ มโหรีข้างในไปที่ศาลาริมน้ำด้านพระราชวัง ฉันทิกาณเสด็จไปทอศ พระเนตรกะฎีพระสงฆ์เสด็จแจกเงินแจกเรียนหนังสือ แล้วเสด็จกลับเวลา ๕ โมง เข้า เสดวยแล้วเข้าที่

บ่าย ๔ โมง บันทมนต์เสด็จลงสวนทรงไกรเกษแล้วกลับขึ้นมาเข้าที่บน พระที่นั่ง

วันที่ ๔๐๘๕ วัน ๗^๖ ๓ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่าย ๓ โมงเสด็จออก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปดูการวัดบรม- วงษ์ ๓ เวลา แล้วจะล่องลงไปกรุงเทพ ฯ แล้วทูลว่าพญาศรีบอขันว่าเรื่อง บ่อพลอยที่พญาธรรมาธิราชลงไปกรุงเทพ ฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบอขันอย่างหนึ่ง กรม ท้าบอขันอย่างหนึ่ง กับเรื่องกรุงเก่าจับโคแขกไม่มีหนังสือสำหรับตัว กับ มิสเตอร์นิวมานมีหนังสือขึ้นมาขอให้สืบความแซนคอกขันอีกว่า ของหายเมื่อ พญาเจ้าแสนไปถึง กับนิวมานขอพญาธรรมาธิราช เรื่องแซนคอกขันนั้นรับสั่งว่า ยอมไม่ได้ ความเดิมแล้ว ๆ แล้วทรงเรื่องโคลงต่อไป

บ่ายพญาภาษ ถวายกลองจุลจอมเกล้าทองคำที่ทำมาแต่่นอก ฝานั้น กรอบเปนลายสายสว้อย ข้างกลองเปนรูปธาตุทั้ง ๔ ระฆัง ๔ กับกรอบรูป

กาไหล่เงินกับแหวนนพเก้าด้วยวง ๑ ตรัสอยู่จนบ่าย ๕ โมง เสด็จขึ้นลงสวน
ทรงโครเกจนตึกแล้วเสด็จมาเข้าที่บนพระที่นั่ง

วันที่ ๔๐๘๖ วัน ๑๗๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จศาลเจ้าบูชาแล้วลงเรือพระที่นั่งโสภณภักดี
กลับลงมากรุงเทพฯ ถึงกรุงเทพฯ บ่าย ๕ โมงเสศ สมเด็จพระหลวงแด
เจ้านายๆ ท่านทำวัดพระแก้วแลเจ้าพญามหินทรแลเอานชิลขุนนางมากอยรับ
เสด็จหลายนาย เสด็จขึ้นไปแล้ว ไปทอดพระเนตรงานที่พระตำหนัก

วันที่ ๔๐๘๗ วัน ๒๗๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๙ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่าย ๒ โมง เสด็จออกทอดพระเนตรงานวัดพระแก้ว พระองค์เจ้า
ประคิษฐถวายพระนาครก ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ไปเติมต้นไม้ใหม่ ทำต้น
อั้งชันเลี่ยมมีดอกด้วย ๑๐ ดอก กับเติมนกเติมผีเสื้อขึ้นอีก ทำคันทัก ประทับ
กะการงานอยู่จนบ่าย ๕ โมง เสด็จขึ้น

วันนี้ท่านเทวัญนำของเครื่องเพชร ซึ่งพญาภษทำเข้ามาทูลเกล้าฯ
ถวายมีขี้ผึ้งกุฎจักรแลเครื่องแต่งพระองค์สังวาร์เปนต้น

วันที่ ๔๐๘๘ วัน ๓๗๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ มกราคม ๒๔๒๒)

บ่ายสุนภรรยาพญาเทพถวายเรื่องราว

สมเด็จพระหลวงเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา ขึ้นไปพระพุทธบาท
พญารัตนโกษาเฝ้า รับสั่งให้ทำรูปสัตว์ต่าง ๆ ด้วยสีลาเขาจิงก จะประทับ
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ออกขุนนาง พญาไชยสุรินทร พญาสมบัติยาภิบาล นายเสน่ห้ข้าหลวง
ทำการบ่อทองบอกส่งตัวอ้ายพันเสมียนลักทองปนสีลาในรางไม้แร่ใส่เป่าเสือ
จับได้เป็นสัจส่งตัวเข้ามากับพญาธรรเฝ้าถวายแหวนพลอยนิลที่เป็นอย่างคิ
ในคราวที่ขุดคราวนี้ กับอย่างพลอยต่าง ๆ กับผ้าม่วงศรีต่าง ๆ ๑๕ ผืน

วันที่ ๔๐๘๙ วัน ๔ วิ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ มกราคม ๒๔๒๒)

กลางวัน สมเด็จพระองค์น้อยเฝ้าภาแซกกาบลูเล่น หมี } ราวถวายทอด-
พระเนตรที่สีลาพระที่นั่ง หมีขาว ๒ ตัว ดำ ๒ ตัว ถึง ๒ พระราชทาน
รางวัลเงินแล้วมันจะขายหมีถวาย ไม่ทรงซื้อ พระคิฐการถวายวิโปทความ
ศาลกรมท่าเคียน ๒ ความ เกิม ๔๑ } ๖๑ นั้นแล้ว ส่งกระทรวง ๑ } ๑๖ กง
ใหม่ ๒๐ } เสรี ๑๕ }
ค้าง ๔๘

วันนี้ทรงเสนติโปลมาส่งไปนอก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งพระราชทานตราบุศ-
ปะมาลาแตกเคอแฟรแบงก์ ฉบับ ๑ กงชุดฝรั่งเศสที่เมืองสิงคโปร์ตรา
ภัทราภรณ์

ออกขุนนางมหาดไทยบอกส่งเงินขึ้นเมืองพยุหะพมทจำนวน เงิน

๑๒๖ คน เงิน $\frac{10}{100}$ เมืองสระบุรี ๒๕๐ คน เงิน $\frac{๑๒}{100}$ โคราช ๖๐๐ คน

เงิน $\frac{๓๔}{100}$ ยังไม่เสร็จ

พระนรินทรถวายสมุคคอปปรีชาการกรมพระกระลาโหม ๔ ฉบับ

วันที่ ๔๐๙๐ วัน ๕ วิ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๒ มกราคม ๒๔๒๒)

บ้าย ๔ โมงเอนวอยเมืองเวนิสูลาเฝ้าไปรเวทที่ห้องน้ำเงิน มีตำรว
ทหารแต่งเครื่องยศรับ ไม่มีธรรุอะไร ถวายรูปเปรสิเคน มองซิเอออาลวน
กับเคอซาเปนล้าม

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๐๙๑ วัน ๖ วิ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๓ มกราคม ๒๔๒๒)

กลางวันสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังศรีเฝ้าด้วยเรื่องหนังสือพิมพ์ บ้าย ๔ โมง
กงซุลอเมริกันเฝ้าทูลความเมืองเชียงใหม่ว่าทอชพญาเทพประชุนต่าง ๆ
เรื่องจักษาษีในเมืองเชียงใหม่

ออกขุนนาง พญาพิษณุโลกกราบถวายบังคมลากลับไป

วันที่ ๔๐๙๒ วัน ๗ วิ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ มกราคม ๒๔๒๒)

กลางวันพญามหามนตรีกับพญาศรีสิงหเทพเฝ้าถวายคำปฤชาวาง
บทโทษนายโหมคกระสาปณ์ นายเจิมศรีสรวัักษ์ นายแจลัมพินิจจักรภันท์
แล้วพญาศรีถวายเรื่องราวเจ้าพญามหินทรเรื่องโทษอ้ายพันลักทอง

ออกขุนนาง เมืองนครสวรรค์ส่งเงินปีจีน ๑๘๕ คน เงิน $\frac{๘}{๓}$ กับ
เจ้าอธิการแลราษฎรวัดบ้านไร่ป่าแดง ขอทูลวิงวอนสืมาฉบับ ๑
พระบางยมถวายพระแก้วผลึกน้ำหนัก ๓ นิ้ว องค์ ๑
อนึ่งคำวันนี้เป็นวันแรกทรงพระราชดำริทูลด้วยจะเสด็จประพาสเมือง
ยุโรป

วันที่ ๔๐๙๓ วัน ๑ ๓ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๕ มกราคม ๒๔๒๒)

กลางวันบ่าย ๔ โมง ราชทูตออสเตรียเผ้าไปรวต วันนี้แอกมิราล
อังกฤษเข้ามาถึง มาด้วยเรือยอชวิแลนค์ โปรดเกล้าให้กรมหมื่นอดิศรเอ็ดก
พระองค์เจ้าเทวัญไปรวตสเกตรังไปเยี่ยม

ออกขุนนางพญาศรีอ่านบอกเมืองสุโขไทย ๒ ฉบับๆหนึ่งว่าพระเจดีย์วัด
หน้ากร่อนถานกว้าง ๔ วา ๒ ศอก เป็นพระเจดีย์กรมของบูรณพังลงมาถึงกอ
ระฆังคนไปซัดได้พระทองคำน้ำหนัก ๑ นิ้ว $\frac{๘}{๘}$ พระเมตติผั่งพลอยแดงถอกได้ ๑
พระนากน้ำหนัก ๒ นิ้วกึ่ง พระเมตติผั่งพลอยเหมือนกัน แต่พลอยหลดทองคำ ๑
พระทองเหลืองน้ำหนัก ๔ นิ้ว กับ ๓ กระเบียด ที่ถานมีหมุดผั่ง ๔ หมุด ถอก
ได้ มีพระธาตุ ๕ องค์ พลอยศรี $\frac{๘}{๘}$ } บันจู่ยู่ในนั้น กับพระพิมพ์ยืน
ห้ามญาติ ทอง ๔ } ทองสูง ๓ นิ้วกับ ๓ กระเบียด เงินสูง ๓ นิ้ว ผู้ที่ซัดได้
เอาไปให้พญาสุโขไทยๆให้รางวัล $\frac{๔}{-}$ พญาสุโขไทยเห็นว่าเปนของ
โบราณจึงให้นายพร้อมบุตรพระกำแพงพราหมณปลัดคุมมาทูลเกล้าถวาย
ฉบับ ๑ ขอรับพระราชทานนายพร้อมไปเป็นผู้ช่วยเมืองสุโขไทย
คำวันนั้นสวดมนตถวายผ้าจ่านำพรรษาที่วัดอรุณราชวราราม

วันที่ ๔๐๔๔ วัน ๒ ๑๕ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๖ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเศษเสด็จเสด็จพระถวายเป็นผ้าจํานํ้าพระราชวักอรุณราช-
วาราม เมื่อเวลาเสด็จพระรับสั่งให้หาเจ้าพญาสุรวงษ เจ้าพญาภาณุวงษ
เข้าไปเฝ้าแต่คนละคราว เจ้าพญาสุรวงษนั้นทรงถามด้วยพระสัจจาบ้วย
แลข่าวสมเด็จพระเจ้าพญาจะกลับเมื่อไร ท่านทูลว่าจะกลับวัน ๗ ค่ำ เจ้าพญา
ภาณุวงษนั้นถามด้วยเรื่องที่จะให้ท่านไปยุโรปแลเลยบอกกระแสพระราชดำริห์
ที่จะเสด็จยุโรป ท่านเห็นชอบด้วย เวลาเที่ยงครึ่งเสด็จกลับพญาไพบุรณ
เฝ้าถวายลูกหมูเชลย

เวลาบ่าย ๔ โมง แอคมิราลอังกฤษกับออฟฟิศเซอร์ ๔ นาย กับตัน
ฮิลที่มํ้าทำแผนที่กับสเตทารีลิเกชันราชทูตอังกฤษเมืองยี่ปูน มิสเตอร์นิวแมน
มิสเตอร์กลุคเค้า แอคมิราลเป็นคนชราเงินไม่ไคร่ไหว ต้องเอารถไสรรับที่ท่า
ขุนนาง แอคมิราลทูลเชิญเสด็จให้ลงไปทอดพระเนตรเรือยอชวิแลนค์ ทรง
ตอบว่าติตราชการที่จะไปทำบุญ ไม่เสด็จ แล้วมีพระราชหัดลงไปถึงเขาฉบับ
๑ จะให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีเสด็จลงไปแทน นายฉนั้นเป็นคนเชิญไป
กําสวตมนทวักราชโอรส

วันที่ ๔๐๔๕ วัน ๓ ๑๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ มกราคม ๒๔๒๒)

เช้าวันนั้นหนาวฝนตกมากจนเที่ยงลมจกักด้วย เสด็จพระวักราชโอรสไม่
ไ้เสด็จ

บํ้ายโปรกเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าติศวรกุมารเอาของไปพระราชทานพวก
เรือรบ กับโปรกเกล้าฯ ให้พระอินทรเทพนำเรือพระที่นั่งกราบลงไปให้ดู ของ

ที่พระราชทานแถมมีราชนั้นพระรูปแคบิเนต ๑ เงินเถาใหญ่ ๑ เล็ก ๑ หีบ
หมากถมใบ ๑ ทานพระกรไม้ไผ่สี่ส่ของกำลงยามิตร จ. ๓ จ. ๑ กัปตัน
สเกตารีแอดเดอองหีบถมคนละใบ เงินเถาคนละเถา ออฟฟิซเซอร์อีก ๔ นาย
เงินเถาคนละเถาทุกคน

คำวันนั้นสวทมนทว้ราชประคิษฐ

วันที่ ๔๐๙๖ วัน ๔^๖ ๓ คำ ปีเถาะเอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๕ โมง เสดจพระราชดำเนินเลียงพระถวายผ้าจำนำพรรษา
ว้ราชประคิษฐ พระราชทานเงินพระคลังข้างในเปนเบี้ยหวัดพระสาสนโสภณ
เงิน — ตามเคย แล้วเสดจมาวังสราญรมย์ ทอดพระเนตรมิสเทอเชอเบิต
โรเบิกเล่นบิลเลียดเปนคนเล่นดี ถ้าเล่นด้วยมือแล้วจะเอาแต้มอย่างไรรู้ได้
โปรดเกล้าฯ ให้เจ้านายข้างในมาทอดพระเนตรด้วย พระราชทานรางวัล ๓๐๐
เหรียญ บ่าย ๒ โมงเสดจกลับ

เวลาบ่าย ๔ โมง ราชทูตออสเตรียเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม มี
สลุทรับ ๑๔ นาที การรับยื่น ข้าง } อย่างใหญ่ ราชทูตถวายกระเณฉั้น เฝ้า
๒ คน กับมิสเทอริชเมนผู้ว่าการกงซุล

วันที่ ๔๐๙๗ วัน ๕^๖ ๓ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ มกราคม ๒๔๒๒)

กลางวันสมเดจพระองค์น้อยเฝ้า

เวลาทุ่มเศษทรงฉลองพระองค์อิฟนิ่งเดรส เครื่องราชอิสริยยศ จุล-
จอมเกล้าฯ แสดงออกพระที่นั่งอนันตสมาคม สมโภชทรงผนวชสมเด็จพระเจ้า
นังยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์กับพระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์เจ้าเทวัญ
อุไทยวงศ์ ๒ ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๙๘ วัน ๖^๖/_๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๓๐ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงแล้วฉลองพระองค์ฟรอกโก๊ตทหารทรงสถานพรัดัน เจ้านาย
ข้าราชการแต่งฟรอกโก๊ตตามธรรมเนียม แสดงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
ประทับพับพลาทอกพระเนตรสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่าง
พระองค์เจ้าเทวัญไปรยทาน แล้วเสด็จเข้าในพระอุโบสถทรงผนวช

สมเด็จพระองค์น้อยนั้นพระอุปัชฌาย์กับพระสาสนโสภณช่วยครองผ้าให้
เป็นการวิเสศฝึกกับตามธรรมเนียมขึ้นทรงผนวช จนเสร็จสวดกฐินแล้ว พระ-
องค์เจ้าเทวัญจึงได้ทรงผนวชต่อไป กรมพระปวเรศเป็นพระอุปัชฌาย์ พระ-
สาสนโสภณเป็นกัมมวาจา ครั้นจะทรงผนวชน้อยวัน ทรงถือผ้า ๓ ผืน ทั้ง
๒ พระองค์ ไม่รับผ้าผู้อื่น เจ้านายข้าราชการถวายดอกไม้ธูปเทียน

ทรงผนวชแล้วเสด็จขึ้นทางพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยพุทธรัตนสถาน

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอและพระเจ้าน้องยาเธอซึ่งทรงผนวชใหม่กับ
พระราชอาคัน ๑๐ รูป เข้าไปในพุทธรัตนสวดอีกครั้ง ๑ แต่พระองค์เจ้า
เทวัญนั้นให้พักอยู่นอกเสมาก่อน สวดกฐินสมเด็จพระองค์น้อยในพระอุโบสถ
เสร็จแล้วพระองค์เจ้าเทวัญจึงได้เข้าไป แล้วพระสงฆ์พร้อมกันอยู่ที่พระตำ-

หนัก เสด็จประทับที่พระที่นั่ง สมเด็จพระองค์น้อยประทับที่ตำหนักเสด็จที่วัด
พระองค์เจ้าเทวัญอยู่กุฎีท่านเหนือ พระศาสนโสภณกับหม่อมเจ้าอรุณอยู่กุฎี
ท่านใต้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับส่งขึ้นกระฎีแล้วเสด็จขึ้น

เวลา ๔ โมงเสด็จพุทธรัตนสถาน มีสวทมนถนลง พระที่นั่งหัตบาท
๓๐๐ รูป สวทจบแล้วเสด็จไปตรัสกับเสด็จที่วัด ที่พระตำหนักจน ๒ ยาม
เสด็จขึ้น

วันที่ ๔๐๙๙ วัน ๗ ๖ ๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๓๑ มกราคม ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมงเสด็จลงทรงบาตรที่ใต้ต้นมิตวัน พระซึ่งอยู่ในพุทธรัตน
แลพระสงฆ์ซึ่งนั่งหัตบาทแลพระอันดับวัตราชบพิธ วัตราชประคิฐ บันจบ
กันรวม ๗๕ รูป รับบิณฑบาตใช้อุ้ม แล้วเสด็จมาเลี้ยงพระในอุโบสถ ๗ รูป
ทั้งสมเด็จพระองค์น้อยแลพระองค์เจ้าเทวัญ พระนอกนั้นแยกกันไปฉันบน
พระตำหนัก ๕ รูป วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๒๐ พระฉันแล้วเสด็จขึ้น

บ่าย ๕ โมงเสด็จมาพระพุทธรรัตนสถานรับสมเด็จพระองค์น้อยและพระ-
องค์เจ้าเทวัญไปส่งวัด ออกทางพระที่นั่งอนันตสมาคม ออกประตูทวารวิทักษ์
เสด็จขึ้นไปวัดบวรนิเวศประทับในพระอุโบสถ นมัสการแล้วเสด็จไปที่พระ
ตำหนักเสด็จอุปัชฌา แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรพระปั้นหย่า แล้วเสด็จกลับ
มาส่งพระองค์เจ้าเทวัญที่วัตราชประคิฐ เวลา ๒ โมงเสด็จเสด็จกลับขึ้นทาง
อนันตสมาคม

ค่ำทรงพระเครื่องใหญ่ เวลา ๔ โมงเสศพระองค์เจ้าเสาวภาคภพระ
โลหิตไม่เป็นพระองค์

วันที่ ๔๑๐๐ วัน ๑^๖๓ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมงสมเด็จพระองค์น้อยกับพระองค์เจ้าเทวัญมารับบิณฑบาต
กับพระสัรวานนี้ที่ลานด้านตะวันตกพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร

กลางวันพญารัตนโกษา ถวายพัศก้ามจัวกรอบทองคำลงยาซึ่งโปรด
เกล้าฯ ให้ทำแล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานไปให้พระองค์เจ้าประคิฐเขียนเรื่อง
ให้ทำขึ้นอีก ๑๐ เล่ม

ออกขุนนาง เมืองพิไชยบอก ๔ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าพระทุ่งยังบอกลงมา
ว่าพระเจดีย์เมืองทุ่งยังพัง ฉบับหนึ่งว่าพระไชยสงครามแต่งให้พระสุริยเมือง
แพร่คุมช้างพลายขาวช้าง ๑ กระบือเชาเอ กระบือ ๑ เยี่ยงผา ๒ ตัว ลง
มาทูลเกล้าฯ ถวายฉบับ ๑ บอกส่งเงินค่านาเงินบิจีน ฉบับ ๑ ส่งต้นหนังสือ
เมืองน่าน ๒ ฉบับว่าไปสืบราชการทางเมือง ๑๒ พันนาว่าอาภักชลานวิวาท
กัน หลานเข้าข้างพม่าเหนจะวิวาทกันเป็นแน่ อีกฉบับ ๑ ว่าไปสืบราชการ
ทางเมืองเชียงรายได้ความว่า นายน้อยคำเจียงกับราชวงษเมืองเชียงรายได้
เมืองเชียงตุงยึดไว้ เขาปล่อยลงมาถึงเมืองเชียงรายได้ ว่าพวกเมืองเชียงตุง
ส่งมาให้บอกเจ้าเมืองเชียงใหม่ว่าอย่าให้วิวาทถึงรบกันเลยให้ปรานีปรานอมกัน
เสียเถิด ถ้าจะพูดเรื่องการเมืองเชียงแสนแล้วให้เจ้าอุปราชไปพบกันที่
ห้วงภูกว่ากล่าวกัน กับมีช้างพม่ามาตัง ๖๐๐ คน

พระนรินทรทูลบอกหลวงนราธิไปทำแผนที่กับมิสเตอร์กาชีว่าทำอยู่ที่
แขวงเมืองราชบุรีเมืองประทุมธานีส่งค่านาปีชาน ^{๔๖}

พญาพิพัฒน์ทูลบอกเมืองตราขว่าด้วยปืนสำหรับเมืองชำรุด ส่งเข้ามาขอ
ใหม่ ฉบับ ๑ บอกยกบรรทัดตายขอสืลานากเพลิง

วันที่ ๔๑๐๑ วัน ๒๖^๓ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เช้า ๓ โมงเสด็จลงทรงบาทเหมือนนายน

กลางวันไม่มีราชการอะไร เสด็จลงทอดพระเนตรงานที่พระคําหนัก
พยานรรัตนบวชไม่ได้เข้ามา มีแต่กรมหมื่นนเรศ กับรับสั่งให้พยานาษลงไป
ดูด้วย

เวลาที่ ๑ มีดินเนอพระราชทานราชทูตออกศุทริย ทรงฉลองพระองค์
อิฟวีนิงเกรสเครื่องราชอิสริยยศออกศุทริย เจ้านายข้าราชการที่มารับพระราช-
ทานดินเนอแต่งเต็มยศมีจำนวนดังนี้ คือ กรมหมื่นนเรศ กรมหมื่นพิชิต
กรมอดิศร กรมหมื่นภูเรศ พระองค์เจ้าทองใหญ่ พระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ
พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พระองค์เจ้าจิตรเจริญ เจ้าพญาภาณุวงษ พยานาษ
พญาประภา พญาพิพัฒน์ พญาสมุท พระพิเรนทรเทพ เจ้าหมื่นไวย เจ้า
หมื่นเสมอใจ พระศรีธรรมสาสน พระสิริสมบัติ พระไพบรุษ พระสุธรรม
จมีนสุรฤทธิ์ หลวงอภัยนิศร หลวงสัลยุท หลวงสรจักษ์ นายสรพล นาย
เจิมลุดเตอแนน รวม ๒๖ กับฝรั่ง ๓ คือ ราชทูต ๑ ริชแมน ๑ กงสุล ๑
มิสเทอฮาลบาสเทอ ๑ รวม ๒๙ ไม่มีสปีช ดินเนอแล้วขึ้นไปบนพระที่นั่ง
ราชทูตเผ้ากวัน มีเลตอินเวตติง ๒ ทรงเรื่องพระราชดำริจะเสด็จยุโรปกับเขา
แต่ไม่เป็นการตกลงแน่ เขารับจะออกไปนอก เวลา ๕ ทุ่มทูตกลับตรัสอยู่กับ
เจ้าพญาภาณุวงษจน ๒ ยามเสศ

วันที่ ๔๑๐๒ วัน ๓^๓ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

วันนทูตออกศุทริยขึ้นไปกรุงเก่า

บ่าย ๒ โมง กรมท่าเผ้าถวายตัวอย่างมอญแมนที่ทรงแก้ แล้วเสด็จออก
ทอพระเนตรงานวัดพระแก้ว ย่ำค่ำเสด็จขึ้น

เย็นสวคมนต์ถวายผ้าจ่านำพระราชวักราชูปถัมภ์

วันที่ ๔๑๐๓ วัน ๔ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๒ โมง เสด็จออกทางประตูเทวาพิทักษ์ ทรงดำเนินไป
ประพาสสวนสราญรมย์พร้อมด้วยข้างใน แล้วเสด็จไปประทับที่กุฏิพระองค์
เจ้าเทวัญจน ๔ โมง เสด็จเสด็จไปเลี้ยงพระวักราชูปถัมภ์ บ่ายโมงเสด็จกลับ

บ่าย ๓ โมง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจุฑามณี กรมหลวง
จักรพรรดิพงษ์ซึ่งเสด็จกลับมาแต่พระพุทธรูปบาทตั้งแต่เมื่อคืนนี้ เข้ามาเผ้า
ถวายบุควานรเผือกผู้ตัว ๑ เป็นเผือกเอกตาแดงที่เดียว เวลาบ่าย ๔ โมง
เสด็จขึ้น

วันนี้ไม่ออกขุนนางด้วยบันทมตื่นเข้าหาบบันทม

วันที่ ๔๑๐๔ วัน ๕ ๖ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

กลางวันไม่มีราชการอะไร

บ่าย ๕ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยราชบุรุษ นายน้อยสิงโต
เมืองเชียงใหม่เผ้า ถวายต้นไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการกับข้างพลายสูง
๖ ศอก ๒ ข้าง กับสัปคับทำด้วยงาช้างสัปคับ ๑ เสด็จขึ้นแล้วลงไปทอ
พระเนตรงานที่พระตำหนัก

วันที่ ๔๑๐๕ วัน ๖ ๗ ๓ คำ ปีเถาะ เอกศก^{๑๒} ๑๒๔๑
(๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ้าย ๒ โมงเศษ สมเด็จพระหลวงเผ้าถวายพระแสงผ้าทองลงยากับ
หีบหมากเสวยลงยา ตรามงกุฏ กับพระเสลี่ยงงาซึ่งเป็นของข้าหลวงเดิมคืน
จะได้พระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศต่อไปกับทรง
ถวายการต่าง ๆ มาก มีเรื่องจะเสกจยุโรปเปนต้น

บ้าย ๔ โมง ราชทูตออกเตรียมผ้ากราบถวายบังคมลาในพระที่นั่ง
บรมราชสถิตยมโหฬาร ราชทูตแต่งอิวนิงเกรส ทรงฉลองพระองค์ฟรอก-
โก๊ตกับมีตำหรวทหารยืนรับด้วย แต่งเครื่องยศ พระราชทานพระรูปกับซอง
บุหรีทองคำกับเงินเถาทั้งเหรียญทั้งพดด้วงกับทองเถาค้วย

ออกขุนนาง เมืองเสียมราฐบอกไปสืบราชการเมืองพนมเปญมา ได้
ข่าวว่าฝรั่งเศสเปนจะเอาตราไปถวายนะโรคม ๆ ปรึกษาฝรั่งเศสจะรับและ
ให้สเปนตั้งกงซุล ฝรั่งเศสไม่ยอม กับว่าบัดนี้ฝรั่งเศสบังคับให้โรคมทำทาง
กับแอกมิราลฝรั่งเศสมาเที่ยวที่พระนครวัด พญาอนุภาพไตรภพได้จัดการ
รับรองส่งเสีย ๓ วันกลับไป กับเมืองพระพิศณุโลก บอกรู้ร้ายกำเริบมาก
ปล้นตีเรือมาแต่แขวงเมืองพิไชยแลอื่น ๆ ขอให้มิตราช่วยให้สืบจับ (โปรด
ให้มิตรารับจัดข้าหลวงขึ้นไป)

เมืองสมุทสาครส่งเงิน^{๒๔}ปีจีน $\frac{1}{1}$ เมืองประจันคิรีเขตร $\frac{๖}{๑๔๒}$ วัน^๖นี้
สมเด็จพระเจ้าพญาเกล้าฯมาถึงโปรดเกล้าฯ ให้พยานรรัตน พญารองเมืองไปหาให้
ตัดสินความเรื่องมิสเตอร์ซาลมอนเสียให้แล้ว

๑ พระยาอนุภาพไตรภพ (แย้ม)

วันที่ ๔๑๐๖ วัน ๗ ๑ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ้ายเจ้าภานายอากรถวายของตรุดจีน พญาบรรตันไปหาสมเด็จ
เจ้าพญาถัมมาราบทูลว่า สมเด็จเจ้าพญาท่านยังไม่ตัดสินว่าชะละมอนยังผัด
อยู่ จะต้องรอไปก่อน แล้วพญารองเมืองจะมีธุระไปหากงซุลอังกฤษ ให้ลง
ไปแจ้งความเขาค้วย

ถ้าไม่ได้ออกขุนนาง พญาภาษาเอาพระรูปเขียนน้ำมันซึ่งทรงเครื่องราช
อิศริยยศเช่นไมเคอลเซนต์ยอชมาถวายกับพระรูปพระองค์สว่างแลสมเด็จ
พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศด้วย เวลา ๗ หุ้มเสดจขึ้น

วันที่ ๔๑๐๗ วัน ๑ ๑ ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เช้า ๔ โมง เสดจเลี้ยงพระตรุดจีนที่ตำหนักแพ เวลาเที่ยงแล้ว
เสดจกลับ

กลางวันสมเด็จเจ้าพญาเฝ้า ทรงปฤชาราชการเรื่องทำโทษนักโทษ
เรื่องสุรา เรื่องจีนมีกำลังทองก้อง แล้วทรงปฤชาเรื่องจะเสดจยุโรป ท่าน
เห็นด้วยเช่นพระกระแสะ จะรักษาเมือง แต่อำนาจไม่เหมือนแต่ก่อนจะ
ต้องรับพระราชทานพระบรมราชานุญาตใช้อำนาจโดยแข็งแรง ท่านจะไม่ไป
เที่ยวเลย เจตวันจะเข้าวังครั้งหนึ่ง ขอให้เจ้าพญาสุรวงษตามเสดจด้วย แล้ว
ท่านยกว่าการที่เสดจครั้งนี้เหมือนอาษาพระบาทสมเด็จพะพุทธยอดฟ้า ด้วย
เป็นการรักษามันเมือง แล้วท่านประโศกให้เอาผู้หญิงไปด้วยจะต้องเป็น
ปรีณชคอนชอต บ้าย ๕ โมงกลับ

วันที่ ๔๑๐๘ วัน ๒ วิ ๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เช้า ๔ โมง เสด็จทำหนักแพ เลี้ยงพระตรุกจีน แล้วออกขุนนาง
เมืองโคราชบอกขอสถานากเพลิงเผาสมพระพรหมภักดีกรบัตร์ กับพญาวิเสส
ภายบอกที่ปากอ่าวบางปรงมีเรืออะเมริกกันมาจอตรับเข้าโรงศรี เรือลำเลียง
ขนออกไปส่ง เวลาเที่ยงแล้วเสด็จขึ้น ให้หาเจ้าพญาสุรวงษาเฝ้าปฤกษา
เรื่องเงินทองกองแลเรื่องจะเสด็จยุโรป แล้วท่านประโศทให้มีผู้หญิงไปด่วย
ท่านก็จะเอาไปเหมือนกัน แต่จะเอาไปเป็นไพรเวตเสียของท่านเอง แล้วท่าน
รับจะไปผูกกับสมเด็จเจ้าพญา

บ่าย ๔ โมงเสด็จทอดพระเนตรงานวัดพระแก้ว บ่าย ๕ โมงเสด็จกลับ

วันที่ ๔๑๐๙ วัน ๔ วิ ๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เวลาเช้า ๔ โมงเสด็จเลี้ยงพระตรุกจีนที่ทำหนักแพ เวลาเที่ยงเสด็จขึ้น
กลางวันวันนั้นเสด็จโตะเจกที่แก่งช้างพุทธมณฑลเที่ยวตามเคย แต่ไม่เสด็จ
ติดพระพุทธรูปบาญชีคนไปนอก ให้ทำวราชกิจไปให้สมเด็จเจ้าพญา ให้เจ้านาย
เสวยเสีย บ่าย ๔ โมง มิสซิสสะละมอนภรรยากงซุลวิลันดาเฝ้า มิสแมกกีบุช
เป็นล่ามเฝ้าห้องน้ำเงิน

วันนั้นกงซุลอะเมริกกันส่งสมุทคอลลอนนอกรีตแต่งเรื่องไปเที่ยว
เมืองจีนเมืองยี่ปุ่นมาถวาย

วันที่ ๔๑๑๐ วัน ๔ วิ ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงกงซุลเยอรมัน เซอมพัสตาเนียสเฝ้ากราบถวายบังคมลาไป
นอก แต่บางที่จะออกจากราชการ จะไปคอยรับเสด็จในแขวงเยอรมันที่เดียว

การเผ่าน้ไปเวท พระองค์เจ้าสว่างออกรับด้วยแล้วพระราชทานแบร-
 เฟ็ตที่ห้องเล็กตรงห้องน้ำเงิน เลี้ยง ๘ คน ทั้งที่ประทับ คนที่รับพระราชทาน
 โตะนั้นคือ กรนหมื่นนเรศ ๑ กรมหมื่นพิชิต ๑ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร ๑
 พญาภาษ ๑ พญานรรัตน ๑ กองชุล ๑ กับประทับแลพระองค์เจ้าสว่างเปน ๘
 ด้วยกัน แบรเฟ็ตแล้วพระราชทานรูปแก่กองชุล กับเงินบาทบุราณ ตรามาก
 บาท ๑ กับเงินจอย่างแดงแผ่น ๑ บ่ายโมงเศษเกือบ ๒ โมง กองชุลกลับไป
 วันนั้นสมเด็จพระองค์น้อยกับพระองค์เจ้าเทวัญมาตุลลาศึก

ออกขุนนางเมืองปราจีนบอกจับขุนชำนาญยิงเรือมอกลางคืน ส่งตัว
 เข้ามา

วันที่ ๔๑๑๑ วัน ๕ ฎี ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
 (๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่ายท้าวราชกิจมาตุลเรื่องสมเด็จพระเจ้าพญาวันเรื่องการไปยุโรป ที่จะ
 เอาผู้หญิงไป แล้วพญามนตรีมาเผ้าทูลด้วย

บ่าย ๓ โมงเศษ พระวิสูตรสาครดิฐมาเผ้าทรงปรึกษาด้วยเรือที่จะไป
 แกเหน่วไปเรือเมล็ดักว่า

วันนั้นสวคมนต์ขึ้นพระไชยกริ่งองค์ ๑ พระไชยทองเลข ๒ องค์
 เวลายามหนึ่งเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม นมัสการแล้วพระสงฆ์ ๑๐ รูป
 สวดพระพุทธมนต์ พระองค์เจ้าประดิษฐานการกับข้างอีก ๕ คน นั่งชาวหม
 ขาวมาฟังสวดแล้วจำศีล ๘ ด้วย ทรัสกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยุโรปจน
 ๕ ห่มเสด็จขึ้นแต่พระสวคมนต์ยังไม่จบ รับสั่งให้หากรมหมื่นนเรศเข้าไปทรง
 ปรึกษาเรื่องเสด็จยุโรป แล้วสั่งคำปรึกษาโทษนายโหมคกระสาปณ์ นาย
 เจริศรวิรรักษ์ นายแฉ่มพินิจจักรภณห์ ให้จำไว้รับแต่นายโหมค

พระชัยวัฒน์ รัชกาลที่ ๕
(ภาพพระราชทาน)

เวลา ๘ ทุ่มเศษจขึ้น

การสวมมณฑป^๕บนพระไชย^๕นี้ ตั้งพระไชยเงินองค์ใหญ่ ๑ พระไชยใหญ่
ในปัจจุบัน^๕ ๑ พระไชยเนาโหล ๑ กับพระขันหยกใส่น้ำพระพุทธรมณฑปกับ
พระแท่นศิลาด้วยองค์ ๑ มีพานทองใส่ทองใบห่อหนึ่งสำหรับหล่อพระกริ่งกับ
ทองนพคุณห่อหนึ่ง ๒ แผ่น หนักแผ่นละ $\frac{+}{๒}$ สำหรับหล่อพระไชยเล็ก กับ
มีสิ่งที่จะบนตั้งในที่สวมมณฑปด้วย

วันที่ ๔๑๑๒ วัน ๖ ๕ ๔ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เช้าวัน^๕นี้พวกช่าง^๕บนพระกินเครื่องกระยาบวชถวายพระก็จันก่อนเสด็จ
ออกที่กลางพระอุโบสถตั้งใบศรีแก้วทองเงินสี่สระสุกรพร้อม เวลาก่อนเที่ยง
น้อยเสด็จออกทรงนมัสการทรงศีลแล้ว พอได้เวลาพระฤกษ์เที่ยงแล้วกับ
๑๔ นาที หลวงโลกที่ปฤคเทียนบูชาเทวดาพระองค์เจ้าประดิษฐแลช่างทั้ง ๕ คน
บนพระไชย ราชบัณฑิตยก็ลงแผ่นทอง พระสงฆ์สวดไชยันโตมีพราหมณเป่า
สังข์แลบนเกาะประโคมพิณพาท ต้อยอยู่บน^๕นี้เสร็จในเวลาบ่าย ๒ โมง ทรง
ถวายของไทยทานแล้วเสด็จกลับ

กลางวันเปลี่ยนภรรยาพญาภษเฝ้าถวายอย่างแพร สมเด็จพระหลวง
เฝ้าถวายงบเบี้ยหวัด แล้วสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีแล
พระองค์เจ้าเทวัญซึ่งลาผนวชวัน^๕นี้มาเฝ้าถวายพระราชกุศล

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร พระราชทานสัญญาบัตรตั้งพยานรณารถ
ภักดีเป็นพญาโชติการาชเศรษฐี^๖ หลวงพิพิทภัณฑ์วิจารณ์พระสวัสดิความดิฐ
ผู้ช่วยราชการในกรมท่าซ้าย

๑ พระยาโชฎิการาชเศรษฐี (เถียร โชติกะเสถียร)

วันที่ ๔๑๑๓ วัน ๗^๕ ๔ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่าย ๔ โมง มีสเทอมูเลอ กงซุลสวิทเคนนอเวและผู้ว่าการแทนกงซุล
วิลันดา ภาพวกเรือรบวิลันดาเผ่า รวมกับกัปตันแลออฟฟิศเชอ ๖ คนว่าจะ
มาขอซื้อช้างใหญ่ๆ ไปเป็นตัวอย่างหัดที่อาจินสั๊ก ๑๒ ช้าง ครั้นจะหาซื้อเอา
เองก็กลัวจะได้เล็ก ๆ จึงต้องขอให้คอเวนเมนต์ช่วย รับสั่งว่าจะเอาเร็วเห
จะไม่ได้ด้วยช้างใหญ่มีอยู่แต่ที่ไกล แล้วรับสั่งให้กรมหมื่นนเรศไปทูลสมเด็จพระ
กรมพระให้ทราบ

ออกขุนนางมีบอกเมืองตากหลายฉบับ ฉบับ ๑ ส่งบิจีน ฉบับ ๑ ส่ง
ความนายแหม่มซึ่งรับจ้างมิสเตอร์ทีวินล่องไม้ ฉบับ ๑ ส่งความบาลซัคแซก ฉบับ ๑
ว่าด้วยความมองผิวซึ่งหนังสือหมามิตีมาให้เร่งเงินมองเยโจทไม่ยอมให้เร่ง
กับว่าด้วยมิสเตอร์ทีวินจับไม้ที่จีนจูงสปีเยกวิลันตาส่งลงมากรุงเทพฯ ฉบับ ๑ ว่า
น้ำเมืองตากบั้นเดิมมีมาท่วมบ้านราษฎร ๒ ศอกเศษแล้วลด ครั้นเดือน ๑๒
ขึ้น ๗ ค่ำน้ำแห้งเหินหาดแล้วฝนตกหนัก ๗ วัน น้ำป่ามาอีก ขึ้นวันละ ๑๑
นิ้วบ้าง ก็บั้นบ้าง ศอกหนึ่งบ้างท่วมทั่วกันหมด น้ำไหลแรงคันประตู
กำแพงที่ปักชำหลวงกับบ้านเรือนราษฎรพัง ๒๐๐ หลังเศษ แผลไม้ก็แตกมาก
กำแพงวัดก็ทลายหลายแห่ง เรือนสูง ๑๑ ศอกน้ำท่วมถึงหลังคา เขาก็เสีย
ราคาแพงมาก ต่อแรมแปดค่าน้ำจึงลด คนตายมาก ตามผู้เฒ่าผู้แก่ว่ายังไม่
เคยเหินอย่างนี้เลย สังเกตว่าน้ำมากกว่าปีเถาะตรีศก ๔ ศอกคืบ กับ
บอกด้วยคนเมืองมรแมนเข้ามาทางด่านเมืองตากมาก ๑๐๐๐ กว่า ว่าจะเข้ามา
ซุกพลอย

เมืองตราขบอกส่งเงินค่านาปีชาน สัมฤทธิศก ๑๐๗

พระนรินทร์ถวายบภาษีฝนเดือน ๒

วันที่ ๔๑๑๔ วัน ๑๖๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บายพระคิฐการถวายวิโปทความเตือน ๓ พระองค์สายเฝ้าทูลอาการ
สมเด็จพระเจ้าพญายังชั่วขึ้น พญานรรัตนถวายอย่างคาบ สมเด็จพระหลวง
เฝ้าถวายบบัวยหัวคั่นอก สมเด็จพระองค์น้อยเฝ้าเรื่องทำกรอรูปทองคำ
พญามนตรีเฝ้าเรื่องสมเด็จพระเจ้าพญาพูดเรื่องไปยุโรป

ถ้าไม่ได้ออกขุนนาง ทรงเรื่องไปยุโรปอยู่จน ๘ ทุ่ม

วันที่ ๔๑๑๕ วัน ๒๗๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

วันนี้เป็นวันตั้งน้าวางค่ายพระราชพิธีหล่อพระไชย โรงพิธีปลูกที่ลาน
หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้านใต้ ๕ หลัง เฉลียงรอบยกพื้นสูง ๒ สอกก๊ีบ
แล้วมีโรงหล่อ ๓ ห้องปลูกอยู่นำโรงพิธี คาคหลังคาผ้าขาวแลเครื่องชาวหมค
ด้านเหนือข้ามถนนไปปลูกโรงพิธีพราหมณบนโรงพิธีตั้งพระแท่นมณฑลแล
เตียงสวด บนแท่นนั่งตั้งพระไชยทั้ง ๕ แผ่นดินกับพระธรรมด้วยแล้วตั้งพาน
ทองรองพิมพ์ที่จะหล่อแลทองคำด้วย ๒ พาน แล้วพระองค์เจ้าประคิฐเฝ้าพิมพ์
ที่จะหล่อพระสมาริ พระนาคปรก เทวรูป พระ ^{เสาร์}พุทฺธสัคคิ } ซึ่งหนักองค์
ละเฟื้องมาเข้าพิธีด้วย มีพระขันหยกแลบ่อน้ำเงินด้วยอีก ๒ บ่อ โยงสายสิญ
จนตลอดคู้เทียนและเตียงสวดเหมือนพระราชพิธีใหญ่ แล้วเอาปืนมหาฤกษ์
มหาไชยมหาจักรมหาราพราบมาถึงเข้าพิธีด้วย

เวลาบ่ายหนึ่งเสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เข้าในพระอุโบสถ

๑ พระวรราชเธอ พระองค์เจ้าประคิฐวรการ พระนามเดิมหม่อมเจ้าคิฐ ในพระเจ้า
บรมวงศ์เธอชั้น ๑ กรมหมื่นนเรศวรฤทธิรักษ์ ต้นราชสกุล กวงจักร

นมัสการแล้วเสด็จโรงพิธี พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ ถวายสักการะสมเด็จ
กรมพระแลกรมพระปวเรศจน ๕ หุ้มเศศ เสด็จขึ้นทางพระที่นั่งอนันตสมาคม

เสด็จพระพุทธมณฑลเที่ยวทำบุญวันประสูติพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระสวค-
มนต์ สดปรกรณ์แล้วเสด็จขึ้น ๒ ยาม

วันนั้นสมเด็จพระเจ้าพญาให้ท้าวราชกิจมาทูลว่า วังน่าไปเยี่ยมท่าน แล้ว
จะขอไปส่งเสด็จถึงสิงคโปร์ ท่านได้สั่งให้นำหนังสือถวาย

วันที่ ๔๑๑๖ วัน ๓๖๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เช้าวันนั้นพระที่โรงพิธีเดิมพระพิธีธรรม นั่งขึ้นอีก ๒๐ เปน ๓๐ นั้ก่อน
เสด็จออก ๕ โมงเสด็จออกเข้าไปในพระอุโบสถก่อนแล้วจึงเสด็จมาโรงพิธี เวลา
๕ โมงกับ ๑๔ นาที พระฤกษ์จุตเทียรไชย ทรงถวายเทียนกับกรมพระปว-
เรศ ทรงจุตแล้วพระพิธีธรรมสวดท่องพาน เวลาเที่ยงเสด็จขึ้น

กลางวันรับหนังสือวังน่าร่างตอบ ๆ แล้ว สมเด็จพระมหาลวงสมเด็จพระ
พระองค์น้อยเฝ้าเรื่องเสด็จยุโรป

เวลายามหนึ่งเสด็จออกสวดมนต์หล่อพระไชย ๕ หุ้มเศศขึ้น

วันที่ ๔๑๑๗ วัน ๔๖๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เลี้ยงพระที่โรงพิธีหล่อพระไชย ไม่ได้เสด็จออก กลางวันไม่มีการ
อะไร สมเด็จพระมหาลวง สมเด็จพระองค์น้อย เฝ้าเรื่องเสด็จยุโรป

เวลา ๔ ทุ่มเศษ เสด็จไปที่สวนมณฑลโรงพิธี ตรัสกับสมเด็จพระ
อยู่จน ๒ ยามเศษเสด็จขึ้น

พระพิเรนทรถวายริบตความกรมพระนครบาลเตือน ๓

วันที่ ๔๑๑๘ วัน ๕ ฎี ๔ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เสด็จพระโรงพิธีไม่เสด็จออกเหมือนวานนี้ กลางวันท้าวแพมาทูลว่า
การอาการสมเด็จพระยาที่ป่วยนั้นมากขึ้น อาการรับประทานไม่ได้ ให้
อ่อนไป หน้าหลังตากว้าง ไปดูงาน เสร็จ } ก็ไม่ได้ นอนอยู่ว่าออกหนาว

เวลาเข้ากลางวันเย็นวันนี้ เรือรบวิไลน่ายังสลุดเป็นคราว ๆ รวม ๓
เวลา ๑๐๑ นาที เป็นวันประสูติทรงนิเรอแลนค์

๔ ทุ่ม เสด็จโรงพิธีสวนมณฑลเกือบ ๒ ยามเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๑๑๘ วัน ๖ ฎี ๔ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

๕ โมงเช้ารับสั่งให้เสด็จพระเสี้ยก่อน แล้วเสด็จออกเวลาเช้า ๕ โมง
กับ ๒๕ นาที ได้พระฤกษ์เสด็จประทับโรงหล่อ ผันพระภักตรสูทศอกเน
หลวงโลกที่ปลูกเทียนบูชาเทวดาแล้วทรงหล่อพระไชย ๓ องค์ มีพราหมณ
เป่าสังข์แลบันเตาะประโคมยิงปืนมหาฤกษ์ จักร } รวม ๒๑ นัดตามกำลังวัน
ไชย } บรรพ }
(ซึ่งยิงตามกำลังวันนั้นเป็นกระแสนพระราชาวิหทรงขึ้นใหม่ ของเก่ายังไปจน
แล้ว) แล้วหล่อพระสมาริ } เทวรูปพระ ๕ } พระพิมลธรรมกับเทียรไชย
นาคปรก }

แลทรงถวายของไทยทาน พระกลับแล้วเสด็จขึ้นเวลาเที่ยง ทรงรับทองเสศ
ชนวนต่อพระองค์ประคิฐไป แล้วตั้งใบศรีเวียนเทียนสมโภชเปนเสร็จการ
พระราชพิธี อนึ่งในวันสวนมนต์นั้น พราหมณ์ทำพิธีถวายน้ำสังข์ทุกวันด้วย

อนึ่งวันนั้นพระราชทานตรามหาสุรารมณ์แก่พญาภาษกรวงษ์ ตรา
มันทนาภรณ์แก่พระนายไวยด้วยความชอบไปราชการที่ลอนดอนสมเด็จได้ตั้ง
พระราชประสงศ์ กับพระราชทานพานทองพระยาโชติภักในโรงพระราชพิธีเมื่อ
หล่อพระไชยแล้ว

กลางวันสมเด็จพระมหาลงกับสมเด็จพระองค์น้อยเฝ้า เยนเสด็จลงทอด
พระเนตรงานที่พระตำหนัก

พระราชทานทองเสศชนวนพระไชยกริ่งให้พระสุพรรณไปทำลูกตั้งผูก
พระกรพระเจ้าลูกเธอ กับพระราชทานทองนพคุณเสศชนวนพระไชยน้อยให้
กรมหมื่นนเรศไปถวายสมเด็จพระทำดิ่งทั้งหมด จะพระราชทานสมเด็จ
พระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

วันที่ ๔๑๒๐ วัน ๗ ๑๒ ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่าย ๔ โมงเสด็จไปบ้านสมเด็จเจ้าพญาเยี่ยมบ่วย ท่านทูตอากรว่า
ไม่เป็นไรนัก เปนแต่ก่อนด้วยรับพระราชทานอาหารไม่ได้ ไม่มีศให้เปรี้ยว
ไป ต้องหยอดลงให้ถึงลำคอจึงรับพระราชทานได้ แล้วทรงบอกรับเตลแกรฟ
เมชันกับวันนีงซูลอเมริกันทูตเชิญเสด็จให้เสด็จอเมริกา ท่านเหนด้วยควร
จะไป แล้วทูลขอให้เรียงข้อความที่จะไปพูดกับเขา ท่านจะได้ช่วยতিরอง
ฉลองพระ ^{เกษ} _{คุณ} } แล้วทรงปลุกษาด้วยราชการต่าง ๆ จนบ่าย ๕ โมงเสด็จ
กลับไปทอดพระเนตรเรื่องไฟไหม้แล้วกลับถึงพระบรมมหาราชวังเวลาบ่ายห้า
พญามหาอำมาตย์ (จีน) ถึงแก่สัญญากรรมวันนี

วันที่ ๔๑๒๑ วัน ๑^๓ ๔ ก่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

กลางวันสมเด็จพระหลวงถวายร่างประกาศแยกบ่อนเบี้ยกรุงเทพ ฯ เจ้าพระยาภาณุวงศ์เจ้าพระราชทานร่างหนังสือเอนาวนถึงกงสุลทุกประเทศ กับโปรแกรมที่กระยะทางเสด็จพระราชดำเนิน

บ่าย ๔ โมง กงสุลโปตุเกศเฝ้า

ออกขุนนาง พระศรีเสนาอำานบอเมืองฉะเชิงเทรา ๓ ฉบับ ว่าด้วยแขกผู้ร้ายปล้นบ้านราษฎร พระยาวิเศษยังชำระอยู่ ฉบับ ๑ ว่ามีตราให้สืบผู้ร้ายแขวงฉะเชิงเทราแลปราจีน จับได้หม่อมเจ้าสุริตเสฐียนกับบ่าวว่าจะไปเก็บเงินเลข เหน็ดตปฤทิจึงจับส่งเข้ามา ฉบับ ๑ ว่าด้วยขุนชำนาญอายุยักคนอายุยักของในบ่อทองที่อายพันผู้ร้ายลักไป

เรื่องเจ้าสุริตเสฐียนนั้น โปรตเกล้าว่า เจ้าคนนี้ไม่เฒะเฒอยู่ ให้สมเด็จพระท่านหาตัวมาว่ากล่าวเสีย

เมืองนครนายกบอก ๒ ฉบับ ๑ หนึ่งว่าด้วยมีตราให้ลาดเตวนตรวผู้ร้ายนั้นได้จัดการเสร็จแล้ว ฉบับ ๑ ว่ามีตราให้ส่งตัวหม่อมเจ้าสุต หม่อมเจ้าเนตที่ลงหนังสือพิมพ์เรื่องตั้งช่องแลข้อความต่าง ๆ นั้น หม่อมเจ้าทั้ง ๒ องค์เข้ามากรุงเทพ ฯ เสียแต่ก่อนตราไปถึง เรื่องนี้โปรตเกล้าฯ ให้พระยาศรีทูตสมเด็จให้หาตัวมาชำระ

อนึ่งพระยาศรีกราบบังคมทูลพระกรุณาด้วยพระยาภรรณถวายบุตรให้ทำราชการในกรมมหาดไทยคนหนึ่ง แล้วกราบถวายบังคมลา พระยาภรรณกลับไปจัดการบ่อพลอย

วันที่ ๔๑๒๒ วัน ๒^๕ ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

เวลาบ่าย ๔ โมง กงซุลอเมริกันภามิสเทอ ๒ คนชาติอเมริกันกับหมอ
จันตเลหมอกินเฝ้า

ออกขุนนางไม่มีราชการอะไร

วันนี้รับสั่งให้จัดโกษาไปพระราชทานศพพญามหาอำมาตย์ ทรงพระ-
ราชดำริทเหน่ว่ามีความชอบที่ได้เป็นแม่ทัพ ทั้งเป็นลูกเสนาบดี แล้วได้รับ
พระราชทานเครื่องราชอิศริยยศมหาสุรารณอย่างสูง จึงพระราชทานโกษา
ให้สมควรแก่เกียรติยศ

วันที่ ๔๑๒๓ วัน ๓^๕ ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่าย ๒ โมงเสด็จเจ้าพญาภาณุวงษเฝ้า ทรงปลุกษาเรื่องจะเสด็จยุโรป
แล้วพญามหามนตรีเฝ้า

คำพญาภาษกับเปลี่ยนภรรยาเอาผ้าต่างๆ มาถวาย

วันนี้ไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๑๒๔ วัน ๔^๕ ๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑ มาฆบูชา
(๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่ายโมงเสด็จออกเปลื้องเครื่องพระแก้วแล้วกลับมาประทับตำหนักกรม
สมเด็จพระสุкарัตนราชประยูร ทรงทูลทำนด้วยจะเสด็จพระราชดำเนินไป
ยุโรป

ยามหนึ่งเสด็จพุทธ탄สถาน แล้วเสด็จวัดพระแก้ว สวคมนตแล้ว
 จุตเทียรรายรอบพระอุโบสถ พระสาสนโสภณถวายเทศ เวลา ๗ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๑๒๕ วัน ๕๗๔ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑

(๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

กลางวัน เจ้าพญาสุรวงษ เจ้าพญาภาณุวงษ เฝ้าปฤชาเวียง
 เรือที่จะเสด็จยุโรป ยังไม่ตกลง กับรับสั่งด้วยจะให้ทูลกระหม่อมปราสาท
 เสกด้วย ให้ท่านไปปฤชาสมเด็จเจ้าพญา

ออกขุนนาง เมืองฉะเชิงเทราบอก ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งบอกผู้ร้ายปล้นบ้าน
 จีนจัน ได้ตัวแล้วยังชำระอยู่ ฉบับ ๑ ขอที่พัทเสมาวัดสังฆสภาวาศกับวัด
 นิโครธาราม

พระศรีเสนาอ่านสุพักษรตอบเมืองเชียงใหม่ว่าด้วยรับเงินใช้นี้จำนวน
 ปีฉลู นพศก ^{๕๐๐} — เสกกับเงินรายพญาเจริญไปเบิกนั้นให้หักเงินค่าต่อไม้ที่
 เมืองเชียงใหม่

ตราถึงพญาเทพ ๒ ฉบับ ว่าด้วยความมิสกอกฉบับ ๑ ว่าด้วยราย
 เงินพญาเจริญอีกฉบับ ๑ ความมิสกอกนั้น ว่าพญาเพชรพิไชยลงมาฟัง
 ความก็ได้สืบกันเสร็จแล้ว ยังไม่ได้ตัดสิน จะตัดสินขึ้นไปภายหลัง เรื่อง
 เงินนั้นเหมือนสุพักษร

นายน้อยสรพมิตรกับพญาเพชรพิไชยทูลลากลับไป พระราชทาน
 เสื้อผ้า

วันที่ ๔๑๒๖ วัน ๖^๓ ๔ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

กลางวันมีสเทออลบาสเทอเผ่าเรืองเสกจยุโรป ออกขุนนางวันนั้นไม่มี
ราชการอะไร

วันที่ ๔๑๒๗ วัน ๗^๓ ๔ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่าย ๔ โมง เจ้าพญาสุรวงษเผ่าทูลว่าวันนี้สมเด็จพระเจ้าพญากับท่านแล
เจ้าพญาภาณวงษไปคูเวืองกงซึ่งมีห้องอยู่ข้างท้าย ๒ ห้อง มีที่นอนห้องละ
๔ คนซ้อนกันด้วย สลูนก็ไม่มีตู้เรือบางกอกไม่ได้ สมเด็จพระเจ้าพญาให้
กราบบังคมทูลว่า ที่จะเสกเจเวืองกงขึ้นท่านไม่ยอมเปนอันขาด ต้องเสก
เรือเมลขอให้มีพระราชหัตถ์ถึงท่าน มอบให้ท่านจกที่เดียวท่านจะคิดให้มีผู้
ไปคูเรือเมล แต่ที่จะไปนั้นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฤาพระเจ้าน้องยาเธอพระ-
องค์โตพระองค์หนึ่งก็เหนจะได้ รับสั่งตอบว่าเจ้านายก็ไม่วรรู้ไรในการเรือแพ
ให้พยามนตรี ฤาพญาประภา ไปคึกว่าท่านก็เหนชอบตามพระกระแส แต่
ไม่รับไปพูดว่ากลัวจะเป็นการแตกร้างกัน ขอให้มิพระราชหัตถ์ไป
วันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง

วันที่ ๔๑๒๘ วัน ๑^๓ ๔ คำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๒๒)

บ่ายไม่มีราชการอะไร พระยามนตรีมาเผ่าเรืองเรือซึ่งสมเด็จพระเจ้าพญา
พูดแล้วสมเด็จพระกรมหลวงสมเด็จพระองค์น้อยเผ่า

๑ พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชั้น บุนนาค)

๒ พยาประภากรวงศ์ (ชาย บุนนาค)

คำวันนี้ไม่ได้ออกขุนนาง ๕ ทุ้มเสจจุพุทธมณเฑียรทำบุญวันประสูติ
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระวัด
พระเชตุพนกัมมวัดอมรินทรสวรรค์ พระโพธิวงษ์วัดราชบูรณะถวายเทศ ๗ ทุ้ม
เสจขึ้น

วันที่ ๔๑๒๙ วัน ๒๖๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑ มีนาคม ๒๔๒๒)

ท้าวแพมาทูลด้วยสมเด็จพระเจ้าพญากินยาผิกลมเป้าคอร์ับประทานอาหาร
ไม่ได้ อ่อนไป ต้องนอน แล้วมีพระราชหัดถึงพญาประภาผากเรือกงศรีไป
เรื่องวางประจำเรือ ให้ผ่อนให้ดี บางทีจะไม่ได้เสจ

คำไม่ได้ออกขุนนาง พระองค์สายเฝ้าทูลอาการสมเด็จพระเจ้าพญาว่า
สบายแล้ว

วันที่ ๔๑๓๐ วัน ๓๖๔ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๒ มีนาคม ๒๔๒๒)

บ่าย ๒ โมงเสจออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเบี่ยงหัวคัมมหาดเล็ก บ่าย ๓
โมงเสจขึ้น

บ่าย ๔ โมงทูลเวนิสุลาเฝ้าทูลลาแต่ยังไม่ไป จะคอยหนังสือกับตราที่
คอยเวอนแมนต์เขาจะส่งมาถวาย ทัวเขาจะไปเที่ยวกรุงเก่า แลไปเมืองพระ-
ตะบองก่อน

คำไม่มีราชการอะไร

วันที่ ๔๑๓๑ วัน ๔๖๔ ค่ำ ปีมะเส็ง เอกศก ๑๒๔๑
(๓ มีนาคม ๒๔๒๒)

เวลาเที่ยงเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดารามนมัสการแล้วทรงปิดทองพระพุทธรูปแลพระกัมภีร์ เวลาเที่ยงกับ ๔๘ นาทีได้พระฤกษ์ทรงบันจุพระบรมธาตุกับแผ่นทองเนาโลงในพระไชยเลกสององค์ แล้วพระองค์เจ้าประติฐให้ช่างย้าในเดิวนั้น มีประโคม มีใบศรีเหมือนวันขึ้น แล้วยุคประโคม

พระศรีสุนทรโวหารอ่านประกาศตั้งพระราชคณะ จบแล้ว ทรงถวายทาลิปัตตาทปักกันข้างทางคำแก้กรรมพระปวเรศวริยาลงกรณ์ แล้วตั้งพระพิมพ์ธรรม (ทับ) เปนสมเด็จพระวรรณรัตน ๑ พระสาสนโสภณ (สา) เปนสมเด็จพระพุทโธษาจารย์สังฆราช ๑ พระธรรมราชาอนุวัติ (พุก) เปนสมเด็จพระพุทธานุจารย์อยู่กรุงเก่า ๑ พระธรรมไตรโลก (อัน) เปนพระพิมพ์ธรรม ๑ พระเทพกระวี (แดง) เปนพระธรรมวโรดม ๑ พระเทพมุนี (ทอง) เปนพระธรรมไตรโลก ๑ พระสุคุณคณาภร (น้อม) เปนพระเทพกระวี ๑ พระอมรเมธจารย์ (อยู่) เปนพระเทพมุนี ๑ พระมหากันต์วัดพระเชตุพนเปนพระประสิทธิ์สุทคุณ ๑ พระครูปริยัติโกศล (เถื่อน) เปนพระบุญญาภิสารเถร ๑ พระครูธรรมรังษี (สีลา) เปนพระธรรมสมาจาร ๑ พระปลัดฤทธิวิธราชาธิวาสเปนพระครูปริยัติโกศลไปอยู่วัดดาวดึง ๑ พระใบฎีกาโหมคเปนพระครูพรหมจริยาจารย์อยู่วัดยานนาวา ๑ พระปลัดอาจวักสุวรรณกรุงเก่าเปนพระครูจันทรรักษ์ไปอยู่วัดพนัญเชิง ๑ มีพระราชคณะนั่งเวลาตั้งทั้งเสด็จที่วัด ๒๐ รูป มีประโคมด้วย ป้ายโหมงเสด็จทอดพระเนตรงานแล้วเสด็จขึ้น

ป้าย ๔ โหมงราชทูตสเปนเฝ้าไปรวเท

วันที่ ๔๑๓๒ วัน ๕ ๖ ๔ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๔ มีนาคม ๒๔๒๒)

วันแจกเบี้ยหวัดเจ้านายในพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร
คำออกขุนนาง เมืองฉะเชิงเทราขอทัพเสมวักเสารทอง

วันที่ ๔๑๓๓ วัน ๖ ๗ ๔ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๕ มีนาคม ๒๔๒๒)

กลางวันไม่มีราชการอะไร สมเด็จพระหลวงเฝ้า ออกขุนนางไม่มีบอก
พญาเจ้าแสนถวายความนัยฟ้าช้อนกับราชวงษ์เมืองนครลำปาง พระนรินทร
ทูล เจ้าพญาสุรวงษ์ขอรับพระราชทานหม่อมแดงทำสายโทรเลข

ยามหนึ่ง เสด็จพุทธมณฑลเที่ยวทำบุญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นวันประสูตกับพระอัฐิกรมพระศรีสุลาไลยด้วย พระวัด
ราชโอรสกับวัดนางนองสวด พระธรรมวโรคมถวายเทศ ๕ ท่มเสกเสกขึ้น

วันที่ ๔๑๓๔ วัน ๗ ๘ ๔ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๖ มีนาคม ๒๔๒๒)

กลางวันไม่มีราชการอะไร

บ่าย ๔ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอนันตสมาคม ทรงเครื่องทหาร
มหาดเล็กเครื่องราชอิสริยยศชาลที่ ๓ ราชทูตสเปนกับออฟฟิซเซอร์รวม ๑๐
นายเฝ้า ถวายเครื่องราชบรรณาการคือพระแสงกันยั่นฝักหนัง ๑ สมุดรูปทหาร
๒ เล่ม บุหรี่ ๒ หีบ กรังหูกทูตเฝ้าไม่มีพระราชสาส์นเป็นแต่ถวายของบรรณา

การ ต้องเอาไปตั้งทางมุขใต้ตรงแนวเสาที่สมุหนายกยื่น เวลาทูตเข้ามาเฝ้า
 พญาพิพัฒน์ทูตเบิกแล้ว ราชทูตสปีชแล้วทรงสปีชตอบ พระราชทานคำสปีช
 ให้เจ้าพญาภาณุวงษ์ แล้วเสด็จลงไปทอศพระเนตรเครื่องราชบรรณาการ
 พระราชทานพระหัตถ์กับราชทูต ตรีศ ^๒/_๓ } องค์แล้วเสด็จขึ้น

๒ ทุ่มเสด็จพระที่นั่งกุสุมิตมาปราสาท ตั้งน่าวังค่ายพระราชพิธีสม
 พัตร์ฉิน พระองค์ประคิฐถวายพระไชยใหม่สององค์ เอาเข้าพิธีกับทียบ
 พระราชลัญจกรซึ่งจะพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอก็เอามาเข้าด้วย
 เวลายามเสศเสด็จขึ้น บิน หม่อมเจ้าเกษากัน ๖ องค์

วันที่ ๔๑๓๕ วัน ๑ ^{๓๒}/_๔ ค่ำ ปีมะเส เอกศก ๑๒๔๑
 (๗ มีนาคม ๒๔๒๒)

เวลา ๔ โมงเช้า เสด็จออกเลี้ยงพระที่พระที่นั่งกุสุมิตมาปราสาท พระ
 ฤกษ์จุดเทียนไชย ๔ โมงกับ ๔๘ นาที กรมพระปวเรศทรงจุด พระพิธีธรรม
 วักมหาธาตุสวดท่องพาน ๕ โมงเสศเสด็จขึ้น

เวลา ๒ ทุ่มเสด็จออกสวนมนต์ ๔ ทุ่มเสศเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๑๓๖ วัน ๒ ^{๓๓}/_๔ ค่ำ ปีมะเส เอกศก ๑๒๔๑
 (๘ มีนาคม ๒๔๒๒)

เช้า ๔ โมง เสด็จออกเลี้ยงพระ ๕ โมงเสด็จขึ้น กลางวันสมเด็จกรม
 หลวงเฝ้าเรื่องหอย

๒ ทุ่มเสด็จออกสวนมนต์ ๔ ทุ่มเสด็จขึ้น

วันที่ ๔๑๓๗ วัน ๓ ๑๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๙ มีนาคม ๒๔๒๒)

เช้า ๔ โมง เสด็จออกเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ๖ องค์ กรมหลวงวรศกคา
กับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จขึ้น
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงรับสั่งให้เสด็จขึ้น

บ่าย ๕ โมง สมโภชหม่อมเจ้าที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วมารับ
พระราชทานเงินสมโภชที่พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร

เวลาพลบ เสด็จออกประพาสสนามหญ้าทอดพระเนตรเห็นเป็นแห่งพระ
แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งสุทไธสวรรยปราสาท สวดมนต์จบเกือบ ๒ ทุ่ม ประกาศ
เทวคาแล้วสวดธรรมจักรสมัย เวลายามเสด็จพระพิธีธรรมวัดมหาธาตุขึ้น
สวดพยานักษ เวลายามหนึ่งกับ ๔๕ นาทีถึงขึ้น ประทับอยู่จนจบ ๔ ขึ้น
สองยามเสด็จขึ้น

คืน จบ ๒ วัดระฆัง ๓ วัดบวรนิเวศ ๔ วัดสุทัศน์ ๕ วัดราชสิทธิ
๖ วัดพระเชตุพน ๗ วัดราชบูรณะ ๘ วัดหงษ์ ๙ วัดอรุณ ๑๐ วัดสเกษ

วันที่ ๔๑๓๘ วัน ๔ ๑๕ ค่ำ ปีมะเสาะ เอกศก ๑๒๔๑
(๑๐ มีนาคม ๒๔๒๒)

เกือบ ๕ โมง เสด็จออกเสด็จพระสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์กับเทียรไชย
ถวายผ้าสบงแล้วพระกลั้ว พระราชาคณะประธานคัมภีร์ทวารวดีพระที่นั่ง
พระราชทานน้ำสังข์ ทรงเจิมเจ้านายแล้วเสด็จขึ้น พระไชยเลกนั้นโปรดเกล้าฯ
ให้กรมหมื่นนเรศนำภูษามาลาเชิญขึ้นไปบนพระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร
ขึ้นทางบันไดใหญ่ทางประตูย่าคำ

บ้ายไม่มีราชการอะไร คำสวมนต์กาลานุกาลที่พระที่นั่งสุทไธสวรรย์

๒๖ รูป

วันจันทร์แจกบุหรืบันนาการ

ภาคผนวก

บรรณเจก อินทจันทร์ยง รวบรวมและเรียบเรียง

พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่จะทรงหล่อพระยาช้างเผือกที่ได้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นับแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มาจนถึงแผ่นดินรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งได้ทรงกำหนดไว้ ๑๙ ช้าง เพื่อถวายบูชาพระแก้วมรกตนั้น ต่อมาได้โปรดให้ให้ช่างหล่อด้วยโลหะสำริด ปัจจุบันประดิษฐานอยู่บริเวณชานด้านหลังปราสาทพระเทพบิดร วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระยาช้างเผือกทั้ง ๑๙ ช้างนั้นมีประวัติสังเขปดังนี้

๑. พระเทพกฤษณวร เป็นนางพระยาช้างที่ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ลักษณะเป็นช้างพังลูกเถื่อนสีเผือกเอก กล้องใต้ที่เมืองภูเขียว พระยานครราชสีมาขึ้นนมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้จัดสมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันอาทิตย์ เดือนยี่ แรม ๖ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๑๖๓ ตรงกับวันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๓๔๔ พระราชทานนามว่า พระเทพกฤษณวร บวรศรีเสวต เอกชาติฉัททันต์ อนันตคุณ สมบูรณ์เลิศฟ้า ต่อมาในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๑๗๔ ตรงกับวันที่ ๑๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๓๕๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า พระเทพกฤษณวร บวรศรีเสวต อมรเมศนฤมิตร เผือกผ่องพิศโฉม มิ่งมงคลนาเคนทร์ กชกเชนทร์เฉลิมขวัญ ชาตฉัททันต์สูงศักดิ์ วิไลลักษณ์เลิศฟ้า

๒. พระอินทรไอยรา เป็นนางพระยาช้างที่ได้ในแผ่นดินพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ลักษณะเป็นช้างพังลูกเถื่อนเผือกทรี กล้องใต้ที่เมืองภูเขียว

พระยานครราชสีมานำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง
เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๑๕๖ ตรงกับวันที่ ๒๙
มีนาคม พุทธศักราช ๒๓๓๗ โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า พระอินทร
ไอยรา รัตนนาเคนทร์ กเชนทรบดินทร์ อินทวังสรศักดิ์ อนันตคุณ สมบูรณ์
เลิศฟ้า ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อวันศุกร์
เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๑๗๔ ตรงกับวันที่ ๑๙ มีนาคม
พุทธศักราช ๒๓๕๕ โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า พระอินทรไอยรา
กษัตริย์กษัตริย์ พิศณุพรรณเผือกศรี สียอดทองตากแหง วิเศษเกล้า
วังรักษ์ มงคลลักษณะเลิศฟ้า

๓. พระยาเศวตฉัตร ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
หล้านภาลัย ลักษณะเป็นช้างพลาย ลูกเถื่อนเผือกเอก คล่องได้ทั้งยัง เขา
กระพ้อปลายน้ำ เมืองโพธิสัตว์ พระยาอภัยภูเบศร์ เจ้าเมืองพระตะบองนำ
ขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันจันทร์ เดือน
๔ แรม ๖ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๑๗๔ ตรงกับวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๓๕๕
พระราชทานนามว่า พระยาเศวตฉัตร อติศรประเสริฐศักดิ์ เผือกเอกอรรค
ไอยรา มงคลพาหนารถ บรมราชจักรพรรดิ วิเชียรรัตนนาเคนทร์ ชชาติ
กเชนทรกษัตริย์ หิรัญรัศมีศรีพระนคร สุนทรลักษณะเลิศฟ้า

พระยาเศวตฉัตร มีชีพต่อมาจนล้มเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๕
ขึ้น ๓ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๐๒ ตรงกับวันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช
๒๓๘๓

๔. พระยาเศวตไอยรา เป็นพระยาช้างที่ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย ลักษณะช้างลูกเถื่อนเผือกเอก คล่องได้ทั้งป่าแขวง
เมืองเชียงใหม่ พระยาเชียงใหม่ (น้อยธรรม) นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรด
เกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวางเมื่อวันจันทร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช

๑๑๗๘ ตรงกับวันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๓๕๔ พระราชทานนามว่า พระยาเศวตไอยรา บวรพาหนนารถ อิศรราชบรมจักร สีสงขศกัฏโอบสถ กชกเชนทร์ชาติอากาศจารี เผือกผ่องศรีบริสุทธ เจลิมยุทธยาอัง วิมลมัง มงคล จบสกลเลิศฟ้า

พระยาเศวตไอยรา มีชีพต่อมาจนล้มเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ ปีมวอก จุลศักราช ๑๑๘๖ ตรงกับวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๓๖๗

๕. พระยาเศวตคชลักษณ์ เป็นพระยาช้างที่ได้ในแผ่นดินพระบาท สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ลักษณะเป็นช้างพลายลูกเดือนเผือกเอก คล่อง ใต้ที่ป่าแขวงเมืองน่าน พระยาน่านนำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้ สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๑๗๙ ตรงกับวันที่ ๑๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๓๖๐ พระราชทานนามว่า พระยาเศวตคชลักษณ์ ประเสริฐศักดิ์สมบุรณ์ เกิดตระกูลสารสิบหมู่ เผือกผู้ พาหนนารถ อิศรราชธำรง บัณฑพวงศ์จตุรภักตร์ สุวราชย์รังสรรค์ ผ่อง ผิวพรรณผลุผาด ศรีไกรลาศเลิศลบ เจลิมพิภพอยุธยา ชันทเสมามณฑล มังมงคลเลิศฟ้า

พระยาเศวตคชลักษณ์ มีชีพอยู่ต่อมาจนล้มเมื่อวันศุกร์ เดือน ๗ แรม ๗ ค่ำ ปีมวอก จุลศักราช ๑๑๘๖ ตรงกับวันที่ ๑๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๓๖๗

๖. พระวิมลรัตนกิริณี ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพังลูกเดือนเผือกโท คล่องใต้ที่เขากระยองชมาด ชบา แขวงระแคว พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธร นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันพุธ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๙ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๑๕ ตรงกับวันที่ ๑๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๓๕๖ พระราช- ทานนามว่า พระวิมลรัตนกิริณี สุธรรมาสารพางค์พิเศษ ทุกิตยเศวตวรโรณภาษ

พงศ์กมลาศน์รังษยติ ราชบุญฤทธิ์สมาหาร โสภาราจารย์พาล้า มหาอุคม
มงคล พระขณพิบูลย์ประสิทธิ์ ศุภสนิทพาทนารถ ลักษณะวิลาสเลิศฟ้า

๗. พระวิสูตรรัตนกิริณี ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพังลูกเลื่อนเผือกโท คล่องไต่ที่เขาดำพระ แขวง
ระแด พระสุนทรราชวงศา เจ้าเมืองยโสธร นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรด
เกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ แรม ๘ ค่ำ ปีชวด
จุลศักราช ๑๒๑๖ ตรงกับวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๓๕๗ พระราชทาน
นามว่า พระวิสูตรรัตนกิริณี โมกษรหัตถิตระกูล สกลบริบูรณ์บริสุทธเสวต
คชพิเศษวรลักษณ์ เฉลิมราชศักดิ์สยามโลกยาริเบนทร์ บรมเมทรมหาราชา
ธิราชบุญ วรคฤยฤทธิ์สมาหาร สรรพการศุภโสภณ มงคลคุณประเสริฐ
เลิศฟ้า

๘. นางพระยาเซาแก้ว ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว คล่องไต่ที่บริเวณเซาแก้ว แขวงเสาไห้ สระบุรี ได้มีการฉลอง
เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๒๒ ตรงกับวันที่
๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๐๓ จากนั้นช้างได้เดินทางเข้ากรุง แต่พอถึงตำบล
เวียงรางแขวงเสาไห้ สระบุรี ก็ล้มเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ
ปีวอก จุลศักราช ๑๒๒๒

๙. พระมหาศรีเศวต หรือพระมหาศรีเศวตวิมลวรรณ ได้ในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพลายลูกเลื่อนเผือก
เอก คล่องไต่ที่เขาจองแมว คงขมาชบา แขวงระแด พระรัตนวงศาเจ้า-
เมืองสุวรรณภูมิ นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง
เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม ๑๑ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๒๒ ตรงกับวัน
ที่ ๑๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๐๓ โปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า พระ-
มหาศรีเศวตวิมลวรรณ ฉันทันตคเชนทราชาติ วรรณรัตนกิริลักษณ์ จตุร-

ภักตพิสุทธพงศ์ มิ่งมงคลสกลสรวรพวงศ์ไพบูล บรมเมทรรณเรนสุบรรามิตา
สมาหาร สุนทราจารจริตงาม สมยามโลกยติลภ คชนายกนาคินทร์ หัสติน
รัตนรุ่งฟ้า พระมหาศรีเศวตวิมลวรรณ ล้มเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๗ แรม
๒ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๓๕ ตรงกับวันที่ ๑๒ มิถุนายน พุทธศักราช
๒๔๑๖

๑๐. พระเศวตสุวรรณ หรือ พระเศวตสุวรรณภาพรรณ ได้ใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพังลูกเถื่อน
เผือกเอก คล่องได้ทั้งตำบลกระจะ คงชมาคชบา แฉวงระแด พระยารัตน
วงศา เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ นำชนน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้น
ระวางเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ ปีกุน จุลศักราช ๑๒๒๕ ตรงกับวันที่
๕ พุทธศักราช ๒๔๐๖ พระราชทานนามว่า พระเศวตสุวรรณภาพรรณ-
สรวรพวงศ์พิบูลลักษณ์ เผือกเอกอรรคอุดม บรมรัตนราชกิริณี ยิ่งอย่างดี
ศรีพระนครสุนทรศุภโสภณ มิ่งมงคลคชคุณ อุดลกิจริยามารยาต ชาติช้าง
อุโบสถ ลักษณะปรากฏพร้อมมูล บริบูรณ์บันเทิงนัยเนตร โลมเกศกายฉวี
ล้วนสีทองผ่องแผ้ว เป็นกฤษีแก้วเกิดพรหมพงศ์ ดำรงราชบารมี
สมเด็จพระสยามาธิปัตย์บรมมหาราช วรวิลาสเลิศฟ้า

๑๑. นางพระยาสุวโรฐ เป็นช้างเผือกพัง พระเพทราชา (เอี่ยม)
คล่องได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังไม่ทันขึ้นระวาง
ล้มเสียก่อน

๑๒. พระเศวตวรวรรณ ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพลายค่างดำพงศ์ถนิม ลูกบ้านตกที่เมืองพร้าว
ซึ่งขึ้นกับเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้านครเชียงใหม่ นำชน
น้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวางเมื่อวันพุธ เดือน ๑๐
แรม ๕ ค่ำ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๒๓๒ ตรงกับวันที่ ๑๔ กันยายน พุทธ-

ศักราช ๒๔๑๓ พระราชทานนามว่า พระเศวตวรวรรณ สรรพวิชญ์บุคช-
ลักษณ์ กำพาศ์ณิมศัทธิขำรง มิ่งมงคลรัตนาศน์ จักรพรรดิราชกุญชร
พรรณกพรพหลเดช วรรัตเนตรนิลสนธิ พิศผิวกายผ่องประกัศร สารสุนทร
บัณฑิตโลมพิเศษ สุทธเศวตสอตประสาน นิลวรรณผ่านเล่ห์นฤมิตร อรรค
นิสรแสวงเศกสรวร ต้องแบบบรรพ์ทำหรับคช จรตกาลก่อนห่อนเคยมี มา
เฉลิมศรีพระนคร เอกอศิศรสยามาธิบดินทร์ ปรมินทรจุฬาลำ อุดมมหา
ติเรกยศ เกียรติปรากฏวิบูลสวัสดิ์ หัตถินรัตนประเสริฐเลิศฟ้า

๑๓. พระเศวตสุภาพรณ ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพลาย ลูกเถื่อนเผือกโท คล้องได้ทั้งตงขมาค
ชบา กำบลกระแจะ แฉวงระแด พระยาไชยสุนทร เจ้าเมืองกาฬสินธุ์
และพระยารัตนวงศาเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ
ให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ปีมะจิด จุลศักราช
๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๑๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๑๕ พระราชทานนาม
ว่า พระเศวตสุภาพรณ สรรพสันทิศคุณ สมบูรณ์ลักษณะวรเดช
ทุกียเศวตวรวรรณวิจิตร สยามวิจิตรรัตนาคินทร์ ปรมินทรจุฬาราชธำรง
กมุทพงศ์จตุรภักตร์ ประสิทธิศัทธิสกลนวิเศษ สุทธเนตรนัยโลมฉวี
ศรีสมานกายฉายเจิด ดิลกเลิศเฉลิมกรุง อมรผดุงรัตนโกสินทร์สยามินทร-
โรคมบรมนารถ อรรควรราชพาหนเทพ เสพสวัสดิพิพัฒน์ผลมิ่งมงคล
วิลาศเลิศฟ้า

๑๔. พระเทพรัตนกิริณี หรือพระเทพกษัตริณกิริณี ได้ในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพังลูกเถื่อน เผือก
โทคล้องได้ทั้งตงขมาคชบา แฉวงระแด พระยารัตนวงศาเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ
นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวางเมื่อวันจันทร์
เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะจิด จุลศักราช ๑๒๓๒ ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม

พุทธศักราช ๒๔๑๗ พระราชทานนามว่า พระเทพคหวิธานกิริณี ศุภศรีสภณีย์
เศวตวรรรชในวิไลลักษณ์ เณิมราชศักดิ์สยามวิจิต พงศ์อักษิณเรศ
สุทธเนตรนัชโลมวิมล มงคลคุณสุนทรกรินทร ประมินทรมหาราชกฤดา-
นุพาหนนารณอุบรินทร์ กชนากินทรวิลาศเลิศฟ้า

๑๕. พระศรีสวัสดิ์เศวตวรรณ ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ-
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพังลูกเถื่อนเผือกโท คล้องได้ทั้ง
ขมาชบา แหวงระแคะ ราชบุตรเมืองขอนแก่น นำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย
โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันที่จันทร์เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะ
จุลศักราช ๑๒๓๖ ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๑๗ พระราช-
ทานนามว่า พระศรีสวัสดิ์เศวตวรรณ สุทธาศิษย์พรหมสภณพิเศษ ทุติย
เศวตกนิษฐวรสังกาศ อักษิณเรศราชรังสฤษดิ์ราชบุญฤทธิ์ บารมีทาสมาหาร
รัตนกษัตราวรพาหนนารถ บรมราชาธิราชธำรง วราภิมงคลชัยลักษณ์
สุทธศักดิ์อริยพัฒน์ กิริณวิธานเลิศฟ้า

(รายละเอียด พระราชพิธีสมโภช พระเทพคหวิธานกิริณี และพระ-
ศรีสวัสดิ์เศวตวรรณ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑ หน้า ๙ ถึง ๑๑ ปีจอ ฉศก
๑๒๓๖ แผ่นที่ ๒)

๑๖. พระเศวตวรลักษณ์ ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพลายลูกเถื่อนเผือกโท คล้องได้ที่ป่าดงกะมก
แขวงเมืองสมบูกสมบุญ เจ้ายุติธรรมธร เจ้านครจำปาศักดิ์นำขึ้นน้อมเกล้าฯ
ถวาย ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง ณ วันพุธ เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ
ปีกุน จุลศักราช ๑๒๓๗ ตรงกับวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๘ พระราช-
ทานนามว่า พระเศวตวรลักษณ์ กเชนทรศักดิ์สุนทรสภณีย์ พรหมโกมลพิศ
ผ่องผุศ สรรพางควิสุทธิจำรูญ กมุทตระกูลพงศจตุรภักตร บรมอรรคบาร-
มีทาสมาหาร สุ่มมการบงกชบาท พาหนนารณอุบดินทร์ ประมินทร์จุพา

อตุลยเดช อุดมพิเศษมหาพรหมคตินล มิ่งมงคลกฤษรรัตน ศุภสวัสดิ
ประเสริฐเลิศฟ้า

(รายการสมโภช กุราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒ หน้าเบอร์ ๘๑ ปีกุน
สัปดาห์ที่ ๑๑ หน้า ๔๕ ถึง ๔๘)

๑๗. พระเศวตวรสรรพวงศ์ ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพลายเผือกโท คล้องได้ที่เพี้ยก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันพุธ เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๓๘ ตรงกับวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๔ พระราชทานนามว่า พระเศวตวรสรรพวงศ์ บวรางคกษัตริย์ ลักษณะสมบัติวิบุลพิเศษ พิสดรเนตรนัยโลมณวี ศรีรัตนประทุมบวร สารสุนทรทศิยเศวตพิณดุษฎีเศวตสรค์ ลักษณะกรรณสบสาตร กเชนทราชาติลปชมอุดมเกไชพลอมรเทพยกลบันทาลสู กุสมภารพาหนนารถ จอมจุฬาธิราชธำรง อาศน์อิศรองค์พงศ์จักรพรรดิ พิศาลสวัสดิประเสริฐเลิศฟ้า ล้มเมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีฉลู นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ ตรงกับวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๒๐

๑๘. พระเศวตวิสุทธิเทพา ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คล้องได้ที่ตงชมาคชา แขวงระแคะ ราชบุตรพระศรีวราช เมืองยโสธรนำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดให้สมโภชขึ้นระวาง เมื่อวันพุธ เดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีชวด จุลศักราช ๑๒๓๘ ตรงกับวันที่ ๒๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๑๔ พระราชทานนามว่า พระเศวตวิสุทธิเทพา มหาพิณเนศวร์ พิเศษสุนทรศักดิ์ ทักษิณเอกทัศน์ อนันตวิบุลยคุณประสิทธิ สรรพวงศ์ สนิทพิสิฐพรรณ อักนิศรังสรรค์มหันตวรเดช ทศิยเศวตวิสุทธิวิมล พิพัฒน์ศุภผลกลประจักษ์ เจริญราชวรศักดิ์ชนมายุกาล เฉลิมสมภารพาหนะนรินทร์ ปรมิทรจอมจุฬาธำ อรรคมหามหิทธิคุณ อตุลยลักษณะเลิศฟ้า ล้มเมื่อ

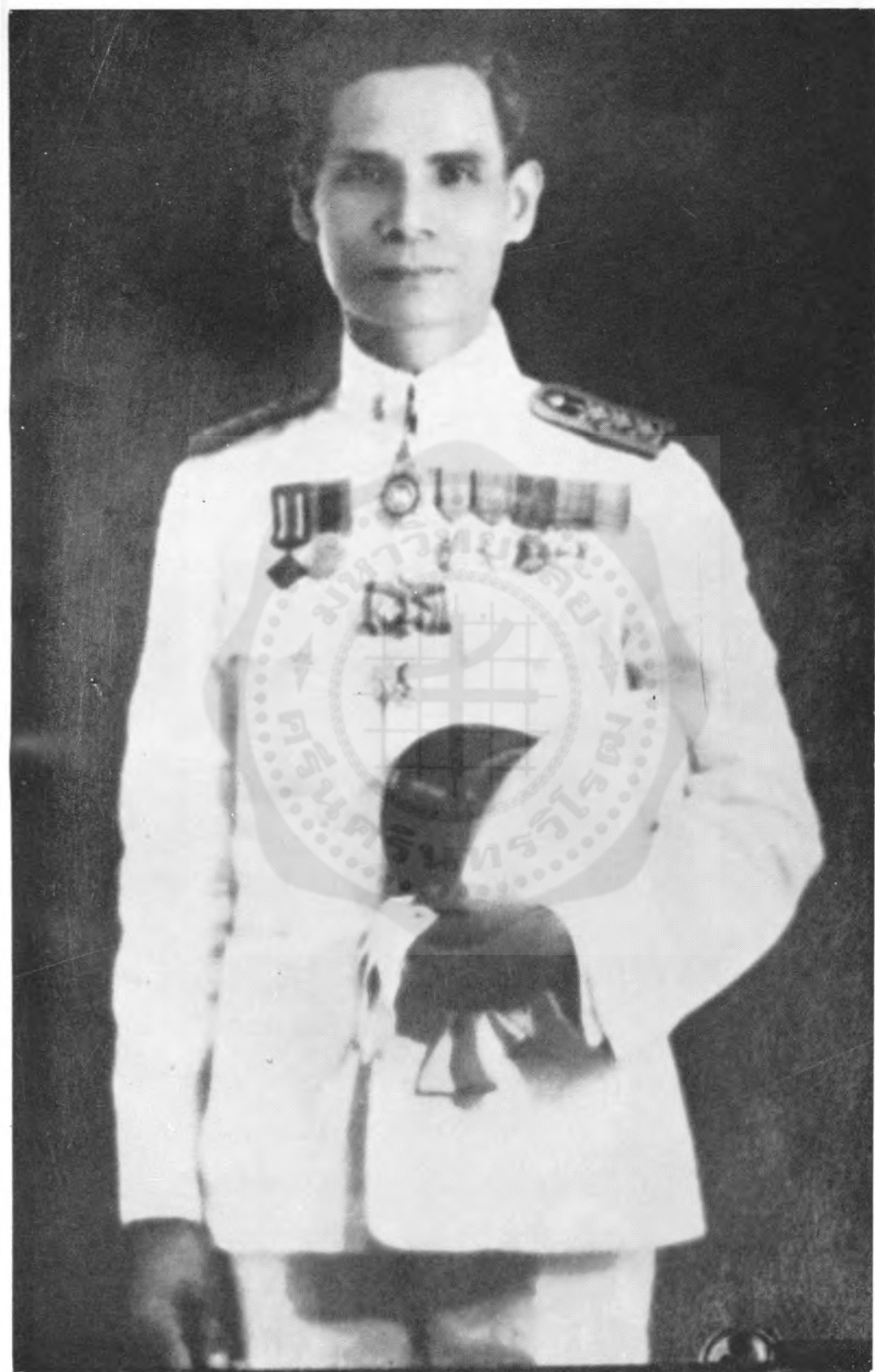
วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีมะเส็ง นพศก จุลศักราช ๑๒๓๙ ตรงกับวันที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๒๐

๑๔. พระเศวตสุนทรสวัสด์ ได้ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะเป็นช้างพลายลูกเถื่อนเผือกโท กล้องใต้ที่บ่าร่อน สวาทจงสระ แขวงเมืองกาญจนบุรี พระกาญจนบุรีเจ้าเมืองนำขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวาย โปรดเกล้าฯ ให้สมโภชขึ้นระวางเมื่อวันเสาร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๑๒๓๙ ตรงกับวันที่ ๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๑๙ พระราชทานนามว่า พระเศวตสุนทรสวัสด์ คชินทรรัตนสมบุรณ์ ศักดิตระกูล ประทุมหัตถี เนตรนักษวิโลมวิมล สารโสภณสกลนพิเศษ ทุติยเศวตวรโรณภาษ อักนิเทวราชรังสรรค์ ชาติประจันตกาญจนบุรี อเนกบุญฤทธิ์ สมาคม เณรบรมราชบารมี จอมธเรศตรีเบญจมวัช พิศาลสวัสดิประเสริฐ เลิศฟ้า

(รายการสมโภช ดูราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๓ จุลศักราช ๑๒๓๙ แผ่นที่ ๒๕ หน้า ๑๔๔)

พระปฏิเวธวิธีศึกษา ท.ม., ค.บ.
(สาย เลขยานนท์)

ชำระ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘
มรณะ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

ประวัติ พระปฏิเวทย์วิศิษฎ์

พระปฏิเวทย์วิศิษฎ์ (สาย เลขยานนท์) เป็นบุตรของนายกีและนางทรัพย์ เลขยานนท์ เกิดวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๘ ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะแม ณ ตำบล ตรอกโรงพิมพ์พานิชกุลผล สำเพ็ง พระนคร มีพี่น้อง (ไม่นับผู้ถึงแก่กรรมเมื่อยังเยาว์) คือ

๑. คุณหญิงสิน วิเศษสงคราม (สิน จันทรสุนทร) ถึงแก่กรรม
๒. นางชัยประชา (สรवल สุนทโรทัย)
๓. พระปฏิเวทย์วิศิษฎ์ (สาย เลขยานนท์) ถึงแก่กรรม
๔. พระสุทธอรรณณมุนี (สุธ เลขยานนท์)
๕. นายสวัสดิ์ เลขยานนท์
๖. นายโพยม เลขยานนท์

พระปฏิเวทย์วิศิษฎ์ ได้ศึกษาที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๖ จบหลักสูตรไทยและอังกฤษ ได้รับประกาศนียบัตรของโรงเรียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ และสอบไล่ได้ชั้นมัธยมสามัญบริบูรณ์ของกรมสามัญศึกษาในปีเดียวกัน ในระหว่างการศึกษาเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในการเรียน มีความประพฤติดี และได้รับคะแนนสูงตลอดมา

ได้อุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาที่วัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ จนตลอดพรรษา

พระปฏิเวทย์วิศิษฎ์ ได้ทำการสมรสกับ น.ส.ชื่น บุรณฤกษ์ ธิดาพระยานนทบุรีศรีเกษตรากรม (เล็ก บุรณฤกษ์) และคุณหญิงแฉ่ม เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๖๓ มีบุตรธิดาคือ

(จ)

๑. นางสุลี อธิฤกุล
๒. น.ส.สุรางค์ เลขยานนท์
๓. นายสุรติ เลขยานนท์
๔. ร.ท.สุโรจน์ เลขยานนท์ ร.น.

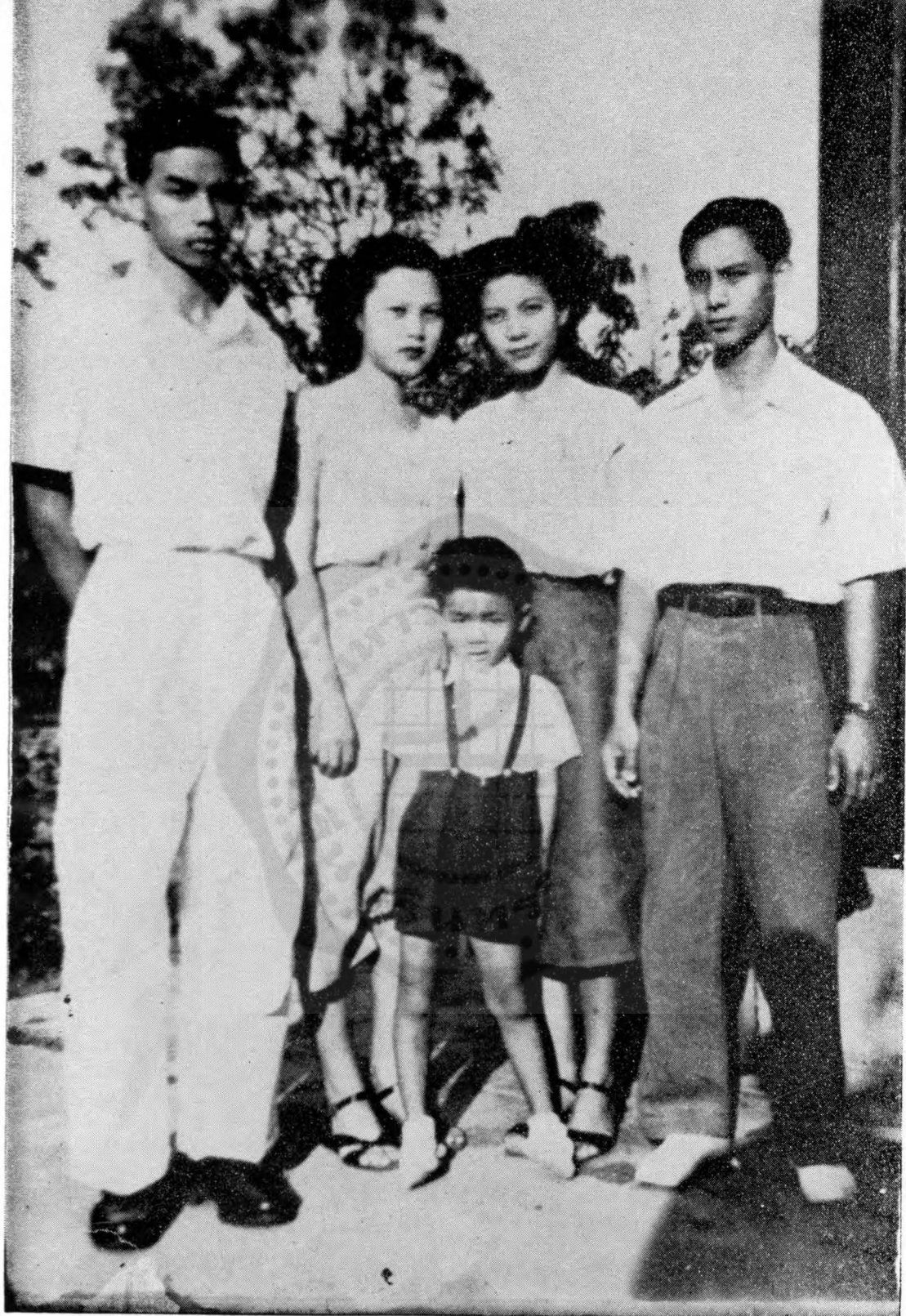
เมื่อนางปฏิวะทยวิศิษฎ์ (ชั้น เลขยานนท์) ถึงแก่กรรมแล้ว พระปฏิวะทยวิศิษฎ์ได้ทำการสมรสกับ น.ส.เจลิยว พินโรจน์ ธิดานายเลห์ และนางเที่ยง พินโรจน์ เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๔๘๔ มีบุตร ๑ คน คือ นายสุรฤทธิ เลขยานนท์ (ถึงแก่กรรม)

พระปฏิวะทยวิศิษฎ์ เริ่มเข้ารับราชการ พ.ศ. ๒๔๕๕ ในตำแหน่งครูผู้ช่วยของโรงเรียนข้าราชการพลเรือน ในพระบรมราชูปถัมภ์ (ตั้งอยู่ริมประตูพิมานไชยศรีในพระบรมมหาราชวัง) สังกัดกรมมหาดเล็ก พ.ศ. ๒๔๕๗ ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก และได้เป็นมหาดเล็กพิเศษ โดยได้รับตำแหน่งเลขานุการอธิบดีกรมชาวที่มหาดเล็ก เพราะย้ายมารับราชการที่กรมนี้

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ย้ายเข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรม และปฏิบัติงานในกระทรวงนี้ตลอดมาจนครบเกษียณอายุ พระปฏิวะทยวิศิษฎ์ เป็นผู้ที่มีความออกทนขยันหมั่นเพียรซื่อสัตย์สุจริต และรักษาระเบียบวินัยเป็นอย่างดี ทั้งอุทิศเวลาให้แก่ราชการโดยมิได้เห็นแก่ความเหนื่อยยาก

ตำแหน่งที่ได้รับ

- พ.ศ. ๒๔๖๒ สามพรังศาลโปรีสภาที่ ๑
พ.ศ. ๒๔๖๔ เลขานุการเสนาบดี
พ.ศ. ๒๔๖๔ ปลัดกรมชั้น ๑
พ.ศ. ๒๔๗๑ เลขานุการเสนาบดี

บุตรและธิดาของคุณพระปฏิเวทย์ (จากซ้ายไปขวา) ร.ท. สุโรจน์ เลขยานนท์ รน.,
น.ส. สุรางค์ เลขยานนท์, ด.ช. สุรฤทธิ เลขยานนท์ (ถึงแก่กรรม),
น.ส. สุกดิ์ เลขยานนท์, นาย สุรติ เลขยานนท์,

(ณ)

พ.ศ. ๒๔๗๗ เจ้ากรมกองกลางในกรมบัญชาการ

พ.ศ. ๒๔๗๗ หัวหน้ากองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวง

ราชการพิเศษ

พ.ศ. ๒๔๖๗ กรรมการจัดการผลประโยชน์ในกองโลหไทย

พ.ศ. ๒๔๗๖ เลขาธิการคณะกรรมการพิจารณาบำเหน็จแก่ข้าราชการในกระทรวงยุติธรรม ผู้ที่ได้ทำการช่วยเหลือในการปราบชบด

พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะรัฐมนตรีตั้งเป็นกรรมการ และเลขาธิการพิจารณาบำเหน็จความชอบในการปราบชบด

พ.ศ. ๒๔๘๐ กรรมการพิจารณาจัดเพิ่มจำนวนผู้พิพากษา

พ.ศ. ๒๔๘๒ เลขาธิการคณะกรรมการตุลาการ

พ.ศ. ๒๔๘๒ กรรมการประมวลคำสั่งข้อบังคับ และระเบียบราชการที่กระทรวงยุติธรรมได้สั่งยังศาล

พ.ศ. ๒๔๘๔ เลขาธิการคณะกรรมการพิจารณาวางหลักตั้งชื้อบุคคล

พ.ศ. ๒๔๘๗ กรรมการพิจารณาแก้ไขพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายตุลาการ พุทธศักราช ๒๔๘๘

พ.ศ. ๒๔๘๘ กรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน

พ.ศ. ๒๔๙๓ กรรมการประมวลคำสั่ง ข้อบังคับ และระเบียบราชการที่กระทรวงยุติธรรมได้สั่งยังศาล

ยศและบรรดาศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๕๘ รองหุ้มแพร

พ.ศ. ๒๔๕๘ ขุนรัตนพิบูลย์

(ช)

พ.ศ. ๒๔๕๔	หลวงรัตนพิบูลย์
พ.ศ. ๒๔๖๑	หลวงเลขาสุขกิจ
พ.ศ. ๒๔๖๒	หลวงพรหมวิจารณ์
พ.ศ. ๒๔๖๓	รองอำมาตย์โท
พ.ศ. ๒๔๖๔	รองอำมาตย์เอก
พ.ศ. ๒๔๖๕	อำมาตย์ตรี
พ.ศ. ๒๔๖๖	พระปฎิเวทย์วิศิษฎ์
พ.ศ. ๒๔๗๒	อำมาตย์โท

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

พ.ศ. ๒๔๕๗	เหรียญราชรุจิทอง รัชกาลที่ ๖
พ.ศ. ๒๔๕๘	เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ ๕ รัชการที่ ๖
พ.ศ. ๒๔๕๙	เสมาอักษรพระบรมนามาภิไธย ว.ป.ร. ชั้นที่ ๔
พ.ศ. ๒๔๖๓	เบญจมาภรณ์มงกุฎสยาม
พ.ศ. ๒๔๖๔	จตุรตาภรณ์มงกุฎสยาม
พ.ศ. ๒๔๖๗	จตุรตาภรณ์ช้างเผือก
พ.ศ. ๒๔๖๘	เหรียญบรมราชาภิเศก รัชกาลที่ ๔
พ.ศ. ๒๔๗๓	เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ ๔ รัชกาลที่ ๗
พ.ศ. ๒๔๗๕	เหรียญฉลองพระมหานคร
พ.ศ. ๒๔๗๘	เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
พ.ศ. ๒๔๘๐	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
พ.ศ. ๒๔๘๒	เหรียญจักรพรรดิมาลา
พ.ศ. ๒๔๘๓	ตริตาภรณ์ช้างเผือก
พ.ศ. ๒๔๙๒	ทวิติยาภรณ์มงกุฎไทย

ถ่ายภาพเมื่อ 28 ตุลาคม 2498 ในวันทำบุญอายุครบ 60 ปี

(ซ)

พระปฏิเวทย์วิศิษฐ์ มีนิสัยรักหนังสือและชอบการค้นคว้าหาความรู้ เป็นชีวิตจิตใจ ได้สะสมหนังสือที่ดีมีประโยชน์เป็นจำนวนมาก ทั้งเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสามารถจดจำข้อความที่เป็นสาระประโยชน์จากหนังสือได้อย่างแม่นยำ พระปฏิเวทย์วิศิษฐ์เคยปรารภอยู่เสมอว่าในบั้นปลายชีวิต ตั้งใจจะใช้เวลาวางตัวกับการอ่านหนังสือ และค้นคว้าสิ่งที่สนใจ ฉะนั้นหลังจากเกษียณอายุแล้ว จึงไปที่หอสมุดแห่งชาติเป็นประจำ วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับแต่งตั้งจากคณะรัฐมนตรีให้เป็นกรรมการชำระปทานุกรมภาษาไทยแห่งราชบัณฑิตยสถาน โดยมีพระยาอนุนามราชชนเป็นประธาน และต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้เป็นกรรมการอภิธานศัพท์วรรณคดีไทยของสมาคมภาษาและหนังสือตลอดมาจนถึงแก่กรรม

พระปฏิเวทย์วิศิษฐ์ เป็นผู้เคร่งครัดในพระพุทธศาสนา สวดมนตร์ไหว้พระทุกวัน เฉพาะอย่างยิ่งไม่ชอบการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต โดยปกติแล้วต้องไปฟังเทศน์ที่วัดเทพศิรินทราวาสทุกอาทิตย์เป็นประจำ มีความกตัญญูทวดต่อผู้มีพระคุณและปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลายกับบุคคลทั่วไป

พระปฏิเวทย์วิศิษฐ์ มีโรคหอบหืดประจำตัวมาช้านาน และได้ทำการรักษาอย่างดีตลอดมา เมื่อต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ มีอาการกำเริบขึ้น ทำให้อ่อนเพลีย แพทย์แนะนำให้เข้ารักษาในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้รับการรักษาพยาบาลและเอาใจใส่จากแพทย์ และพยาบาลเป็นอย่างดี อาการจึงค่อยทุเลาลงมาก จนกลับบ้านได้เมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ครั้นวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ นายแพทย์เห็นว่าร่างกายแข็งแรงแล้ว จึงให้เข้ารับการผ่าตัดต่อกระຈก ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ได้รับผลสำเร็จเป็นอย่างดี และกลับบ้าน เมื่อวันที่ ๑๔ เดือน

(ณ)

เดียวกัน หนึ่ง การกลับบ้านคราวนี้อาการทั่วไปดีขึ้น มีกำลังใจดี ด้วยมีความหวังว่าจะสามารถอ่านหนังสือได้อย่างเต็มที่ ต่อมาเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เวลา ๓.๐๐ น. มีอาการอ่อนเพลียมาก จึงได้รับนำมายังโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ แพทย์ได้ให้การรักษาอย่างเต็มที่แต่ก็ไม่สามารถจะช่วยให้ถึงถึงแก่กรรมเพราะหัวใจวายด้วยอาการสงบ สิริรวมอายุได้ ๗๔ ปีเศษ

พระปฎิเวทย์วิเศษกับข้าพเจ้าเพิ่งได้รู้จักกันเคยกันต่อเมื่อแก่ลงแล้วทั้งสองคน แต่ข้าพเจ้าก็มีเวลาที่ได้เห็นคุณสมบัติของคุณพระที่หาได้ไม่ง่ายนัก กล่าวคือเป็นผู้สุจริตทั้งในตัวเองทั้งต่อเพื่อนฝูงและมหาชนทั้งมวล นอกจากนั้นยังเป็นผู้คงแก่เรียน รู้ว่าถูกแล้วไม่ยอมให้เป็นอย่างอื่นไปได้ ซึ่งเป็นสิ่งหายากน่าสรรเสริญ ข้าพเจ้าได้เคยร่วมงานหนังสือกับคุณพระมามาก ขอชมได้โดยจริงใจว่าคุณพระเป็นคนจะหาได้ยาก สังคมไทยขาดมากในการที่คุณพระถึงแก่กรรมลงนี้

(ชานันีวัต)

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

บ้านถนนเพชรบุรีในพระนคร ฯ

วันที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๓

แด่สุภาพบุรุษผู้รักวิชาหนังสือ

กาลเวลาผันผ่านเรื่อยไปพร้อมกับการเกิด การดับอยู่ทุกขณะ การดับสูญแห่งชีวิตของพระปฎิเวทย์วิศิษฎ์สมาชิกผู้ทรงวิญญูติและคุณวุฒิของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย เป็นการสูญเสียอันยากที่จะหาผู้ทดแทนได้ พระปฎิเวทย์วิศิษฎ์ท่านเป็นผู้สูงส่งด้วยวุฒิและคุณธรรม ความสามารถเอนกประการ และโดยที่ท่านรักภาษาและหนังสือ ได้ทราบถึงวัตถุประสงค์และการทำงานของสมาคมภาษาหนังสืออันก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ศาสตราจารย์พระยาอนุนามราชธน เป็นนายก ท่านจึงเข้าเป็นสมาชิกและช่วยงานศึกษาทางภาษาที่ท่านถนัด คือการวิเคราะห์ศัพท์ในวรรณกรรมไทย ร่วมอยู่ในคณะกรรมการอภิธานศัพท์ของสมาคมเป็นเวลานานปี มีการวิเคราะห์ศัพท์นับแต่เรื่อง ไตรภูมิพระร่วง มหาชาติคำหลวง เป็นต้นมาจนถึงกำศรวลศรีปราชญ์ นิราศนรินทร์ ท่านเป็นผู้ช่วยให้ความรู้และข้อคิดอันเป็นประโยชน์อยู่เสมอ

นอกจากความสนใจในศัพท์ภาษาไทย ท่านยังเป็นนักอ่านที่สุขุมเฉียบแหลม มีความจำอันดีเยี่ยมและพอใจติดตามสังเกตงานประพันธ์สมัยปัจจุบันอยู่ด้วย เพื่อพิจารณาเปลี่ยนแปลงทางถ้อยคำ ภาษา สำนวน ปกติท่านเป็นคนพูดน้อย ฟังมาก แต่เมื่อมีกรณีจะต้องพูดได้แย่งถกเถียง ท่านจะเป็นผู้ยืนหยัดในประเด็นและข้อสาระ ที่ท่านเล็งเห็นและมีหลักฐานสนับสนุนอย่างไม่ลดละ คุณสมบัตินี้คือ ลักษณะแห่งปราชญ์ ผู้นิยมเสรีภาพทางวิชาการท่านจะไม่ยอมเปลี่ยนความคิดตามไปง่ายๆ หากมิได้มีการพิสูจน์ยืนยันหรือทดสอบตามหลักฐานให้แจ้งชัด

(๑)

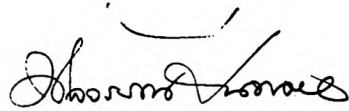
ในขณะที่เดียวกันท่านเป็นผู้กระเบียด ยึดถือความจริง ทำหน้าที่ตามกฎหมายเกณฑ์ ในแบบอย่างของสัตบุรุษผู้เจริญ ท่านมีความโอบอ้อมอารีและอ่อนน้อมถ่อมตน ในหน้าที่อันถือว่าต้องทำแม้เป็นการน้อยนิด เช่นในฐานะสมาชิกของสมาคม ท่านจะแจ้งการเปลี่ยนแปลงที่อยู่ และส่งเงินบำรุงประจำปีมิได้ขาด โดยนำให้ด้วยตนเอง ดูเหมือนท่านจะตระหนักดีว่า กรรมการของสมาคมนี้ต่างก็เป็นผู้มีกรงานทำอยู่เป็นประจำ ที่ปลื้มกตมาร่วมกันทำงานของสมาคมก็ด้วยอุทิศเวลาอันหายากให้แก่ส่วนรวม โดยไม่มีสินจ้างรางวัล ท่านจึงช่วยให้ความสะดวกแก่ผู้ทำงานแม้ในสิ่งเพียงน้อย แต่ก็มีความหมายสำคัญ ในวงการสมาคมทั้งหลายของประเทศไทย ยังต้องการสมาชิกในแบบอย่าง เช่นท่านอีกมากนัก จึงจะเจริญและสามารถทำประโยชน์ได้สมจริง เพราะท่านไม่เคยตั้งคำถามว่า “ฉันมาเป็นสมาชิกแล้วได้อะไร” ท่านเข้าเป็นสมาชิกพร้อมด้วยความเข้าใจอันดี และถามว่า “ข้าพเจ้าจะทำประโยชน์อะไรให้ได้บ้าง”

พระปฎิเวทย์วิเศษฐ์เป็นนักอ่านเอาเรื่องเอารส ท่านเคยตั้งคำถามที่ยังไม่มีใครช่วยตอบคราวหนึ่งว่าเหตุใดนักเขียนบางคนจึงนำเรื่องของท่านผู้อื่นแต่งไว้เดิม มาเขียนทับชั้นใหม่ และบอกชื่อว่าตนเป็นผู้แต่ง ท่านนำหนังสือแบบนวนิยายชายติเมื่อ ๖๐ กว่าปีมาแล้วเรื่องหนึ่ง ชื่อ “โชคมาวาสนาเกื้อ” มาให้พิเคราะห์กันและให้ข้อสังเกตว่า นวนิยายชายติสมัยปัจจุบันสองเรื่องสองรายดำเนินความเหมือนกคพิมพ์ออกมาจาก “โชคมาวาสนาเกื้อ” นั้นเอง เพียงแต่ไม่บอกที่มาให้ผู้อ่านทราบ แต่นักอ่านยุคก่อนยังจำกันได้ดี

วงการภาษาและวรรณกรรมไทยขาดคนดีผู้รักวิชาหนังสืออย่างแท้จริงไปอีกท่านหนึ่ง ยากจะหาใครเสริมแทนตรงที่ว่างนั้นได้อย่างเสมอเหมือนด้วยความเคารพ ระลึก และอาลัยถึงท่าน ในนามของสมาชิกและ

(ฉ)

กรรมการสมาคมภาษาและหนังสือ ขอน้อมจิตอธิษฐานขอให้กุศลกรรมที่
พระปฎิเวทย์วิเศษณ์ประกอบไว้ด้วยดีแล้ว จงสัมฤทธิ์ผลส่งสนองเพื่อให้ท่าน
ได้ลุล่วงสุขคติในสัมปรายภพ เทอญ.

(นิลวรรณ ปันทอง)

เลขานุการสมัยก่อตั้งสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย

๑๕ กันยายน ๒๕๑๓

รำลึกถึงคุณพระปฏิเวทย์วิเศษณ์

มีคำพูดกันอยู่ในภาษาไทยคำหนึ่งว่า จักเส็นผม ซึ่งหมายถึงกิริยาที่ กัดข้อโคหรือเรื้องราวหรือคำต่าง ๆ อย่างละเอียดละออ ซึ่งตามปกติแล้วเขามักจะพูดกันว่า เกินขอบเขตไป หรือละเอียดลออจนเกินไป กิริยาเช่นนั้น มักจะไม่ใคร่มีในคนทั่วไป แต่มีในคุณพระ ในหมู่กรรมการด้วยกันก็เป็นที่รู้กันทั่วไปว่า คุณพระเป็นคนละเอียดลอออย่างยากที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน ชนิดที่เรียกว่าจักเส็นผมทีเดียว

คุณพระเป็นกรรมการชำระปทานุกรมภาษาไทยแห่งราชบัณฑิตยสถาน พร้อมกับข้าพเจ้า เมื่อประมาณ ๒๐ ปีเศษล่วงมาแล้ว ในการประชุมพิจารณาคำต่างๆ ที่จะบรรจุลงในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาอยู่บัดนี้ คุณพระพิจารณาคำต่างๆ ด้วยความละเอียดลออ อย่างชนิดที่ว่าจะไม่ให้มีช่องโหว่ได้เลย ข้อที่ว่าเอาพอไปได้นั้น คุณพระจะไม่ยอมให้ผ่านไปได้เป็นอันขาด ทุกคำจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนที่สุด แม้กรรมการอื่นจะเห็นว่ารอบคอบที่สุดแล้ว ถ้าคุณพระยังไม่เห็นด้วย ก็ยังไม่ยอมให้ผ่านไป นอกจากจะได้นำหลักฐานต่าง ๆ มาอ้างอิงได้จึงจะยอม บางครั้งท่านประธานกรรมการคือท่านเจ้าคุณอนุমানราชธน ต้องเป็นผู้ชี้ขาดให้ผ่านไปบ้างก็มี ในเมื่อเห็นว่ารอบคอบที่สุด และถูกต้องตามหลักเกณฑ์และเหตุผลแล้ว ถึงกระนั้นถ้าไม่มีหลักฐานมาอ้างอิง คุณพระก็ยังคงคิดใจอยู่นั่นเอง และแสดงความไม่พอใจ โดยใช้วิธีนั่งนิ่งเสียเฉยๆ ทำท่าจะไม่ยอมพิจารณาคำอื่นต่อไป แต่กรรมการก็รู้ใจท่านและเข้าใจดีว่า การที่เป็นเช่นนั้น ก็ด้วยความหวังดีต่อผลงานอย่างแท้จริงของคุณพระนั่นเอง กรรมการจึงพยายามจะถามท่านและเอาความเห็นของท่าน ท่านก็มักจะพูดว่า เมื่อข้าง

มากกว่าดีแล้วก็ผ่านได้ แต่กรรมการก็ไม่วินิจฉัยที่จะให้ผ่านไป ด้วยลักษณะ เช่นนั้น ต้องขอให้คุณพระพิจารณาให้ได้ หรือบางครั้งก็พักคำนั้นไว้ก่อน พิจารณาคำอื่นต่อไป แล้วจึงกลับมาพิจารณาคำที่พักไว้กันใหม่ บางครั้งก็ต้องยั่วคุณพระให้พิจารณาให้ได้ หรือบางครั้งก็ต้องใช้วิธีตัดพ้อเอาบ้าง ซึ่งคุณพระก็ยอมเหมือนกัน

การพิจารณาคำต่าง ๆ นั้น กรรมการถือว่าเป็นวิชาความรู้ เป็นเรื่องของวิชาการ มีผิดกับถูกเท่านั้น มิใช่จวนผิดจวนถูก ผิดก็ผิดถูกก็ถูกทีเดียว จะถือเอาจวนผิดจวนถูกเป็นข้อตกลงนำมาใช้นั้นไม่ได้ ด้วยเหตุนี้การพิจารณาคำแต่ละคำ จึงไม่ได้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสิน เพราะเสียงข้างมากไม่ใช่ถูกเสมอไป การพิจารณาคำทุกคำต้องเป็นหลักวิชา และทุกคำที่ผ่านการพิจารณาไป ก็ต้องผ่านไปด้วยมติเป็นเอกฉันท์ คำไหนไม่ได้มติเอกฉันท์ คำนั้นก็ต้องรอการพิจารณาไว้ ยังไม่ตกลงในการประชุมวันนั้น

นอกจากคุณพระจะใช้วิธีพิจารณาอย่างที่เราเรียกว่าจกเส้นผมแล้ว คุณพระยังตั้งข้อติงว่า ทำไมคำบางคำจึงออกเสียงไม่เหมือนกัน เช่นคำว่า ธนบุรี กับธนบัตร ซึ่งอ่านไม่เหมือนกัน หรือคำว่า ตักแทน ตักแก หรือตักตา คำเหล่านี้อ่านออกเสียงไม่เหมือนกัน คำหนึ่งอ่านว่า ธน บุรี คำหลังอ่านว่า ฐานะบัตร ตักกะแทน ตักกะตา และตักแก คุณพระเห็นว่าวิธีอย่างนั้นเป็นการถกถัน คุณพระขอให้เอาเสียงอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นการตายตัว ไม่ใช่ว่าอย่างนั้นก็ได้อย่างนั้นก็ ได้ คุณพระไม่อยากให้มีวิธีการอย่างนี้เลยในเรื่องของคำต่าง ๆ แต่กรรมการก็ได้หาเหตุผลและหลักเกณฑ์ ที่มีอยู่ในภาษาไทย และในภาษาอื่น ๆ มาเทียบเคียง จนที่สุดคุณพระก็ต้องยอมด้วยเหตุผล

ความจริงคุณพระก็ต้องการความแน่นอนเท่านั้นเอง เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นได้แล้ว ก็ย่อมจะได้ความสะดวกทั้งการเขียนและการอ่าน เราจึงรู้ใจ

(ต)

กันเพราะร่วมงานกันมานานแล้ว ถึงจะถกเถียงกันอย่างไร ก็เป็นเรื่องของการประชุม ซึ่งจะต้องมีความเห็นแตกต่างกันบ้าง แต่ในที่สุดก็ตกลงกันได้ ด้วยดี มีมติเป็นเอกฉันท์ทุกคำไป ถึงจะต้องเถียงกันถึงขนาดเกือบจะโกรธกัน แต่ก็ไม่เคยมีใครเก็บความโกรธไว้เลย ทั้งไว้ในห้องประชุมนั่นเอง เลิกประชุมแล้วก็เลิกกัน

ในทางส่วนตัวคุณพระมีความห่วงใยในกรรมการทุกคน คอยสนใจเรื่องความสุขความทุกข์ และร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยตลอดเวลา วันไหนคุณพระไม่ได้มาประชุมพวกเราที่หมดสนุก และพากันบ่นถึงเพราะการประชุมที่ขาดคุณพระก็เท่ากับหมดรส เมื่อท่านเจ้าคุณอนุমানราชชน ประธานถึงอนิจกรรม คุณพระเสียใจมากถึงน้ำตาตก แสดงความอาลัยอาวรณ์มาก อยู่มาไม่นานเท่าใดไม่ทันที่จะได้ร่วมกับคณะกรรมการ ซึ่งเสด็จในกรมเสด็จมาดำรงตำแหน่งประธาน สืบต่อมาบัดนี้ คุณพระก็ได้จากพวกเราตามท่านเจ้าคุณไปแล้ว พวกเราจึงอาลัยในคุณพระเป็นอย่างยิ่ง เพราะการหาผู้ที่ตั้งใจทำงานจริงๆ และทำด้วยความรอบคอบละเอียดลอออย่างคุณพระนั้นหาไม่ได้ง่ายนัก และวันหนึ่งพวกเราก็คงจะตามคุณพระไปเหมือนกัน และด้วยความอาลัยอย่างสุดซึ้ง ขอพร้อมใจกันอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้บำเพ็ญแล้ว ขอกุศลเหล่านั้นจงเป็นปัจจัยอำนวยสุขสมบัติแก่คุณพระปวิเวทย์วิศิษฐ์ โดยควรแก่ฐานะและกตวิสัยในสัมปรายภพทุกประการเทอญ

เกษม บุญศรี

กรรมการชำระปทานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน

แต่....คุณพระปฏิเวทย์วิเศษ

คุณพระปฏิเวทย์วิเศษ เป็นผู้สนใจใฝ่หาความรู้ทุกอย่างเท่าที่ท่าน
อยากรู้ เคยมาสอบถามความรู้เกี่ยวกับเรื่องศัพท์และเรื่องพจนานุกรมอยู่เสมอ
ตั้งแต่ท่านยังรับราชการอยู่ที่กระทรวงยุติธรรม ครั้งเมื่อออกจากราชการ
รับบำนาญแล้ว มีเวลาว่างมากขึ้นก็มาบ่อยเข้า ในขณะที่มาหาและคุยอยู่กับ
ข้าพเจ้านั้น มักจะพบกับท่านเจ้าคุณอนุমানราชธน เมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่
เสมอ ๆ ที่ท่านเจ้าคุณอนุমানราชธนเห็นว่าคุณพระเป็นผู้สนใจในความรู้
เกี่ยวกับภาษาอยู่ จึงได้เสนอขอตั้งคุณพระเป็นกรรมการชำระพจนานุกรม
ด้วยผู้หนึ่ง เมื่อได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการแล้ว คุณพระก็มาประชุมมิได้ขาด
วันแต่จะมีกิจจำเป็นจริง ๆ หรือเจ็บป่วย เป็นการประหลาดอยู่อย่างหนึ่งที่
กรรมการชำระพจนานุกรมทุก ๆ คนมักจะไม่มีใครขาดประชุม เพราะการ
ประชุมชำระพจนานุกรมนั้น กรรมการทุกคนต่างมีความรู้สึกพ้องต้องกันว่า
ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ถึงแม้จะเถียงกันหน้าคำหน้าแดง ก็เถียง
ด้วยเรื่องความรู้ ลงเอยด้วยผู้เถียงแต่ละฝ่ายต่างได้รับความรู้ไปด้วยกัน จึง
ไม่มีอะไรเป็นเรื่องข้องใจกันและกันเหลืออยู่ คุณพระปฏิเวทย์วิเศษเป็นนัก
คำนวณที่ไม่ยอมอับจนง่าย ๆ เพราะท่านมีลักษณะพิเศษประจำตัวอยู่อย่างหนึ่ง
คือเมื่อได้มีความเห็นและความเชื่ออย่างไรแล้ว มักจะมีความเห็นดังอย่างนั้น
ยอมถอยจนกว่าจะมีหลักฐานเป็นหนังสือมาอ้างอิง หรือไตร่ตรองจนเห็นจริง
แล้วท่านจึงจะลงความเห็นด้วย ไม่เชื่อหรือคล้อยตามใครง่าย ๆ บางคราว
คำ ๆเดียวคุณพระเถียงอยู่ตั้ง ๒-๓ ประชุมก็เคยมี จนกว่ากรรมการอื่นจะ
หาหลักฐานมายืนยันได้

โดยที่พวกเรากรรมการชำระพจนานุกรม มักจะเป็นผู้มีอายุสูงอยู่โดยมาก
และมักจะไม่มีใครขาดประชุมทั้งกล่าวแล้ว เมื่อมีใครขาดประชุมหลาย ๆ ครั้ง

(ค)

คิด ๆ กัน พวกเราก็มักจะคิดไปในทางอกุศลและจะถามกันว่าไปอยู่โรงพยาบาลอะไรเสมอและมักจะถูกต้อนด้วย อยู่มาคุณพระปฏิวะทีศิษฏ์ขาดประชุม คิดต่อกันอยู่หลายครั้งพวกกรรมการก็เป็นห่วง ต่างก็ถามกันว่าไปอยู่โรงพยาบาลอะไร ต่อมาก็ได้ทราบว่าเป็นโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ต่อมาก็ไม่นาน ข้าพเจ้าก็ต้องขาดประชุมไปหลายครั้งแต่จะมีกรรมการถามกันหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ เพราะข้าพเจ้าเองก็ต้องเข้าไปอยู่โรงพยาบาลศิริราช เมื่อออกจากโรงพยาบาลศิริราชพอมีเรี่ยวมีแรงที่จะมาประชุมได้ข้าพเจ้าก็มาประชุม จึงได้ทราบด้วยความสลดใจว่า คุณพระปฏิวะทีศิษฏ์ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว

นอกจากงานชำระปทานุกรมแล้ว คุณพระปฏิวะทีศิษฏ์ยังได้เป็นแรงสำคัญช่วยเหลืองานสารานุกรมไทยของราชบัณฑิตยสถานอีกด้วย ท่านได้เขียนคำอธิบาย คำหลายคำลงในสารานุกรมไทยเช่น คำว่า ขอมแปรพักตร์ เสือครุย คุณหญิง เครื่องสูง และเครื่องต้น แม้ว่าแต่ละเรื่องที่เขาเขียนนั้นต้องใช้เวลามากในการค้นคว้าหาที่มาของคำแต่ละคำนั้น จากหนังสือต่าง ๆ หลาย ๆ เล่ม เพื่อประกอบหลักฐานก็ตาม คุณพระก็ทำด้วยความตั้งใจและเพื่อความรู้อย่างจริง ๆ โดยมิได้มุ่งหวังอามิสสินจ้างใด ๆ เลย

โดยเหตุที่ท่านเจ้าคุณอนุนาทรเห็นว่าคุณพระปฏิวะทีศิษฏ์เป็นผู้สนใจใฝ่หาความรู้เพื่อความรู้ มิใช่เพื่ออามิสสินจ้างดังกล่าแล้ว ท่านจึงมอบหมายงานอีกชิ้นหนึ่งให้คุณพระทำและเห็นว่าคุณพระคงจะทำได้ดี งานชิ้นนั้นที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า Dictionary of Date ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์สำคัญ ๆ เข้าไว้ เพื่อสะดวกในการค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวกันว่า เกิดขึ้นเมื่อไร และมีเรื่องเกี่ยวพันหรือสืบต่อกันในระยะเวลาอย่างไรและเมื่อไร โดยเรียงลำดับเหตุการณ์ที่เห็นว่าสำคัญหรือเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกไว้ก่อน แล้วจัดเรียงไปตามลำดับตัวอักษร ท่านองพจนานุกรม

(ค)

การที่คุณพระปฏิเวทย์วิเศษณ์ ได้มาชวนถึงแก่กรรมในขณะที่ยังจะทำงานเพื่อเผยแพร่ความรู้ นับว่าเป็นการสูญเสียนักวิชาการที่ดีไปผู้หนึ่งอย่างน่าเสียดาย ถ้าหากคุณพระจะมีอายุยืนยาวต่อไปอีกสักเล็กน้อย คงจะได้ทำประโยชน์ไว้ให้แก่นุชนรุ่นหลังอีกเป็นอันมาก และเราก็คงจะได้เห็น Dictionary of Date ของไทยเป็นเล่มแรกในประเทศไทยอย่างไม่ต้องสงสัย

ขออานิสต์ที่คุณพระปฏิเวทย์วิเศษณ์ได้อุทิศกำลังความคิด เวลา กำลังกาย และกำลังใจ โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย เพื่อประโยชน์และเป็นวิทยาทานอันเป็นกรรมดีนี้ จงเป็นปัจจัยอำนวยความสุขให้แก่คุณพระปฏิเวทย์วิเศษณ์โดยควรแก่ฐานะและคติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ

เจริญ อินทรเกษตร

ราชบัณฑิตยสถาน

๗ กันยายน ๒๕๑๓

ครอบครัวและบุตรหลานในวันบำเพ็ญกุศลสวดวาร

(ถ)

นับตั้งแต่คุณพระปฏิเวทย์วิเศษผู้ลบล้างภัยลงจนถึงแก่กรรม ได้มีเจ้านาย
ญาติมิตรและท่านที่เคารพนับถือ มีจิตเมตตากรุณามาเยี่ยมเยียนถามอาการ
ป่วยอยู่เป็นนิจ และเมื่อถึงแก่กรรมแล้วบางท่านก็ได้มีกุศลจิต รับเป็นธุระ
ช่วยเหลือในงานศพและรับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมอุทิศส่วน
บุญให้ตลอดมา

อนึ่ง ได้มีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ได้ทรงพระกรุณา เสด็จมาในการบำเพ็ญ
กุศลสวดพระอภิธรรม อาทิ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร
และ หม่อมเจ้าหญิงสิบลักษณเสนา โสณกุล เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นพระกรุณา
และเป็นเกียรติอย่างสูงแก่คุณพระปฏิเวทย์วิเศษผู้ล่วงลับไปแล้วและครอบครัว
ถ้าคุณพระปฏิเวทย์วิเศษสามารถจะรับทราบด้วยญาณวิเศษใด ๆ ก็ตาม ทรง
วิญญานของท่านคงจะผ่องใสปลาบปลื้มในพระกรุณาทั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง นอก
จากนี้ ในการจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิง
ศพนี้ ก็ได้มีมิตรสหายและผู้คุ้นเคยกับคุณพระปฏิเวทย์วิเศษกรุณาช่วยเหลือ
ให้คำแนะนำจัดทำต้นฉบับและรับภาระในการจัดพิมพ์เป็นอย่างดี เป็นต้นว่า
คุณบรรเจิด อินทุจันทร์ยง และอีกหลายท่านซึ่งต้องขออภัยที่ไม่อาจกล่าว
นามได้หมด เจ้าภาพรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาทั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง

เจ้าภาพขอขอบพระทัย และขอบพระคุณท่านที่มีจิตเมตตาทุกท่านเป็น
อย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย มหากุศลใดอันจะพึงเกิดจากความเมตตากรุณา
ของพระองค์ท่านและท่านทั้งหลาย ขออานิสงส์แห่งมหากุศลนั้น จงเป็นปัจจัย
คลบบันดาลให้พระองค์ท่านและท่านทั้งหลายประสบแต่ความสุขเกษมสำราญ
ห่างไกลจากโรคาพยาธิทั้งปวงตลอดชั่วกาลนาน เทอญ.

เจ้าภาพ

๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๓

